

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ

**КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧА
СИСТЕМА УКРАЇНИ
ТА ЇЇ РОЛЬ У РОЗБУДОВІ ПРАВОВОЇ
І СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ**

*Матеріали
VII заочної науково-практичної конференції
(м. Чернігів, 12 березня 2021 року)*

Чернігів 2021

УДК 340.12+343.3
К82

Рекомендовано до друку вченою радою Академії Державної пенітенціарної служби (протокол № 3 від 02 березня 2021 р.).

Головний редактор:

Тогочинський О. М., доктор педагогічних наук, професор, заслужений працівник освіти України.

Редакційна колегія:

Олійник О. І., кандидат юридичних наук, доцент;

Чебоненко С. О., кандидат педагогічних наук, доцент;

Аніщенко В. О., доктор педагогічних наук, доцент;

Ніщима С. О., доктор юридичних наук, професор;

Пузирьов М. С., доктор юридичних наук;

Тягієв С. Р., доктор юридичних наук, заслужений юрист України;

Шумна Л. П., доктор юридичних наук, професор;

Сикал М. М., кандидат юридичних наук;

Єрмак О. В., кандидат юридичних наук.

К82 **Кримінально-виконавча система України та її роль у розбудові правової і соціальної держави: матеріали VII заочної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 12 березня 2021 р.) / гол. ред. О. М. Тогочинський; Академія Державної пенітенціарної служби. Чернігів: Академія ДПтС, 2021. 196 с.**

До збірника матеріалів VII заочної науково-практичної конференції увійшли публікації наукових, науково-педагогічних працівників, аспірантів, курсантів, студентів, слухачів Академії Державної пенітенціарної служби та інших закладів вищої освіти України, присвячені проблемам реформування кримінально-виконавчої системи України, актуальним питанням конституційного, цивільного, фінансового, трудового, адміністративного, кримінального, кримінально-виконавчого права, криміналістики, психолого-педагогічним аспектам підготовки фахівців.

Для наукових, науково-педагогічних працівників, докторантів, аспірантів, курсантів, студентів і слухачів.

УДК 340.12+343.3

*За зміст публікацій і достовірність результатів досліджень
відповідальність несуть автори.*

© Академія Державної
пенітенціарної служби, 2021

ЗМІСТ

<i>Аландаренко Ю. Ю.</i> ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ: ПОНЯТТЯ ТА СКЛАД.....	7
<i>Батарін Д. В.</i> РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК МЕТА ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПОЗБАВЛЕННЯМ ВОЛІ, У НІМЕЧЧИНІ.....	11
<i>Богдан Ю. М.</i> ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗУМІННЯ КАТЕГОРІЇ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЗАСУДЖЕНИХ.....	15
<i>Борець Ю. В., Сівун О. П.</i> МЕХАНІЗМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ ВІД НЕГАТИВНИХ ЕМОЦІЙНИХ ПЕРЕЖИВАНЬ.....	19
<i>Брачун В. Ю., Леоненко О. А.</i> ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЗДОРОВ'Я В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ.....	24
<i>Брошко І. М.</i> ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ МАТЕРІАЛЬНО-ПОБУТОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ.....	28
<i>Ганцев В. П.</i> ОБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВOPУШЕННЯ, ЩО ПЕРЕДБАЧАЄ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ САНІТАРНИХ ПРАВИЛ І НОРМ, ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ІНФЕКЦІЙНИМ ХВОРОБАМ ТА МАСОВИМ ОТРУЄННЯМ.....	30
<i>Гордієнко М. В.</i> ЗАХОДИ ІЗ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ.....	35
<i>Дем'яненко Ю. О., Єльцова Я. Є.</i> ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОЇ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНОГО.....	39
<i>Єрмак О. В., Лазоренко Є. Ю.</i> РІШЕННЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ – СУДОВИЙ ПРЕЦЕДЕНТ ЧИ УЗАКОНЕНЕ СУДОМ ДОКТРИНАЛЬНЕ ПРАВО.....	41
<i>Железняк О. С.</i> ОБГРУНТУВАННЯ АКТУАЛЬНОСТІ РОЗРОБЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО- ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ НАГЛЯДОВОЇ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	45
<i>Забара М. Р.</i> ОСОБЛИВОСТІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ПЕРЕДВИБОРНОЇ АГІТАЦІЇ В УКРАЇНІ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ВПРОВАДЖЕННЯМ ПРОТИЕПІДЕМІЧНИХ ЗАХОДІВ.....	48
<i>Заворотний В. С.</i> НАУКОВІ ТЕНДЕНЦІЇ І ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ НОВИХ ГАЛУЗЕЙ ПРАВА І ЗАКОНОДАВСТВА СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ.....	51

Ісаснко А. А. СУСПІЛЬНА НЕБЕЗПЕКА ЗАБОРОНЕНИХ ПРЕДМЕТІВ, ВИРОБІВ І РЕЧОВИН В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ	54
Казакова Т. О. ЗАСТОСУВАННЯ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ ЯК ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНЬОГО.....	59
Карелін В. В., Макаренко О. О. БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ	61
Кисельов Д. В., Чайка В. Ю. ПОНЯТТЯ ТА ЕЛЕМЕНТИ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА	65
Ковальов І. О. РЕАЛІЗАЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРИНЦИПУ ПОДІЛУ ВЛАДИ В УКРАЇНІ	70
Ковальчук Я. О. ПОРІВНЯННЯ ДЕЯКИХ ПОЛОЖЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ Й УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА....	74
Костюкевич Д. С. ДОЛЖНОСТНОЕ ЛИЦО КАК СУБЪЕКТ СЛУЖЕБНОЙ ХАЛАТНОСТИ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ УКРАИНЫ.....	78
Кравцов С. О., Звенигородський О. М. ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ СТРУКТУРИ МЕХАНІЗМУ КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	82
Кулик Я. І. ІТАЛІЙСЬКИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ СПОРТУ: ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ.....	86
Левицький В. В., Клиша А. І. ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЖИМУ ТРИМАННЯ У ДІЛЬНИЦЯХ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ УКРАЇНИ	89
Лопата Л. В. КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВИЩИХ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ	93
Любич С. В. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ	97
Магдибор Д. І. ДО ПИТАННЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ НОРМ ДО ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ	102
Малишенко Є. Л., Хомічук Р. М. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ ЗА «ГАРЯЧИМИ СЛІДАМИ».....	106

Мірошниченко О. М., Сорокопуд В. Б. ВПЛИВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ НА ЯКІСНУ ПІДГОТОВКУ ПЕРСОНАЛУ ДКВС НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ	111
Настояща У. В., Заголій А. І. ПРОФІЛАКТИКА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПЕРСОНАЛУ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ.....	114
Непотенко Г. П. ПОНЯТТЯ ТА ЕЛЕМЕНТИ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА	118
Нікончук М. О., Сикал М. М. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ІЗ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ В УКРАЇНІ	123
Олефір Л. І., Гриб О. О. СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНА РОБОТА ТА ЇЇ СФЕРА ЗАСТОСУВАННЯ ІЗ ЗАСУДЖЕНИМИ У ПРОЦЕСІ НАГЛЯДОВОЇ ПРОБАЦІЇ.....	126
Олійник Р. Ю. МОНІТОРИНГ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАКОНОДАВСТВА	131
Остапчук Л. Г., Смаль І. А. КІБЕРЗЛОЧИННИСТЬ ТА ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	135
Пилипович В. І. ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ ЯК ІНСТИТУТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА.....	139
Пономаренко К. О., Данильченко Т. В. ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ЩОДО ЖІНОК-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	141
Попружна А. В., Коваленко К. Є. ДО ІСТОРІЇ АКАДЕМІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ.....	145
Пузиревський М. В. РЕАЛІЗАЦІЯ ПОГЛЯДІВ М. П. ЧУБИНСЬКОГО ПРО ПОРІВНЯЛЬНИЙ (КОМПАРАТИВНИЙ) МЕТОД НАУКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В ДОСЛІДЖЕННЯХ СЕРЕДИНИ ХХ СТ.....	147
Реп'яшник В. О. ВИБОРЧА СИСТЕМА В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ.....	151
Руденко Л. А. ТИМЧАСОВИЙ ДОСТУП ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ: ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	155
Рябенко Я. В. ЗАСАДИ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ	159
Сікун А. М., Хоменко Д. Ю. СИСТЕМА СТРИМУВАНЬ І ПРОТИВАГ У ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ.....	162

Стельмах А. П. ЩОДО ПРАВОВИХ ПІДСТАВ ВТРУЧАННЯ У ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	165
Телько О. М. МЕЖІ ТА ПІДСТАВИ ЗДІЙСНЕННЯ САМОЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ.....	168
Томков Н. О. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ПІДГОТОВКИ ПЕНІТЕНЦІАРНОГО ПЕРСОНАЛУ УКРАЇНИ.....	171
Халепа К. В. МІСЦЕ ДОКАЗІВ ТА ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	174
Харченко Ю. В. ЩОДО СПІВРОБІТНИЦТВА УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ З ОМБУДСМЕНАМИ ТА УСТАНОВАМИ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ У КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА.....	177
Хіменко А. В. СТОРОНА ЗАХИСТУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: СУБ'ЄКТИ ТА ПРАВОВИЙ СТАТУС.....	181
Чепурний С. О. РЕФЕРЕНДУМ ЯК ІНСТИТУТ НАРОДОВЛАДДЯ В УКРАЇНІ.....	184
Шамрук Н. Б., Маслов О. В. НАЛЕЖНІСТЬ ТА ДОПУСТИМІСТЬ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	188
Шевченко А. В. ЗАСОБИ ВИХОВНОГО ВПЛИВУ НА НЕПОВНОЛІТНІХ ЗЛОЧИНЦІВ У РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ.....	191

Аландаренко Юлія Юрївна,
студентка 465-ї навчальної групи
Академії Державної пенітенціарної служби

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ: ПОНЯТТЯ ТА СКЛАД

Цивільно-правові відносини – це врегульовані нормами цивільного права майнові й особисті немайнові відносини, засновані на вільному волевиявленні відносини, які виникають, змінюються, припиняються на підставі юридичних фактів і забезпечуються можливістю застосування засобів примусу.

Цивільним законодавством регулюються особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників (ст. 1 ЦК України [1]).

Цивільно-правові відносини виникають щодо конкретних (матеріальних та нематеріальних) об'єктів, оскільки лише з їх допомогою суб'єкти правовідносин можуть задовольнити ті чи інші свої потреби. Об'єктами цивільних прав є матеріальні та нематеріальні блага (ст. 177 ЦК України).

Поміж різноманітних зв'язків, що виникають у суспільстві (економічних, політичних, культурних, моральних та ін.), існують відносини, поведінка учасників яких регулюється нормами цивільного права. У результаті такої урегульованості ці відносини набувають особливих властивостей і стають цивільними правовідносинами.

Цивільно-правові відносини – це урегульовані правом суспільні відносини. Причому, якщо норми цивільного права звернені до широкого кола осіб, то кожні правовідносини, навпаки, мають конкретний характер, тому що виникають між чітко визначеними суб'єктами – його учасниками. У зв'язку з цим цивільні норми в кожних правовідносинах знаходять свою безпосередню реалізацію.

Цивільно-правові відносини мають загальні ознаки, які властиві й іншим видам правовідносин, а саме: вони є конкретним суспільним зв'язком, що виникає між його учасниками: учасники мають суб'єктивні права та обов'язки; здійснення суб'єктивних прав та обов'язків забезпечується можливістю застосування державного примусу тощо.

Водночас цивільно-правові відносини мають і низку особливостей, які в сукупності дають можливість відокремити їх від інших видів правовідносин. З'ясування властивостей і характеру цивільних правовідносин належить до числа найбільш складних питань теорії цивільного права. Значна частина аспектів цієї проблеми (наприклад, кваліфікація правовідносин як вольових, ідеологічних відносин, встановлення співвідношення їх з реальними, виробничими відносинами, визначення можливості впливу права на суспільні відносини тощо) належить до сфери не тільки приватного (цивільного) права, але має загальнотеоретичний характер. Головними ознаками цивільних правовідносин є:

- суб'єктний склад;
- об'єкт;
- можливість вибору варіанта поведінки його учасниками;
- характер прав і обов'язків його учасників, які виступають як носії цивільних прав і обов'язків;
- способи захисту суб'єктивних прав і спонукання до виконання суб'єктивних обов'язків;
- підстави виникнення, припинення і трансформацій цивільних правовідносин, які ґрунтовно відрізняються від юридичних фактів в інших галузях права за видами, змістом і характером правових наслідків [2, с. 109].

Цивільно-правові відносини становлять складну правову категорію, що складається з трьох обов'язкових елементів:

- 1) суб'єктів;
- 2) об'єкта;
- 3) змісту.

Зміст цивільно-правових відносин має перебувати в межах предмета цивільного права. При цьому, крім безпосереднього змісту відносин, необхідно вести мову про суб'єкти відносин, правовий статус яких також має бути в межах правового регулювання цивільного права, власне як і правовий режим об'єкта. Тим самим формується сутність (суть) цивільних відносин.

Передумовою участі особи у правових відносинах є реалізація відповідного інтересу. Спрямованість особи на реалізацію того чи іншого інтересу породжує необхідність здійснення конкретних дій або утримання від них. При цьому особа може реалізовувати лише охоронювані законом інтереси. Державне забезпечення реалізації відповідних прав та обов'язків формує

відповідний статус. Ілюстрацією цього механізму є реалізація підприємницького інтересу фізичною особою.

Правове регулювання визначає також правовий режим об'єкта правових відносин, тому виникнення, зміна чи припинення правових відносин щодо матеріальних та нематеріальних благ залежить від правильного застосування належних норм матеріального права до суспільних відносин.

Фактичне існування цивільних відносин ґрунтується на двох принципах: 1) рівність учасників та диспозитивність регулювання; 2) можливість визнання учасниками фактичних відносин на основі свободи договору та легітимації звичаїв. Однак не слід забувати про те, що такі фактичні відносини не повинні суперечити принципам цивільного законодавства, а також моральним засадам суспільства.

Фактичність цивільних відносин має передбачати належний правовий захист прав та інтересів учасників цих відносин. Головним чином йдеться про державне забезпечення відносин шляхом можливості застосування державного примусу у випадках їх порушення, зокрема, у випадку невизнання особами змісту чи форми відносин [3, с. 25].

Такий процес розвитку відносин є нормальним, оскільки відбувається розширення кола фактичних відносин, які за змістом та формою є цивільними. Це спричинено відходженням від нормативістського підходу до розуміння права, інноваційним розвитком суспільства, заснованим на моральності, а також стрімким розвитком підприємництва.

Більше того, усвідомлення індивідуумами приватних інтересів, їх акумулювання в інтереси відповідних соціальних груп сформує в державі належне здійснення публічними утвореннями суб'єктивних цивільних прав, зокрема, речових, корпоративних, зобов'язальних тощо. Гегель Г. Ф. В., розглядаючи громадянське суспільство, стверджував, що корпорація (об'єднання осіб) під наглядом державної влади має право займатися власними інтересами в межах виключних інтересів [4, с. 208]. Саме цей процес спостерігається в Україні, адже лише сьогодні громадський цивільний інтерес відокремився від державного.

Отже, цивільно-правові відносини є різновидом правових галузевих відносин, тому їм властиві ознаки і правових відносин у

цілому, і галузевих цивільно-правових зокрема. Останні виникають на підставі правових норм, і саме цей момент пояснює регулюючий вплив права на суспільні відносини.

Учасники цивільно-правових відносин мають суб'єктивні права та обов'язки. Ознакою правових відносин є те, що здійснення суб'єктивних прав та виконання суб'єктивних обов'язків можуть забезпечуватися засобами державного примусу. Цивільно-правовим відносинам властива ця ознака. Щодо галузевих особливостей цивільно-правових відносин, то вони зумовлені особливостями предмета і методу цивільного права.

Виходячи із сказаного вище, можна окреслити такі особливості цивільно-правових відносин: це майнові (відносини власності і товарно-грошові) і особисті немайнові відносини, врегульовані нормами цивільного права, їхні учасники характеризуються майновою відокремленістю і юридичною рівністю, суб'єктивні права та суб'єктивні обов'язки учасників цивільно-правових відносин виникають, змінюються і припиняються на підставі юридичних фактів.

Правомірність фактичних приватних відносин розуміється як їх відповідність принципам цивільного права, а також відповідність нормам цивільного законодавства в межах договірної свободи. Зміст цивільних відносин становлять фактичні відносини, засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні та майновій самостійності їх учасників, що складаються щодо особистих немайнових та майнових благ. Учасники цих відносин діють у формі, що дозволяє стверджувати про визнання відносин між ними, закріплюючи ці відносини в порядку, передбаченому законом. Разом з тим потребують окремого дослідження відносини, які перебувають у правовій площині, однак їх зміст та форма не передбачена законом.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
2. Харитонов Є. О., Харитонova О. І., Старцев О. В. Цивільне право України: підручник. Вид. 3-тє, переробл. і доповн. Київ: Істина, 2011. 808 с.
3. Кочин В. В. Зміст та форма цивільних відносин як умови їх правомірності. *Приватне право і підприємництво*. 2016. № 15. С. 21–25.
4. Гнатущенко Ю. В. Деякі аспекти генезису правовідносин. *Держава і право: зб. наук. пр. Юрид. і політ. науки*. 2006. № 31. С. 58–65.

Батарін Денис Вікторович,

слухач 463-ї навчальної групи
Академії Державної пенітенціарної служби;

науковий керівник:

Пузирьов Михайло Сергійович,

доктор юридичних наук, начальник відділу
наукової діяльності та міжнародного співробітництва
Академії Державної пенітенціарної служби

РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК МЕТА ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПОЗБАВЛЕННЯМ ВОЛІ, У НІМЕЧЧИНІ

Німецька кримінально-виконавча система по праву вважається фахівцями однією з найпрофесійніших. Її досвід поводження із засудженими з погляду демократичних засад і громадських інститутів загально визнаний у всьому світі. Базовим елементом роботи пенітенціарної системи Німеччини є ресоціалізація засуджених, яка сприймається як процес, в основі якого знаходиться комплекс психолого-педагогічних, економічних, юридичних, медичних та організаційних заходів, що обумовлюють можливість ведення особами законслухняного життя після звільнення від відбування покарання. Важливість ресоціалізації як основної мети виконання покарання вже більше сорока років закріплена в Німеччині законодавчо. Ще в 1973 р. Федеральний конституційний суд Німеччини визначив ресоціалізацію засуджених «першочерговою метою пенітенціарної системи» («*herausragendes Ziel des Strafvollzuges*») [1, с. 285].

Через чотири роки це рішення суду було кодифіковано в § 2 Кримінально-виконавчого кодексу (КВК) Німеччини [2], а з 2006 р. – у відповідних статтях кодексів федеральних земель, де особливо підкреслюється, що «виконання кримінального покарання повинно навчити засудженого жити після звільнення в соціальній відповідальності без правопорушень» [3]. Для досягнення цієї мети німецька кримінально-виконавча система використовує цілий комплекс заходів, спрямованих на реінтеграцію людини в суспільство, як загальноприйнятих у пенітенціаристіці, так і національно-специфічних.

Характерною рисою процесу ресоціалізації в німецьких пенітенціарних установах є її тотальний характер, за якого робота з

повернення людини в суспільство починається з перших днів відбування покарання і визнається виконуваною належним чином тільки в тому випадку, якщо в ній беруть активну участь усі сторони: співробітники (незалежно від їх службової належності), засуджені і треті особи (юридичні та фізичні), які залучаються до цієї роботи. При цьому особлива увага приділяється підвищенню мотивації засуджених до досягнення ними необхідного рівня ресоціалізації, в тому числі й тих, хто ухиляється від співпраці або поводить в цьому плані пасивно [4, с. 137]. З урахуванням цього аспекту цілком зрозумілим стає часто використовуваний у німецькій пенітенціаристиці термін «aktivierender Strafvollzug» (активуюча система виконання покарання), в якому важливе смислове навантаження несе слово «активуюча», тобто спонукаюча до активних дій комплексна діяльність, спрямована на повернення людини в суспільство. Одним із найбільш ефективних напрямів у межах цієї діяльності є пенітенціарна соціально-терапевтична робота, до якої німецькі фахівці відносять:

- поетапну інтеграцію засуджених у суспільство з одночасним елімінуванням механізмів, що заважають процесу їх ресоціалізації, в тому числі врегулювання фінансових або майнових боргів, сімейних або інших конфліктів, отримання або завершення середньої освіти, формування умінь і навичок професійної діяльності;

- заходи, спрямовані на протидію негативним наслідкам перебування в установі виконання покарань, таким як розрив відносин із близькими та рідними, втрата робочого місця або місця навчання;

- проведення тренінгів, спрямованих на придушення агресивності, негативних емоцій, страху;

- застосування відповідних психотерапевтичних заходів (за їх необхідності) щодо осіб, які страждають на алкоголізм та/або наркоманію [5].

Найбільшою мірою цей вид діяльності продуктивний в умовах, що перешкоджають виникненню конфліктів серед засуджених і не допускають агресивних дій щодо співробітників установи. Уміло організована соціально-терапевтична робота визнається одним із найважливіших елементів забезпечення належного рівня безпеки. На думку німецьких пенітенціаристів, у низці випадків така робота виявляється навіть більш ефективною,

ніж заходи, спрямовані на організацію інженерно-технічної, архітектурно-конструктивної та організаційної безпеки [6].

Постійне спілкування із засудженими дозволяє у значній кількості випадків запобігти можливим конфліктам і вирішити проблемні ситуації на самих ранніх стадіях. У рамки соціальної безпеки німецькі фахівці включають також спілкування з близькими і родичами засудженого, третіми особами (громадськими організаціями та фондами), дотичними до кримінально-виконавчої системи в ході своєї соціальної роботи.

Ресоціалізаційна діяльність останнім часом активно розвивається за рахунок заходів, спрямованих на поступове наближення якості умов перебування в тюрмі до життя поза установою. Особливу значущість при цьому набуває система заохочень і пом'якшень режиму, яка в найбільш наочній формі висвітлена у «прогресивних установах» («progressiver Strafvollzug»), які передбачають поетапне переміщення засуджених, при їх відповідності необхідним вимогам, із більш суворого режиму утримання на більш м'який, аж до переведення в установи відкритого типу. Німецькі фахівці виходять із того, що відкритий режим створює найкращі передумови для організації виконання покарання, орієнтованого на досягнення відносин, характерних для життя поза установою, як це передбачено § 3 КВК Німеччини [2]. Саме в установах такого роду активно використовується пом'якшення режиму, що дозволяє встановити тісний контакт із відповідними соціальними службами, які виконують постпенітенціарну діяльність, а також із можливими роботодавцями.

Важливу роль при цьому відіграють:

а) регулярна робота поза установою під наглядом («Außenbeschäftigung») або без нагляду («Freigang») (§ 11 абз. 1 п. 1 КВК Німеччини) [2];

б) право залишати установа на певний час протягом дня під наглядом («Ausführung») або без нагляду («Ausgang») (§ 11 абз. 1 п. 2 КВК Німеччини) [2].

Зазначені види пом'якшення режиму не надаються засудженим автоматично. Причини відмови можуть трохи відрізнятися в різних федеральних землях, але принциповим є те, що на них не можуть розраховувати особи:

– які страждають алкогольною чи наркотичною залежністю;

- схильні до вчинення втечі;
- вчинили зловживання пом'якшенням режиму в минулому;
- строк відбуття покарання яких закінчується більш ніж через 18 місяців.

Особливу зацікавленість у процесі ресоціалізації засуджених являє собою німецька система надання відпусток. Відповідно до § 13 КВК Німеччини [2] засуджені можуть розраховувати на «стандартну» відпустку строком до 21 доби на рік. Як правило, відпускний час ділиться на кілька часових відрізків тривалістю до семи днів і надається засудженим у святкові (перш за все на Різдво і Великдень) або вихідні дні. Перебування у відпустці зараховується до загального строку покарання. Надання відпустки не залежить від типу установи, в якій перебуває засуджений. На неї можуть розраховувати навіть особи, які відбувають покарання у виді довічного позбавлення волі після 10 років (§ 13 абз. 2 КВК Німеччини) [2].

Багатоаспектність і багатовекторність процесу ресоціалізації засуджених стала останніми роками своєрідною візитною картою німецької пенітенціарної системи. Частина напрямів у межах такої роботи в силу загальних демократичних змін триваючого процесу гуманізації суспільства набуває особливо практичну значущість і розвивається особливо інтенсивно, що обумовлює загальну позитивну динаміку діяльності всієї кримінально-виконавчої системи Німеччини.

Список використаних джерел

1. Воробьев Ю. А. Национальные особенности процесса ресоциализации осужденных в уголовно-исполнительной системе Германии на современном этапе. *Человек: преступление и наказание*. 2018. Т. 26 (1–4), № 3. С. 285–289.
2. Gesetz über den Vollzug der Freiheitsstrafe und der Freiheit entziehen den Maßregeln der Besserung und Sicherung (StVollzG). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/stvollzg/_2_.html (дата звернення: 08.02.2021).
3. Gesetz über den Vollzug der Freiheitsstrafe und der Jugendstrafe (BayStVollzG). URL: <http://www.gesetze-bayern.de/Content/Document/BayStVollzG-2> (дата звернення: 08.02.2021).
4. Гулина О. Р. Пенитенциарная система Федеративной Республики Германия в современных условиях. *Российский юридический журнал*. 2012. № 4 (85). С. 136–142.

5. Resozialisierung durch offenen Vollzug und Vollzugslockerungen – Erziehung zur Freiheit in Verantwortung. URL: http://www.lichtblickzeitung.de/index_htm_files/Artikel_Resozialisierung%20durch%20offenen%20Vollzug%20und%20Vollzugslockerungen.pdf (дата звернення: 08.02.2021).

6. Strafvollzug24.de. Die Infoseite über anwaltliche Hilfe im Strafvollzug. URL: <http://www.strafvollzug24.de/der-strafvollzug-gefaengnis-jva.html> (дата звернення: 08.02.2021).

Богдан Юрій Михайлович,

аспірант Академії Державної пенітенціарної служби

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗУМІННЯ КАТЕГОРІЇ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЗАСУДЖЕНИХ

Нині категорія правового статусу засуджених відіграє значну роль не лише в науці кримінально-виконавчого права, а й у правотворчості та правозастосовній діяльності. Так, правовий статус засуджених є предметом як окремих законів України, так і пильної уваги правозахисників. Згідно з правовою доктриною, правовий статус – окрема правова категорія, яка відображає юридично оформлений соціальний статус особи в державі [1, с. 231].

У правовій доктрині виділяється декілька видів правового статусу: 1) загальний, або конституційний, статус людини і громадянина; 2) спеціальний, або родовий, статус окремих категорій громадян; 3) індивідуальний статус громадянина; 4) статус іноземців, осіб без громадянства, осіб із подвійним громадянством; 5) галузеві правові статуси особи (кримінально-процесуальний та ін.). Правовий статус засуджених являє собою різновид спеціального статусу, який, у свою чергу, поділяється на правові статуси осіб, які відбувають різні види покарань (громадські роботи, виправні роботи, арешт, позбавлення волі та ін.) [2, с. 20].

Щодо елементів правового статусу засуджених, які складають його зміст, то погоджуємося з позицією сучасної вітчизняної пенітенціарної науки, яка до таких відносить: 1) суб'єктивні права, 2) законні інтереси та 3) обов'язки засуджених [3, с. 111–116; 4, с. 75–76; 2, с. 21; 5, с. 57; 6, с. 65]. Такий підхід, на нашу думку, найбільш повно й об'єктивно розкриває зміст проблеми,

що розглядається. Тим більше, на такій позиції стоїть і чинне законодавство, передбачаючи у ч. 2 ст. 1 Кримінально-виконавчого кодексу (далі – КВК) України, що одним із завдань кримінально-виконавчого законодавства України є визначення правового статусу засуджених, гарантій захисту їхніх прав, законних інтересів та обов’язків [7]. Хоча серед деяких вітчизняних учених-пенітенціаристів трапляється думка, що «правовий статус засуджених – це сукупність усіх встановлених і нормативно-урегульованих прав засуджених, якими вони володіють, і обов’язків, що на них покладені під час відбування кримінального покарання» [8, с. 112]. Так само випускає зі структури правового статусу засуджених законні інтереси й інша група вчених [9, с. 195–216; 10].

У контексті викладеного не можемо погодитися з думкою Г. І. Процько, що структуру правового статусу особи, в тому числі у сфері кримінального судочинства, становлять: 1) права; 2) обов’язки; 3) відповідальність; 4) правосуб’єктність. Усі інші категорії (свободи, законні інтереси, громадянство, норми і принципи права, гарантії та ін.) є або передумовами правового статусу, або його умовами, супроводжують його, примикають до нього, але не входять до його структури [11, с. 90].

На необхідність включення законних інтересів до структури правового статусу засуджених ще до прийняття 2003 р. КВК України вказували О. М. Бандурка і В. П. Севастьянов, підкреслюючи, що «виділення в правовому положенні засуджених такого елемента, як законні інтереси, допоможе усунути наявні суперечності в теорії і практиці виконання покарання» [12, с. 12]. Тому, зважаючи на прогресивний розвиток вітчизняної наукової думки, законодавець у ч. 1 ст. 7 КВК України передбачив, що «держава поважає і охороняє права, свободи і законні інтереси засуджених, забезпечує необхідні умови для їх виправлення і ресоціалізації, соціальну і правову захищеність та їх особисту безпеку» (курсив наш. – Ю. Б.) [13]. Реалізація законних інтересів засуджених (зміна умов тримання, заміна невідбутої частини покарання більш м’яким, умовно-дострокове звільнення від відбування покарання) залежить від ступеня їхнього виправлення, оцінювання якого здійснює адміністрація органів і установ виконання покарань [14]. У зв’язку з вагомою роллю у структурі правового ста-

тусу засуджених і з метою виключення суб'єктивного тлумачення правової категорії «законні інтереси засуджених» зарубіжними вченими-пенітенціаристами обґрунтовано пропонується доповнити кримінально-виконавчий кодекс окремою статтею «Основні законні інтереси засуджених» [15, с. 10–11].

Зазначимо, що у кримінально-виконавчій літературі, поряд із терміном «правовий статус засуджених», часто трапляються терміни «правове положення засуджених», «правове становище засуджених», у зв'язку з чим виникає питання про співвідношення цих понять. Більшість авторів вважають ці терміни тотожними. Зокрема, В. І. Селіверстов, погоджуючись із М. О. Стручковим [16, с. 119; 17, с. 183], дає більш широке поняття правового становища (статусу) осіб, які відбувають покарання: «*правовий статус* осіб, які відбувають покарання, можна визначити як закріплене нормами різних галузей права і виражене через сукупність прав, законних інтересів та обов'язків *становище* засуджених під час відбування кримінального покарання того чи іншого виду» (курсив наш. – Ю. Б.) [18, с. 93]. Така «плутанина» спричинена тим, що до 2003 р. (коли було прийнято КВК України) діяла ст. 8 Виправно-трудоного кодексу України, що іменувалася «*Правове становище* осіб, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі і виправних робіт без позбавлення волі» (курсив наш. – Ю. Б.) [19]. Слово «статус» у перекладі з латинської мови означає положення, стан чого-небудь або будь-кого: «статус людини», «статус особи», «статус громадянина». Тому ми вважаємо, що більш правильним є використання саме терміна «правовий статус засуджених», що нині засвідчує законодавець у ст. 7 КВК України. Аналогічна позиція властива й зарубіжному законодавцю [20], який щодо прав, законних інтересів та обов'язків засуджених вживає саме термін «legal status» (правовий статус), а не «legal position» (правове становище).

Список використаних джерел

1. Теория государства и права: курс лекций / Байтин М. И., Григорьев Ф. А., Демидов А. И. и др.; под ред. А. В. Малько, Н. И. Матузова. Москва: Юристъ, 1997. 672 с.

2. Кримінально-виконавче право України: підручник / Степанюк А. Х., Лисодед О. В., Романов М. В. та ін.; за ред. проф. А. Х. Степанюка. Харків: Право, 2005. 256 с.

3. Богатирьов І. Г. Кримінально-виконавче право України: підручник. Київ: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 352 с.
4. Кримінально-виконавче право: навч. посіб. / Бадира В. А., Денисов С. Ф., Денисова Т. А. та ін.; за ред. Т. А. Денисової. 2-ге вид., зі змінами і доповн. Київ: Істина, 2010. 480 с.
5. Проблеми кримінально-виконавчого права: навч. посіб. / Кальман О. Г., Мірошніченко С. С., Подільчак О. М. та ін.; за заг. ред. проф. О. Г. Кальмана. Київ: Національна академія прокуратури України, 2011. Чернігів: Десна, 2012. 336 с.
6. Чеботарьова Ю. А. Правовий статус засуджених до позбавлення волі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2005. 198 с.
7. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3-4. Ст. 21.
8. Гель А. П., Семаков Г. С., Яковець І. С. Кримінально-виконавче право України: навч. посіб. / за ред. проф. А. Х. Степанюка. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 624 с.
9. Кримінально-виконавче право України: підручник / Джужа О. М., Богатирьов І. Г., Колб О. Г. та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужі. Київ: Атіка, 2010. 752 с.
10. Наташев А. Е. Обязанности и права (правовое положение) лиц, лишенных свободы. Москва: Политотдел ИТУ МВД СССР, 1972. 32 с.
11. Процько Г. І. Правовий статус: поняття й структура. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2011. № 3. С. 88–91.
12. Бандурка А. М., Севастьянов В. П. Правовое положение осужденных к лишению свободы: пособие Харьков: Основа, Ун-т внутр. дел, 1997. 242 с.
13. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3-4. Ст. 21.
14. Пузирьов М. С., Сахнік О. В. Критерії і показники оцінки ступеня виправлення засуджених: метод. рекомендації / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. І. Г. Богатирьова. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2014. 68 с.
15. Кийко Н. В. Законные интересы осужденных к лишению свободы: правовое регулирование и практика реализации (на примере Республики Беларусь): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Рязань, 2014. 24 с.
16. Наташев А. Е., Стручков Н. А. Основы теории исправительно-трудового права. Москва: Юрид. лит., 1967. 192 с.

17. Стручков Н. А. Курс исправительно-трудового права. Проблемы Общей части. Москва: Юрид. лит., 1984. 240 с.
18. Уголовно-исполнительное право: учебник / под ред. проф. И. В. Шмарова. Москва: Изд-во БЕК, 1996. 418 с.
19. Виправно-трудоуловий кодекс України. Київ: Атіка, 2002. 64 с.
20. Treatment of Prisoners. *American Bar Association*. URL: https://www.americanbar.org/groups/criminal_justice/publications/criminal_justice_section_archive/crimjust_standards_treatmentprisoners/ (дата звернення: 12.02.2021).

Борець Юлія Василівна,

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
Академії Державної пенітенціарної служби;

Сівун Олеся Петрівна,

магістрантка 1-го курсу
Академії Державної пенітенціарної служби

МЕХАНІЗМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ ВІД НЕГАТИВНИХ ЕМОЦІЙНИХ ПЕРЕЖИВАНЬ

Психіку людини можна порівняти з айсбергом. Лише мала його частина знаходиться над водою, а основна маса льоду прихована в океані. Наша психіка має одну специфічну особливість: вона вміє витіснити зі сфери свідомості неприємні переживання, «забуває» їх. У кожній людини присутня потреба самоповаги. Втрата цього відчуття тягне за собою негативні наслідки, позбавляє людину здатності чітко керувати своєю поведінкою згідно з поставленими цілями. Психологічний захист діє поза волею людини, а саме – коли щось загрожує її душевній рівновазі, психічній безпеці, уявленням про себе. Починаючи з раннього дитинства, і протягом всього життя, в психіці людини виникають і розвиваються механізми, традиційно звані «захисні механізми психіки», «захисні механізми особистості».

За допомогою захисних механізмів особистість несвідомо оберегає свою психіку від травм, які можуть заподіяти їй реальні життєві ситуації, що загрожують зруйнувати Я-концепцію особистості. Але разом з тим ці механізми заважають людині усвідомлювати свої помилки щодо власних рис характеру та мотивів поведінки.

Психічна дезадаптація під впливом соціально-стресових розладів може з високою вірогідністю привести до невротичних або

психосоматичних розладів з клінічно окресленою симптоматикою (тривожними, депресивними, астеничними виявами) і тому, вивчення самого явища «психологічного захисту» стає життєво необхідним.

Одним із геніальних відкриттів психодинамічної теорії було відкриття найважливішої ролі ранніх дитячих травм. Чим у більш ранньому віці дитина отримує психічну травму, тим глибші шари особистості виявляються «деформованими» у дорослої людини. У віці від півтора до трьох років дитина вирішує відповідальні життєві завдання. Наприклад, приходиться час, і батьки починають привчати його до контролю над собою, своїм організмом, поведінкою і почуттями. Дорослі, в яких усе життя розписане, все під контролем, не уявляють собі життя без списку і систематизації і разом з тим, не справляються з ситуацією авралу і будь-якими несподіванками.

Зігмунд Фрейд виділяв такі захисні механізми:

Витіснення. Фрейд розглядав витіснення як первинний захист. Его не тільки з тієї причини, що воно є основою для формування більш складних захисних механізмів, але також тому, що воно забезпечує найбільш прямий шлях відходу від тривоги [1, с. 34–90]. У результаті дії витіснення індивідууми не усвідомлюють тривоги та конфлікти, а також не пам'ятають травматичних минулих подій. Звільнення від тривоги шляхом витіснення не проходить безслідно. Фрейд вважав, що витіснені думки та імпульси не втрачають своєї активності в несвідомому, і для запобігання їх прориву у свідомість потрібна постійна трата психічної енергії. Постійне прагнення витісненого матеріалу до відкриття може виявлятися в сновидіннях, жартах, інших виявах того, що Фрейд називав «психопатологією повсякденного життя». Більше того, згідно з його теорією, витіснення відіграє роль у всіх формах невротичної поведінки, в психосоматичних захворюваннях (таких, наприклад, як виразкова хвороба), психосексуальних порушеннях. Це основний і найбільш частий захисний механізм, але самий неефективний, тому що при цьому енергія витісненого і нездійсненого мотиву (бажання) не реалізується в діяльності, але залишається в людині, викликаючи зростання напруженості.

Проекція. Як захисний механізм по своїй теоретичній значущості проекція йде за витісненням. Вона являє собою процес, за допомогою якого індивідуум приписує власні неприйнятні думки, почуття і поведінку іншим людям або оточенню [2, с. 133–

137]. Таким чином, проєкція дозволяє людині покласти провину на кого-небудь або що-небудь за свої недоліки чи промахи. Класичний приклад проєкції – студент, не підготувавшись як слід до іспиту, приписує свою низьку оцінку нечесно проведеному тестуванню, шахрайству інших студентів чи покладає провину на професора за те, що той не пояснив цю тему на лекції. Проєкцією також пояснюються соціальні забобони і феномен «козла відпущення», оскільки етнічні та расові стереотипи являють собою зручну мішень для приписування комусь іншому своїх негативних особистісних характеристик.

Заміщення. У захисному механізмі, який отримав назву заміщення, вияв інстинктивного імпульсу переадресовується від більш загрозливого об'єкта або особистості до менш загрозливого. Поширений приклад – дитина, яка, після того як її покарали батьки, штовхає свою молодшу сестру, штовхає її собачку або ламає її іграшки. Заміщення також виявляється в підвищеній чутливості дорослих до найменших дратівливих моментів. Наприклад, надто вимогливий роботодавець критикує співробітницю, і вона реагує спалахами люті на незначні провокації з боку чоловіка і дітей. Вона не усвідомлює, що, опинившись об'єктами її роздратування, вони просто заміщають начальника. У кожному з цих прикладів істинний об'єкт ворожості заміщається набагато менш загрозливим для суб'єкта. Менш поширена така форма заміщення, коли воно спрямоване проти себе самого: ворожі імпульси, адресовані іншим, переадресовуються собі, що викликає відчуття пригніченості або засудження самого себе.

Регресія. Це ще один відомий захисний механізм, який використовується для захисту від тривоги. Для регресії характерне повернення до дитячої моделі поведінки. Це спосіб пом'якшення тривоги шляхом повернення до раннього періоду життя, більш безпечного і приємного [4, с. 52–60]. Впізнанні без праці вияви регресії в дорослих включають нестриманість, невдоволення, а також такі особливості, як «розсердитися і не розмовляти» з іншими, дитячий лепет, протидія авторитетів чи їзда в автомобілі з нерозважливо високою швидкістю.

Сублімація. Згідно з Фрейдом, сублімація є захисним механізмом, що дає можливість людині у цілях адаптації змінити свої

імпульси таким чином, щоб їх можна було виражати за допомогою соціально прийнятних думок або дій. Сублимація розглядається як єдино здорова, конструктивна стратегія приборкання небажаних імпульсів, тому що вона дозволяє Его змінити мету. Енергія інстинктів відводиться по інших каналах вираження – тим, які суспільство вважає прийнятними.

Заперечення. Коли людина відмовляється визнавати, що стала неприємна подія, це означає, що вона включає такий захисний механізм, як заперечення. Заперечення реальності має місце тоді, коли люди говорять або наполягають: «Цього зі мною просто не може трапитися», незважаючи на очевидні докази зворотного (так буває, коли лікар повідомляє пацієнтові, що у нього смертельне захворювання). Згідно з Фрейдом, заперечення найбільш типово для маленьких дітей і індивідуумів старшого віку зі зниженим інтелектом (хоча люди зрілі і нормально розвинені теж можуть іноді використовувати заперечення в сильно травмуючих ситуаціях).

Причини, що викликають необхідність «включення» захисного механізму психіки, різноманітні. Головним критерієм їх значущості є уявлення людини про те, що є для неї найбільш травмуючим. Зазвичай, це виражається у вигляді загрози її «Я», а саме – незадоволення потреб «Я» в самоствердженні, збереженні власної цінності і почутті ідентичності, тотожності, тобто у внутрішній узгодженості, а також відчуття втрати контролю над собою та оточенням [3, с. 3–18]. Потреби нашого «Я», як і всі інші потреби, вимагають підтримуючої інформації, яка сприяє збереженню та зміцненню уявлень про власне «Я», його взаєминах зі світом, іншими людьми. Якщо ці потреби не задовольняються, це сприймається як загроза для «Я», виникає сильна емоційно напружена – опір, і «Я», обороняючись, починає використовувати захисні механізми. Опір виникає тому, що проблеми спотворено через захисні механізми, проте задовольняються потреби нашого «Я». У різних дослідженнях неодноразово було продемонстровано, що для людини важливе збереження навіть не стільки благополучного, скільки звичного, стійкого уявлення про себе. Це дуже яскраво демонструє так званий «дискомфорт успіху». Суть його в тому, що людина, яка звикла до невдач, досягнувши успіху, перемоги, прагне звести це до мінімуму, знецінити. Потреба

у збереженні звичного, стійкого уявлення про себе перемагає в боротьбі за успіх.

Опір відображається в різних формах поведінки: у прагненні вийти з ситуації (просто піти з кімнати, не прийти кудись і т. ін.); у бажанні змінити тему розмови або особливо активно відстоювати свою правоту; в небажанні розмовляти на якісь теми, дивитися певні сцени в театрі, кіно; в раптовому кашлі, чханні, позіханні, несподівано сильному апетиті; у відволіканні від виконання основного завдання; в абсолютно незрозуміло відчутті втоми; в безпричинному сміху, невинуватих сльозах; в нападах страху і гніву (нічим не спровокованих); у ступорі думок (коли треба думати про щось важливе, шукати вихід зі сформованого серйозного становища).

Важливою ознакою захисних механізмів є те, що вони слугують димовою завісою, яка відволікає від справжньої значущості тієї чи іншої ситуації. Як несвідоме впливає на нашу свідомість, так і свідоме, довільне бажання змінити себе здатне вплинути на несвідоме. Безумовно, такі дії потребують певних зусиль, в основі їх завжди повинні бути воля, позитивне мислення і бажання радіти життю.

В основі зміни психологічного стану лежить механізм «розрядки» напруги, в результаті чого опір стає слабшим і причини переживань стають більш доступними для усвідомлення. Необхідно врахувати, що усвідомлення проблеми не веде до повного визволення від неї, полегшення буває лише тимчасовим. Важливо зрозуміти свою проблему, і охарактеризувати її якомога конкретніше для того, щоб потім працювати над її вирішенням.

Список використаних джерел

1. Гуменюк О. Концепції психологічного впливу в сучасній психології. *Психологія і суспільство*. 2003. Випуск № 1 (11). С. 34–90.
2. Москаленко В. В. Соціальна психологія: підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 624 с.
3. Татенко В. О. Психологія впливу: суб'єктна парадигма. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*: збірник. Вип. 3 (6). Київ: Сталь, 2000. С. 3–18.
4. Татенко В. О. Соціально-психологічні механізми впливу: від аналізу до синтезу. *Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні*. Київ: Український центр політичного менеджменту, 2003. С. 52–60.

Брачун Владислав Юрійович,
слухач 6-го курс Академії Державної пенітенціарної служби;
Леоненко Олексій Анатолійович,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Академії Державної пенітенціарної служби

ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЗДОРОВ'Я В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Відповідно до кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України одним із основних завдань кримінального провадження є забезпечення оперативного, повного та неупередженого розслідування та судового розгляду. У свою чергу, згідно з цим Кодексом оцінка кожного окремого доказу та сукупність зібраних доказів повинна базуватися на всебічному, повному та неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження [1]. Сфера цих обставин визначається на підставі положень як кримінального процесуального, так і кримінального законодавства, які визначають кримінально-правові особливості злочинів проти здоров'я [2].

Досудове розслідування злочинів, скоєних засудженими у виправних колоніях України, здійснюється відповідно до вимог КПК України з урахуванням особливостей виконання та відбування вироку у вигляді позбавлення волі.

На практиці існує низка проблем, які потребують негайного вирішення. Загальні положення досудового розслідування злочинів, скоєних засудженими у виправних колоніях, передбачають вчинення слідчими інших дій, а саме – вирішення питань, що стосуються:

- а) об'єднання, вирішення матеріалів досудового розслідування;
- б) строки досудового розслідування;
- в) розгляд клопотань під час досудового розслідування;
- г) інші змістовні елементи цієї стадії кримінального процесу, які закріплені в КПК України [1].

Початок досудового розслідування злочинів у виправних колоніях здійснюється відповідно до вимог КПК України, посадові особи виправних колоній повідомляють про подію територіальному органу Національної поліції. Злочини в установах виконання покарань мають високу латентність.

Під час розслідування необхідно якомога точніше встановити просторові межі, в яких мало місце протиправне посягання на здоров'я потерпілого. Точне встановлення місця заподіяння тілесних ушкоджень дає змогу не лише з'ясувати повну картину злочину, а й дозволяє виявити наявні сліди злочину, речові докази, встановити очевидців події. Слідство повинно встановити, чи відбувалися події в різних місцях.

Необхідно встановити час якомога точніше, оскільки це дозволить з'ясувати обставини, що передували пораненням, перебіг та тривалість протиправних дій, а також події, що сталися після злочину. Встановлення цієї обставини дозволяє перевірити показання підозрюваного. Слід мати на увазі, що в пенітенціарній системі заподіяння тілесних ушкоджень може відбуватися поступово, іноді протягом тривалого періоду часу. В останньому випадку необхідно встановити, які насильницькі дії та в якій послідовності були вчинені через певні проміжки часу. Якщо неможливо встановити точний час заподіяння тілесних ушкоджень, необхідно визначити час доби або інтервал у межах часових обмежень.

Встановити час нанесення тілесних ушкоджень можна шляхом опитування свідків, потерпілого, підозрюваного під час огляду місця події за результатами експертизи або судово-медичної експертизи, а також шляхом інших слідчих дій. Під час встановлення факту заподіяння тілесних ушкоджень протягом тривалого часу та через різні проміжки часу слід встановити, чи носили насильницькі дії характер мордування та мучення.

Ефективність обстеження багато в чому залежить від того, наскільки правильно протокол описує поранення та сліди злочину на тілі, а їх правильна фіксація, в свою чергу, вимагає спеціальних знань у галузі медицини (особливо використання медичної термінології), яких слідчі, як правило, не мають [3]. За результатами вивчення слідчої практики та даними співбесіди доцільно залучити судового лікаря для огляду потерпілого.

Необхідність встановлення наявності підготовчих дій має важливе значення для встановлення форми вини особи та інших ознак суб'єктивної сторони злочину.

Визначаючи спосіб заподіяння тілесних ушкоджень, також необхідно встановити: інших учасників конфлікту на момент за-

подіяння кожної шкоди; інструменти та засоби нанесення тілесних ушкоджень: холодна зброя, інші предмети, в тому числі побутові (кухонні ножі, молотки, викрутки тощо). Необхідно встановити, хто саме володів інструментами та засобами вчинення злочину (злочинець, потерпілий, треті особи тощо).

Необхідно з'ясувати, чи були тілесні ушкодження заподіяні у стані необхідної оборони, крайньої необхідності чи ні, коли межі необхідної оборони були перевищені. Необхідно визначити, чи супроводжувалось заподіяння тілесних ушкоджень іншим кримінально караним діям (згвалтуванням тощо). Характер шкоди, заподіяної здоров'ю, та розмір шкоди, заподіяної злочином. Під час розслідування злочинів цієї категорії необхідно встановити характер, місцезнаходження, тяжкість тілесних ушкоджень, а також механізм їх виникнення та причинний зв'язок між актами насильства та наявними травмами.

Так, згідно з Кримінально-виконавчим кодексом (далі – КВК) України «Листування засуджених до позбавлення волі» не говорить ні слова про те, як діяти адміністрації колонії в разі отримання від засудженого заяви про злочин. Подібні прогалини трапляються і в інших нормах КВК України щодо вирішення цієї проблеми, а саме: ст. 105 «Режим особливих умов у колоніях» та ст. 106 КВК України «Підстави для застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та зброї» [4]. Ці питання також не вирішені в правилах внутрішнього розпорядку установ виконання покарань.

Фарінник В. І. дійшов висновку, що досудове розслідування злочинів здійснюється відповідно до загальних правил такого розслідування, зокрема положень розділів 20-24 КПК України. Водночас основними суб'єктами кримінального провадження є слідчий та прокурор, які наділені відповідно до КПК України відповідними повноваженнями, закріпленими у статтях 40 та 36 цього Кодексу відповідно [5, с. 532].

Відповідно до вимог ст. 18 КВК кодексу України виправні колонії поділяються на кримінально-виконавчі установи:

- мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання;
- мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання;
- середнього рівня безпеки;

– максимального рівня безпеки.

Особливу увагу щодо цього слідчим, які проводять досудове розслідування у виправних колоніях, слід приділити вимогам частин 5–7 ст. 102 КВК України, згідно з яким засуджені, їх речі та одяг, а також приміщення та територія колоній підлягають обшуку та огляду, що важливо з огляду на вирішення кримінального провадження, а також процесу доказування по ньому[6].

Отже, під час розслідування злочинів, скоєних в установах виконання покарань, усі режимні заходи в цих установах на період кримінального провадження повинні бути узгоджені зі слідчим, який безпосередньо розслідує злочин проти здоров'я. При цьому, враховуючи положення п. 14 ст. 92 Конституції України, в якій зазначено, що лише закони визначають діяльність з розслідування, а також загальні принципи кримінального провадження, зазначені у главі 2 розділу I КПК України, ми можемо стверджувати, що такі повноваження слідчого можуть бути визначені лише КПК України. У свою чергу, це також слугує додатковим аргументом для доповнення чинного КПК України главою про особливості досудового розслідування кримінальних проваджень у місцях позбавлення волі.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. *Відомості Верховної Ради України*, 2013. № 9-10. № 11-12, № 13. Ст. 88.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*, 2001. № 25–26. Ст. 131.
3. Чеснокова Н. А. Особенности производства освидетельствования по уголовным делам о причинении вреда здоровью из хулиганских побуждений несовершеннолетними. *Теория и практика современной науки*. 2016. № 3. С. 558–563.
4. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3-4. Ст. 21.
5. Криминалистика / под ред. Р. С. Белкина и Г. Г. Зуйкова. Том 2: Приложение. Москва: Высшая школа МВД СССР, 1970. 54 с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / Бандурка О. М., Блажівський Є. М., Бурдоль Є. П. та ін.; за заг. ред. Тація В. Я., Пшонки В. П., Портнова А. В. Харків: Право, 2012. Т. 1. 768 с.

Брошко Іван Михайлович,
аспірант кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології
Академії Державної пенітенціарної служби

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ МАТЕРІАЛЬНО- ПОБУТОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Становлення України як демократичної, соціальної та правової держави на основі принципу верховенства права, утвердження ідей прав та свобод людини, розподілу влад, сучасної моделі громадянського суспільства передбачає розроблення дієвих й конструктивних кроків, спрямованих на реформування судово-судочинства та суміжних правових інститутів, у тому числі пенітенціарної системи.

Сучасний вектор реформування (розвитку) пенітенціарної системи України [1] під егідою Міністерства юстиції засвідчує особистісно орієнтований підхід до організації процесу виконання/відбування покарань. Повноцінна реалізація такого підходу неможлива без гарантування засудженим таких прав, як право на гуманне ставлення до них та на повагу їх людської гідності (абз. 3 ч. 1 ст. 8 КВК України), на належне матеріально-побутове забезпечення (абз. 11 ч. 1 ст. 8 КВК України), а також гарантії забезпечення оптимальності між умовами життя в колонії і на свободі, що повинно сприяти підвищенню відповідальності засуджених за свою поведінку і усвідомленню людської гідності (ч. 2 ст. 102 КВК України) [2].

Зазначені гарантії правового статусу засуджених корелюють із міжнародно-правовими (ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3], ст. 11 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права [4]) та конституційним положенням (ст. 28, 48 Основного Закону України [5]), згідно з якими: «ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню», «кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло» відповідно.

Отже, одним із засобів забезпечення конституційних прав особи на повагу до її гідності та на достатній життєвий рівень (що

включає достатнє харчування, одяг, житло) під час відбування покарань є належне матеріально-побутове забезпечення, яке реалізується шляхом: створення необхідних житлово-побутових умов, що відповідають правилам санітарії та гігієни; забезпечення харчуванням і предметами першої потреби (одягом, білизною і взуттям); надання комунально-побутових послуг.

Важливість практичного втілення зазначених положень актуалізується у процесі виконання покарань, пов'язаних із позбавленням волі, в силу таких чинників:

- по-перше, фізичною ізоляцією засуджених осіб, що створює передумови для їх примусового тримання в місцях несвободи Міністерства юстиції України;

- по-друге, найбільшим, порівняно з іншими видами покарань, ступенем правової регламентації позбавлення волі. Доречно зазначити, що саме цей чинник зумовив необхідність конструювання національним законодавцем самостійної статті 115 на рівні КВК України, присвяченої регламентації матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі;

- по-третє, значною кількістю правообмежень, що застосовуються стосовно засуджених до позбавлення волі, в тому числі в частині їх матеріально-побутового забезпечення;

- по-четверте, постійними моніторинговими візитами до місць відбування покарань, пов'язаних із позбавленням волі, як на національному (у межах виконання Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини функцій національного превентивного механізму), так і на міжнародному (інспектування Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню) рівнях;

- по-п'яте, значною кількістю скарг, з якими звертаються засуджені до національних (адміністрації органів і установ виконання покарань, їх вищих органів, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, суду, органів прокуратури, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань) та міжнародних (Європейського суду з прав людини, а також інших відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, до уповноважених осіб таких міжнародних організацій) суб'єктів щодо порушення їхніх прав у сфері матеріально-побутового забезпечення під час відбування покарання.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 р. № 654-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/654-2017-%D1%80> (дата звернення: 10.02.2021).
2. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3-4. Ст. 21.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: прийнята Радою Європи 04.11.1950 р., ратифікована Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 10.02.2021).
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: прийнято 16.12.1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН, ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19.10.1973 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 10.02.2021).
5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

Ганцев Владислав Павлович,

слухач 6-го курсу Академії Державної пенітенціарної служби

ОБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЩО ПЕРЕДБАЧАЄ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ САНІТАРНИХ ПРАВИЛ І НОРМ, ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ІНФЕКЦІЙНИМ ХВОРОБАМ ТА МАСОВИМ ОТРУЄННЯМ

Майже в кожній країні є інструменти кримінальної відповідальності, які допомагають забезпечити дотримання карантину, ізоляції, соціального дистанціювання. В Україні до цих інструментів належить, насамперед, заборона, що передбачена ст. 325 КК України. Детальний аналіз положень зазначеної статті, а також аналіз статистичних даних дають змогу виокремити низку проблемних питань.

З об'єктивної сторони цей склад кримінального правопорушення містить такі ознаки, як: порушення санітарних правил та норм, встановлених з метою запобігання епідемічним та іншим ін-

фекційним захворюванням, а також масовим інфекційним захворюванням (отруєнням) і боротьби з ними; настання наслідків у вигляді створення реальної можливості поширення епідемічних, інших інфекційних або масових неінфекційних захворювань (отруень) або поширення названих захворювань; причинний зв'язок між допущеними порушеннями та будь-яким із названих наслідків.

Санітарні правила та норми щодо запобігання поширенню епідеміологічним та іншими інфекційним захворюванням та масовим неінфекційним захворюваннями (отруєннями) встановлюються відповідно до Основ законодавства України про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ та інших нормативно-правових актів [1, с. 26–30].

Порушення цих правил та норм може вчинятися як шляхом дії, так і бездіяльності, що означає їх невиконання або неналежне виконання (наприклад, допущення в'їзду на територію України іноземного громадянина з країни, де зареєстровані інфекційні хвороби, без документів, передбачених міжнародними договорами і санітарним законодавством України; не проведення дезінфекції у вогнищі захворювання тощо).

Наслідки цього кримінального правопорушення полягають у створенні реальної можливості поширення епідемічних або інших заразних захворювань або поширенні вказаних захворювань. Визначено, що епідемічними вважаються такі інфекційні захворювання, які мають здатність масово поширюватися серед населення на відповідній території за короткий проміжок часу.

Порушення правил та норм має бути причинно пов'язане або з поширенням епідемій, інших інфекційних захворювань або масових неінфекційних захворювань (отруень) на певній території України, або зі створенням реальної загрози такого поширення.

У юридичній літературі зазначено, що правила й норми щодо запобігання інфекційним захворюванням та отруєнням і боротьби з ними містяться у відповідних міжнародних договорах, законах та підзаконних актах [2].

В Україні на період пандемії коронавірусної інфекції такими документами є Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 6 квітня 2000 року та постанова Кабінету Мі-

ністрів України «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 11 березня 2020 року № 211 [3].

Результати аналізу цих нормативно-правових актів засвідчують, що окремі заборонені в них діяння може бути віднесено до порушень санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням за умови, що вони можуть спричинити поширення цих захворювань або виникнення загрози такого поширення. Зокрема, це: перебування в громадських місцях без вдягнутих засобів індивідуального захисту; переміщення групою осіб у кількості понад дві особи, крім окремих дозволених випадків; проведення всіх масових (культурних, розважальних, спортивних, соціальних, релігійних, рекламних та інших) заходів, крім окремих дозволених заходів з дотриманням відповідних санітарних і протиепідемічних заходів; робота суб'єктів господарювання, яка передбачає приймання відвідувачів, зокрема закладів громадського харчування (ресторанів, кафе тощо), торговельно-розважальних центрів, інших закладів розважальної діяльності, фітнес-центрів, закладів культури, за винятком окремих випадків; регулярні та нерегулярні перевезення пасажирів автомобільним транспортом у міському, приміському, міжміському, внутрішньообласному та міжобласному сполученні, зокрема пасажирські перевезення на міських автобусних маршрутах у режимі маршрутного таксі, крім певних випадків, тощо.

У судовій практиці наявні випадки вчинення таких діянь. Наприклад, 25 березня 2020 року селищний голова смт Попільні Попільнянського району Житомирської області скликав виконавчий комітет Попільнянської селищної ради, зібравши в одній кімнаті значну кількість людей, тим самим наразивши їх на небезпеку зараження коронавірусною хворобою та її поширення на території Попільнянського району Житомирської області [4, с. 116–121]. Також 16 квітня 2020 року до Мелітопольського ВП ГУНП у Запорізькій області надійшло повідомлення про вчинення посадовими особами Мелітопольського хлібокомбінату та священнослужителями Запорізької єпархії УПЦ протиправних дій, що полягали в порушенні санітарних норм і правил щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням, під час

проведення релігійного обряду з освячення куличів безпосередньо в пекарні Мелітопольського хлібокомбінату, унаслідок чого виникла реальна загроза зараження заявника та його близьких вірусом 2019-nCoV, який МОЗ України віднесений до особливо небезпечного [5].

Аналіз практики застосування ст. 325 КК України дає нам достатньо підстав стверджувати, що кримінальні провадження розпочаті під час карантину відкриті у результаті: проведення масових заходів (насамперед релігійних), організацію таких заходів особами, що мають симптоми, притаманні захворюванню на COVID-19; роботу ринків; приховування інформації про захворювання на COVID-19 тощо.

В окремих випадках повідомлення про такі протиправні діяння не реєструють як кримінальні правопорушення. Тому наявні скарги на бездіяльність слідчих та інших посадових осіб органів і підрозділів Національної поліції України щодо невнесення відомостей про кримінальне правопорушення, передбачене ст. 325 КК України, до ЄРДР (наприклад, у таких областях, як Житомирська, Запорізька, Харківська). Імовірно, такі факти спричинені складнощами відмежування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 325 КК України, від адміністративного правопорушення, відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 44³ КУпАП.

Аналіз диспозицій ст. 325 КК України та ст. 44³ КУпАП засвідчує, що у випадках порушення правил щодо карантину розмежувати ці діяння надзвичайно складно, оскільки вони одночасно є порушенням санітарних правил і норм стосовно запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням. Суттєва відмінність у складах цих правопорушень полягає в наслідках. Якщо в порушеннях правил щодо карантину людей немає наслідків у формі поширення інфекційних хвороб або створення загрози такого поширення, то відповідні діяння можна кваліфікувати за ст. 44³ КУпАП, якщо ж наявні – за ст. 325 КК України. Доведено, що наявність такого наслідку, як «створення загрози поширення інфекційних хвороб, масових неінфекційних захворювань (отруєнь)», охоплює широкий спектр потенційно можливих кримінально-протиправних діянь. Адже внаслідок порушення більшості встановлених забо-

рон постає можливість зараження інших осіб, а отже, і поширення інфекційної хвороби. Така загроза може виникнути, наприклад, унаслідок перебування в громадських місцях без вдягнутих засобів індивідуального захисту, зокрема респіратора або захисної маски. Якщо така особа вже є хворою, то внаслідок перебування без маски ступінь вірогідності зараження сторонніх осіб значно вищий, ніж у тому випадку, коли вона була б у захисній масці. Однак у судовій практиці такі діяння визнають адміністративним правопорушенням.

Підсумовуючи вищевикладене, можемо зробити такі висновки, що теоретично є межа між адміністративним правопорушенням, передбаченим ст. 44³ КУпАП, та кримінальним правопорушенням (ст. 325 КК України), яка пов'язана з наявністю чи відсутністю відповідних наслідків. Водночас такий наслідок, як створення загрози поширення інфекційних хвороб, масових неінфекційних захворювань (отруєнь), фактично розмиває межі між відповідним кримінальним та адміністративним правопорушеннями.

Список використаних джерел

1. Батиргареева В. С. Світ ніколи не буде таким, як раніше: до картини кримінологічного футуризму. *Правові засади епідемічної безпеки: виклики та перспективи*: матеріали інтернет-конференції (м. Полтава, 29 квіт. 2020 р.). Харків: Право, 2020. С. 26–30.

2. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 р. №1961. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17> (дата звернення: 28.02.2021).

3. Хавронюк М.І. Доборолися ... *Дзеркало тижня*. №1. 14 січня 2011 року. URL: <https://dt.ua/LAW/doborolisya.html> (дата звернення: 28.02.2021).

4. Гацелюк В. О. Щодо факторів криміналізації та декриміналізації в контексті окремих дій вітчизняного законотворця. *Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луганськ, 20–21 травня 2011 р.). Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2011. С. 116–121.

5. Правила оформлення проектів законів та основні вимоги законодавчої техніки. Методичні рекомендації, розроблені в Апараті Верховної Ради України. URL: http://static.rada.gov.ua/site/bills/info/zak_rules.pdf (дата звернення: 28.02.2021).

Гордієнко Марина Валеріївна,
магістрантка Академії Державної пенітенціарної служби

ЗАХОДИ ІЗ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ

Сучасний лавиноподібний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій завдає стрімкого прискорення кіберзлочинності, тому важливими постають аспекти запобігання та протидії злочинам у кіберпросторі. Профілактика кіберзлочинності ґрунтується на діях, спрямованих на зменшення кількості здійснення подібних злочинів і протидію шкідливих наслідків для суспільства і приватного сектору. Ефективна протидія кіберзлочинів має поєднувати комплекс правових (законодавчих), технічних, організаційних та інформаційних заходів.

Залежно від види злочину є різні ознаки його вияву. Встановлені шпигунські програми або віруси можуть по-різному виявлятися у роботі операційної системи, уповільнювати її роботу, використовувати ресурси локальної або глобальної мережі. Крім того, через фішингові атаки через електронну пошту (листи від неперевірених джерел) користувач може отримати проблеми з розкриттям його паролів та відповідно і втратою цінної інформації [1].

Серед шкідливих програмних застосунків можемо виділити комп'ютерні віруси, кейлогери (для обходу захисту з паролем), шпигуни.

Комп'ютерні віруси характерні самостійним розповсюдженням та самокопіюванням. Їх діяльність може пошкодити правильне функціонування операційної системи або прикладного програмного забезпечення, комп'ютерних та інших комунікаційних мереж, враження системних файлів та документів, даних користувача. Комп'ютерні віруси в свою чергу поділяються на низку видів залежно від їх призначення: троянський кінь, хробаки, маскувальники, зомбі, блокувальники, шифрувальники, логічні бомби та інші.

Кейлогери (програмні застосунки для обходу або нейтралізації паролів) теж мають характерні ознаки, до яких відносяться: поява дивних іконок, дублювання введених користувачем повідомлень і т. ін. З іншого боку, користувач майже не має шансів розпізнати належність свого комп'ютера до ботнету.

Шпигунські програми призначені для несанкціонованого передавання третій особі даних користувача, які зберігаються в

кеші процесора, оперативній чи постійній пам'яті апаратного засобу (комп'ютера, смартфона тощо). Таким чином може бути вкрадена конфіденційна інформація, наприклад, дані кредитних карток та інше.

Створення такого програмного забезпечення або втручання в роботу або структуру програмних продуктів слід вважати злочинною діяльністю, а якщо така програма ще не дороблена, то це варто розуміти як замах на злочин. Отже, створення, збереження, розповсюдження шкідливого програмного забезпечення це вже є злочинною діяльністю.

Зазначені шкідливі програми можуть передаватись через локальну або глобальну мережу, на носіях інформації (диски, флешки, зовнішні диски) або встановлюватись разом із програмним забезпеченням, взятим із мережі Інтернет. Таким чином користувач самостійно може надавати доступ та заразити своє програмне забезпечення шкідливим ПО.

Відповідно до Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» статті 4 до об'єктів кібербезпеки та об'єктів, що потребують кіберзахисту, відносять: права та свободи громадянина, що гарантовані Конституцією; держава та її конституційний лад, суверенітет та територіальна цілісність; суспільство та його сталий розвиток, а також об'єкти критичної інфраструктури.

До об'єктів критично важливих відносяться «підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, діяльність яких безпосередньо пов'язана з технологічними процесами та/або наданням послуг, що мають велике значення для економіки та промисловості, функціонування суспільства та безпеки населення, виведення з ладу або порушення функціонування яких може справити негативний вплив на стан національної безпеки й оборони України, навколишнього природного середовища, заподіяти майнову шкоду та/або становити загрозу для життя і здоров'я людей».

У статті 5 цього закону серед суб'єктів забезпечення кібербезпеки виділяють: Президента, який очолює Раду національної безпеки та оборони, Національний координаційний центр кібербезпеки як робочий орган Ради національної безпеки і оборони України; Кабінет Міністрів України забезпечує формування та

реалізацію державної політики у сфері кібербезпеки. Крім того, в межах своїх повноважень до суб'єктів, які здійснюють певну діяльність для забезпечення кібербезпеки, також відносять відповідні міністерства, адміністрації, правоохоронні та розвідувальні (контррозвідувальні) органи, Збройні сили України, підприємства, що належать до об'єктів критичної інфраструктури, фізичні особи (громадяни), які здійснюють діяльність із надання послуг, пов'язаними із загальнонаціональними інформаційними ресурсами.

Реалізація заходів щодо створення захисту приватної або фінансової інформації зазвичай потребує ґрунтового підходу і потребує певного часу та витрат. Але уважне і розумне ставлення до споживання інформації в мережі може дати свої результати. Не варто відвідувати сайти із лотереями та контентом сумнівної якості, варто мати здоровий глузд та розум. Відповідальне ставлення до захисту своїх персональних даних може створити безпечне кіберсередовище.

З 2005 року Україна стала учасником Конвенції про кіберзлочинність (ETS №185) від 23 листопада 2001 року, ратифікувавши Конвенцію про кіберзлочинність, ухваливши відповідний Закон України «Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність».

Згідно із цим законом у нашій країні Міністерство внутрішніх справ України є тим повноважним органом, що має повноваження щодо створення та підтримки роботи цілодобової контактної мережі для надання допомоги під час розслідування кіберзлочинів, пов'язаних з переслідуванням осіб, обвинувачених у вчиненні таких злочинів, а також збору доказів в електронній формі.

Ця норма дала підстави для створення в Міністерстві внутрішніх справ України окремого структурного підрозділу – Управління по боротьбі з кіберзлочинністю, в жовтні 2015 року Управління було трансформовано в Департамент кіберполіції Національної поліції України.

Удосконалення нормативно-правового забезпечення у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, пов'язаних із злочинами у сфері кіберзлочинності, можливо також за такими напрямками: посилення відповідальності за злочини у сфері комп'ютерних та інформаційних технологій; введення обов'язкової ідентифікації при особистому контакті клієнтів, що користуються послугами дистанційного обслуговування або електронних

платіжних систем; визнання електронних документів та інших електронних даних як доказової бази під час розслідування кіберзлочинів; регулювання питань, що стосуються юрисдикції, під час надання послуг через інтернет; зниження кількості анонімних платежів і переказів грошових коштів; введення сертифікації електронних платіжних засобів; чітка регламентація механізмів взаємодії між клієнтом і банком, між банком відправника грошей і банком одержувача коштів у випадку несанкціонованого списання коштів клієнта [2].

У зв'язку з цим значну користь у запобіганні кіберзлочинності мають інформаційно-просвітницькі заходи щодо нових ризиків і загроз в інформаційних і комп'ютерних системах.

Важливим фактором є також належне ставлення до відповідної комп'ютерної інформації, яка являє собою економічний інтерес для іншого суб'єкта, обмеження доступу до неї, використання ліцензованих комп'ютерних програм і антивірусних софтів для захисту комп'ютера від незаконного злому.

Акцентуємо, що важливим є також удосконалення нормативно-регулятивної бази для забезпечення інформаційної безпеки як на державному, так і на приватному рівні. Зокрема, необхідно наявність і вдосконалення відповідної системи інформаційної безпеки в кожній державній і приватній установах.

Установи повинні мати внутрішні правові акти, що регламентують питання інформаційної безпеки та передбачають відповідальність співробітників за недотримання правил комп'ютерної безпеки. Допуск до інформації, що містить державну, банківську та іншу таємницю, повинні мати тільки ті співробітники, функції яких пов'язані з регламентованим використанням вищевказаної інформації, та які наділені повноваженнями володіння такою інформацією. Важливо так само здійснення належного контролю і нагляду за дотриманням правил інформаційної безпеки.

Список використаних джерел

1. Бабакін В. М. Особливості міжнародного співробітництва при розслідуванні кіберзлочинів. *Форум права*. 2016. № 4. С. 27–30. URL: <http://www.nbu.gov.ua/ejournals/FP/2011-4/nbvmpmk.pdf> (дата звернення: 01.02.2021).

2. Іванченко О. Ю. Кримінологічна характеристика кіберзлочинності, запобігання кіберзлочинності на національному рівні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. Вип. 3. С. 172–177.

Дем'яненко Юлія Олександрівна,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
Академії Державної пенітенціарної служби;

Ельцова Яна Євгенівна,
курсантка 3-го курсу Академії Державної пенітенціарної служби

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОЇ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНОГО

Європейські стандарти до пенітенціарної системи висувать особливі вимоги до психологічної складової процесу ресоціалізації засудженого. Все частіше можемо почути тези про психологічний комфорт та психологічне благополуччя людини, що відбуває покарання. На наш погляд, ці поняття нерозривно пов'язані із поняттям психологічного здоров'я.

Згідно з дослідженнями найчастіше люди пов'язують власне благополуччя із станом власного здоров'я. Так, наприклад, щаслива людина – здорова людина. Відсутність хронічних психологічних напружень корелює із задоволеністю власним життям та відчуттям здоров'я. Так чи інакше, безсумнівно, що здоров'я і щастя є взаємопов'язаними чинниками. Однак сучасні реалії змушують шукати визначення благополуччя поза межами дихотомії «здоров'я – хвороба».

Козлов А. В. проаналізував різноманітні тлумачення поняття «Психологічне здоров'я» та виділив найбільш розповсюджені:

– стан, що характеризує процес і результат нормального розвитку суб'єктивної реальності в межах індивідуального життя, все те найкраще, що можливе в конкретному віці, для конкретної людини за відповідних умов;

– стан відкритості досвіду, тілесного контакту з внутрішньою і зовнішньою реальністю, конструктивного самовираження в життєвій практиці, при цьому інтеграція внутрішньої та зовнішньої реальності відбувається завдяки своєрідному функціональному органу – «особистісний центр», ступінь розвинутої якого обумовлює психічне здоров'я індивіда;

– система якісних характеристик індивідуального розвитку особистості на різних вікових етапах життєдіяльності суб'єкта, яка розкривається через особливості індивідуально-психологічних

властивостей суб'єкта, його відносин з соціумом, процесів саморегуляції і саморозвитку, реалізації актуальних потреб, психічне здоров'я розглядається як один з показників особистісного розвитку;

– здорові механізми захисту, що інтегрують структурні компоненти психіки і забезпечують її функціональний баланс, у разі дисфункції захисту дестабілізується психіка і порушує стан психічного здоров'я;

– показник духовності людини, що передбачає достатній рівень розвитку всіх сторін самосвідомості людини (самопізнання, самооцінка, саморегуляція) та дає можливість сприймати та наслідувати вищі моральні норми, при цьому чим більш духовно вищою є особистість, тим свідоміше вона відноситься до себе і до свого здоров'я [2].

На основі психосемантичного аналізу було виділено основні сфери життєдіяльності особи, що асоціюються із психічним здоров'ям і так чи інакше є його структурними елементами. До таких відносяться:

- душевна рівновага;
- просоціальна орієнтація;
- фізичне благополуччя;
- гуманістична позиція;
- прагнення бути собою;
- творче самовираження;
- сімейне благополуччя;
- любов до Вищого (Бога, природи);
- орієнтація на мету;
- інтелектуальне вдосконалення.

Дослідження показали, що механізм формування психологічного благополуччя знаходиться як у соціальному середовищі, так й у внутрішньому світі людини. Йдеться не стільки про зовнішні фактори, які впливають на психологічне благополуччя, а про внутрішні детермінанти. При цьому особистість потрібно розглядати з погляду її активної позиції – здатності до самоактуалізації, саморозвитку, здійсненню власного вибору, наявності цілей. Так Р. Раян та Е. Десі вважали, що шлях людини до психологічного

благополуччя лежить через успішну соціальну адаптацію – пристосування до конкретних життєвих умов і обставин, запитів соціального оточення.

Отже, в процесі психолого-педагогічного супроводу особи, що відбуває покарання, для формування повноцінно функціонуючої особистості з позитивним спрямуванням, маємо спонукати до розвитку вищезначених сфер життя засудженого, тим самим заповнюючи прогалини у формуванні і становленні їх як особистості, та створення основ для суб'єктивного відчуття психологічного благополуччя.

Список використаних джерел

1. Гуляєва О. В. До проблеми структурного аналізу поняття «психологічного благополуччя». *Вісник Харківського національного університету*. 2016. № 59. С. 15–20.

2. Козлов А. В. Структура психологического здоровья: психосемантический подход. *Вісник Харківського національного університету*. 2011. № 45. С. 130–133.

Єрмак Олексій Вікторович,

головний науковий співробітник відділу наукової діяльності та міжнародного співробітництва Академії Державної пенітенціарної служби;

Лазоренко Євгеній Юрійович,

аспірант Академії Державної пенітенціарної служби

РІШЕННЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ – СУДОВИЙ ПРЕЦЕДЕНТ ЧИ УЗАКОНЕНЕ СУДОМ ДОКТРИНАЛЬНЕ ПРАВО

Питання використання юристами-практиками положень рішень касаційного суду у кримінальних провадженнях на ряду з законодавчими актами нині набуває все більшого значення.

Законодавчі зміни, які відбулись за останні десять років, докорінно змінили ставлення до висновків, які викладаються найвищою судовою інстанцією загальної юрисдикції у власних постановках.

Якщо раніше ті позиції щодо застосування норм матеріального та процесуального права, які викладались Пленумом Верховного Суду України у постановках, носили більш рекомендаційний характер (слід зазначити, що вони характеризувались

достатнім ступенем узагальнення, оскільки ухвалювалися на підставі копійного аналізу судової практики як місцевих судів, так і судів апеляційних інстанцій), оскільки суди за результатами розгляду кримінальних проваджень або взагалі на них не посилались, хоч і використовували в написання своїх рішень, або посилались для надання вагомості та виваженості ухваленому рішенню (вироку чи ухвалі), то на сьогодні це є, мабуть, одним з обов'язкових елементів кожного рішення.

Це пояснюється тим, що відповідно до ч. 1 ст. 36 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» Верховний Суд (далі – ВС) забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом [1]. У свою чергу суди враховують правові висновки та правові позиції касаційного суду у своїй діяльності.

Чого не можна сказати про інші суб'єкти владних повноважень. Для них висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках ВС, є обов'язковими під час застосування у своїй діяльності нормативно-правових актів, що містять відповідну норму права [1].

Щодо цього виникають закономірні запитання: «Яка правова природа постановок ВС у кримінальному процесі? Чи носять вони характер судового прецеденту, чи мають якийсь інший характер?»

«Прецедентне право» складається з норм та принципів, створених та застосованих судьями в процесі винесення ними рішення. У системі, заснованій на прецедентному праві, суддя під час розгляду останнього за часом провадження зобов'язаний брати до уваги ці норми та принципи [2, с. 25–26].

У цьому випадку можна говорити про «чистий» прецедент, коли суд фактично ухвалює рішення, яке є нормою права на майбутнє, тобто встановлює певні права, обов'язки або є безпосередньою формою для вирішення аналогічних справ.

Майже всюди судовий прецедент тією чи іншою мірою наділений переконливою силою, оскільки *stare decisis (вирішити так, як було вирішено раніше)* – правило, яке фактично застосовується всюди. В Англії ж доктрина прецедента відрізняється особливим примусовим характером. Інколи англійські судді зо-

бов'язані слідувати більш ранньому рішенням навіть у тих випадках, коли наявні достатньо переконливі доводи, які за інших обставин дозволили б не робити цього [2, с. 25].

При цьому ухваленню прецеденту, як і будь-якому рішенням суду, передує розгляд провадження, тлумачення правовідносин, що виникли з погляду статутного, звичаєвого права або виходячи із загальних уявлень про справедливість.

Якщо виходити з вищевказаного, то для рішень ВС характерне поєднання рекомендаційності (для суддів нижчих інстанцій) та обов'язковості (для суб'єктів владних повноважень). Однак це йдеться у першу чергу з позиції співвідношення класичного прецедента та рішенням ВС в Україні.

Натомість є ще й інша складова постанов касацийного суду – якісне наповнення таких рішень, яке й буде фактично визначати його правову природу.

Для вітчизняної судової практики характерний виклад у постановках ВС фактичних обставин справи, встановлених судами нижчих інстанцій, доводи учасників провадження про порушення норм матеріального та/або процесуального законодавства, а також оцінка їх судом касацийної інстанції.

Саме оцінка й буде тим правовим висновком або правовою позицією, яка повинна стати «матрицею» для вирішення справ на майбутнє. Однак мати надію на стабільність позиції суду з того чи іншого питання в Україні на відміну від Англії не доводиться.

Так, згідно зі статистичними даними ВС лише Велика Палата упродовж свого існування (з грудня 2017 року) відступила від 121 позиції, сформованих самою Великою Палатою ВС (18), касацийними судами (37) та Верховного Суду України (76) [3]. А якщо взяти в розрізі відступів палатами (першою, другою, третьою, Об'єднаною) тільки Касацийного кримінального суду у складі ВС, то їх набереться ще з декілька десятків.

Вказана статистика свідчить про те, що виконання того принципу, який закладено в ч. 1 ст. 36 Закону України «Про судострій та статус суддів», є далеким від практичної реалізації.

То у чому ж тоді проблема? Проблема, на нашу думку, полягає в тому, що законодавець та сам ВС не знає правову природу рішень касацийного суду. З одного боку, це дійсно судовий пре-

цедент, однак, з іншого, він не має такої стабільності, ним не завжди послуговуються суди, оскільки наявні випадки існування декількох кардинально різних висновків ВС з одного і того ж питання, вони не створюють конкретної норми права, натомість здійснюється її тлумачення.

Зазвичай тлумачення норми права у першу чергу асоціюється з доктринальним правом, під яким слід розуміти вид неофіційного тлумачення права, що надається юристами-науковцями в письмовій та усній формі [4, с. 23]. Доктринальним може бути й неофіційне судове тлумачення.

Водночас, якщо ми говоримо про офіційне судове тлумачення, то це інтелектуальна діяльність, що здійснюється судом, направлена на з'ясування та роз'яснення істинного змісту правового припису, результатом якого є судове рішення [5]. Судове тлумачення нерозривно пов'язано з нормою писаного права.

На підтвердження цього є позиція ВС від 20.01.2021, викладена у справі № 233/8772/19. Згідно з постановою у вказаній справі ВС вказав, що термін «висновок щодо застосування норми права» указує на те, що такий висновок має похідний характер від норми права і не може зберігати обов'язковий характер після внесення змін та/чи доповнень відповідної норми права, які істотно змінюють її зміст, або після її скасування [6].

На наше переконання, судове тлумачення для з'ясування істинного змісту правового припису можливе лише в тих випадках, коли існують колізії норм права, відсутня конкретна норма або норма містить двозначність, в інших випадках суд повинен буквально співставити фактичні обставини кримінального провадження та норми закону про кримінальну відповідальність та кримінального процесуального законодавства. Водночас вивчення практики ВС засвідчує, що судове тлумачення відбувається у більшості випадків, коли в цьому необхідності немає.

Отже, на сьогодні висновки ВС – це офіційне, а не доктринальне тлумачення норм матеріального та процесуального права у кримінальному провадженні, що мають ознаки судового прецедента.

З огляду на це вітчизняне законодавство потребує чіткого визначення праві природи висновків ВС, встановленням вимог до них, в тому числі визначення меж їх застосування (використання

їх як документів офіційного тлумачення норм права або як прецеденту для вирішення аналогічних проваджень і наділення їх нормативним характером).

Список використаних джерел

1. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення 25.02.2021).

2. Кросс Р. Прецедент в английском праве / под общ. ред. Решетникова Ф. М. Москва: Юридическая литература, 1985. 240 с.

3. Большая Палата за три года отступила от ранее высказанных позиций 121 раз, от своих собственных – всего 18. *Юридична практика*: електронний журнал. № 7–8. URL: <https://pravo.ua/bolshaja-palata-za-2020-god-otstupila-ot-ranee-vyskazannyh-pozicij-121-raz-ot-svoih-sobstvennyh-vsego-18/> (дата звернення 25.02.2021).

4. Садовський М. Основні формальні ознаки доктринального тлумачення права. *Національний юридичний журнал: теорія та практика*. 2016. № 1, т. № 2. С. 20–24.

5. Пирмаев Е. Виды судебного толкования. *Baikal Research Journal*: електронний журнал. 2016. № 5. Т. 7. URL: <http://brj-bguerp.ru/reader/article.aspx?id=20928> (дата звернення 25.02.2021).

6. Постанова Верховного Суду від 20.01.2021 справа № 233/8772/19/ URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94328674> (дата звернення 25.02.2021).

Железняк Олександр Сергійович,
ад'юнкт кафедри адміністративного,
цивільного та господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної служби

ОБҐРУНТУВАННЯ АКТУАЛЬНОСТІ РОЗРОБЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ НАГЛЯДОВОЇ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ

Розвиток інституту пробації на сучасному етапі розбудови в Україні правової держави набув якісно нового змісту в силу низки трансформаційних процесів, які не могли не відобразитися не лише на кримінально-виконавчих засадах його реалізації, а й на організаційно-правовому забезпеченні.

Першим кроком було запровадження згідно із Законом від 5 лютого 2015 р. нового для України правового інституту – про-

бачії [1], що в подальшому вплинуло на видозміну правового статусу як суб'єктів, щодо яких здійснюються відповідні заходи, так і спеціально уповноважених органів держави, на яких було покладено функції щодо його реалізації. Це позначилося на реорганізації кримінально-виконавчих інспекцій в уповноважені органи з питань пробації.

Водночас відповідні функції новостворених уповноважених суб'єктів було диференційовано залежно від визначених Законом України «Про пробацію» видів відповідних заходів, а саме – досудової, наглядової та пенітенціарної пробації.

Наші подальші дослідження будуть присвячені організаційно-правовому забезпеченню реалізації наглядової пробації в Україні в силу таких обставин, що зумовлюють його актуальність, своєчасність та наукову новизну.

По-перше, наглядова пробація якісно відрізняється від інших видів пробації в Україні в силу того, що здійснюється щодо п'яти диференційованих категорій суб'єктів пробації (які в свою чергу також поділяються на категорії), до яких належать: 1) засуджені до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт; 2) особи, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт; 3) особи, звільнені від відбування покарання з випробуванням; 4) звільнені від відбування покарання вагітні жінки та жінки, які мають дітей віком до трьох років; 5) засуджені до обмеження волі, направлені для відбування покарання до виправних центрів.

Зазначена якісна особливість зумовлює як значний обсяг правового регулювання відповідної сфери суспільних відносин, так і підвищену увагу щодо організаційного, кадрового, інформаційного тощо забезпечення зазначеної сфери, розвиток та вдосконалення засад взаємодії між уповноваженими суб'єктами.

По-друге, це зміни в організаційно-штатній структурі органів пробації, зумовлені низкою реформаційних процедур з боку Міністерства юстиції України, а саме: 1) утворення державної установи «Центр пробації» [2]; 2) позбавлення міжрегіональних управлінь з питань виконання кримінальних покарань функцій пробації і передача відповідних повноважень обласним філіям

вищезазначеної державної установи [3]; 3) осучаснення системи пробації, передбачене у проєкті Закону України «Про пенітенціарну систему» 2020 р. [4].

По-третє, на сучасному етапі реформування кримінально-виконавчої системи значна увага приділяється розробленню більшою мірою кримінально-виконавчих засад реалізації пробації [5; 6], ніж організаційно-правовому забезпеченню виконання уповноваженими органами з питань пробації функцій і завдань, покладених на них законодавством і відомчими та міжвідомчими нормативно-правовими актами. Актуальним залишається також і науковий супровід міжгалузевих аспектів їхньої взаємодії з іншими державними та недержавними інституціями.

Тому для вирішення окреслених завдань необхідно подальше ґрунтовне вивчення цієї проблеми та напрацювання наукових рекомендацій щодо вдосконалення організаційно-правового забезпечення реалізації наглядової пробації в Україні.

Розробленню кримінально-виконавчих, адміністративно-правових та інших галузевих засад пробації, а також організаційно-правового забезпечення діяльності органів виконання покарань присвячені праці таких вітчизняних та зарубіжних учених: І. С. Алексєєва, О. М. Бандурки, Ю. В. Бауліна, О. В. Беци, В. Т. Білоуса, І. Г. Богатирьова, О. І. Богатирьової, І. А. Вартилицької, В. В. Василевича, С. К. Гречанюка, С. М. Гусарова, Т. А. Денисової, О. М. Джужі, В. М. Дрьоміна, О. О. Дуки, С. В. Зливка, Р. А. Калюжного, В. В. Коваленка, О. Г. Колба, О. М. Литвинова, Л. І. Олефір, В. І. Осадчого, В. П. Петкова, М. С. Пузирьова, А. В. Савченка, М. М. Сикала, В. М. Синьова, С. Г. Стеценка, С. І. Халимона, В. К. Шкарупи, Н. Б. Хуторської, Д. В. Чернишова, О. М. Шатанкової, В. П. Шупилова, Д. В. Ягунова, І. С. Яковець, Х. П. Ярмакі та ін.

На основі наявних досліджень інституту пробації в міжгалузевому аспекті постає науково-теоретична і прикладна потреба щодо визначення поняття та змісту організаційно-правового забезпечення реалізації наглядової пробації в Україні, виокремлення особливостей залежно від суб'єктного складу учасників відповідних правовідносин, формулювання практичних рекомендацій і пропозицій у частині вдосконалення чинного законодавства.

Список використаних джерел

1. Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 р. № 160-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 93.
2. Про утворення державної установи «Центр пробації»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 р. № 655-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/655-2017-%D1%80> (дата звернення: 15.02.2021).
3. Про перейменування деяких територіальних органів Міністерства юстиції: постанова Кабінету Міністрів України від 05.02.2020 р. № 48. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/48-2020-п> (дата звернення: 15.02.2021).
4. Проект Закону України «Про пенітенціарну систему» / Міністерство юстиції України: офіційний сайт. URL: <https://minjust.gov.ua/m/13102020-povidomlennya-pro-provedennya-publichnogo-gromadskogo-obgovorennya-proektu-zakonu-ukraini-pro-penitentsiarnu-sistemu> (дата звернення: 15.02.2021).
5. Богатирьова О. І. Пробація в Україні: гуманізація державної політики у сфері виконання кримінальних покарань: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2014. 36 с.
6. Олефір Л. І. Кримінально-виконавчі засади застосування пробації в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2018. 20 с.

Забара Максим Русланович,

слухач 6-го курсу Академії Державної пенітенціарної служби

ОСОБЛИВОСТІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ПЕРЕДВИБОРНОЇ АГІТАЦІЇ В УКРАЇНІ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ВПРОВАДЖЕННЯМ ПРОТИЕПІДЕМІЧНИХ ЗАХОДІВ

Минулого року вибори відбулись за новим Виборчим кодексом, що враховує нову територіальну основу України. Залежно від кількості виборців у громаді виборчий процес має особливості, під час проведення виборів враховується кількісний аспект.

Що ж стосується виборчої кампанії, то вона повинна бути ефективною, а мета – перемога. Передвиборна кампанія здійснює свою діяльність відповідно до норм чинного законодавства. Однією з форм передвиборної кампанії є передвиборна агітація. Це здійснення будь-якої діяльності з метою схилити виборців голосувати за кандидатів або не голосувати за них, конституційно-правовою

основою здійснення агітації є дотримання строків, форми і умов її проведення.

Передвиборна агітація здійснюється з додержанням принципу рівних умов та можливостей, що передбачає надання кандидатам та їх довіреним особам за однакову плату одних і тих самих приміщень для проведення масових заходів, надання однакових друкованих площ та ефірного часу на телебаченні і радіо з дотриманням вимог законодавства, а саме норми ч. 1 ст. 54 Виборчого кодексу України [1].

Виборці мають право на участь у роботі виборчих комісій як їх члени, проведенні передвиборної агітації, спостереження за проведенням виборів та в інших заходах, пов'язаних з організацією та проведенням виборів.

Виборчий процес здійснюється на засадах свободи передвиборної агітації, рівних можливостей усіх до доступу засобів масової інформації [2].

Право вести передвиборну агітацію мають кандидати в депутати різних рівней та місцеві організації партій.

Громадяни України мають право здійснювати передвиборну агітацію, вільно і ґрунтовно обговорювати політичні, ділові та особисті якості та передвиборні програми кандидатів, місцевих організацій партій.

Усі матеріали передвиборної агітації повинні бути відокремленими від інших матеріалів.

Передвиборні агітаційні матеріали знімаються з 24 години останньої п'ятниці, за добу до голосування, відповідними службами місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

З часу припинення передвиборної агітації відповідно до закону забороняється проведення агітаційних заходів, демонстрація агітаційних фільмів чи кліпів, розповсюдження виборчих листівок, плакатів, інших друкованих агітаційних матеріалів, розповсюдження передвиборних агітаційних матеріалів у ЗМІ, публічні заклики на підтримку кандидата чи висунення недовіри до кандидата або публічна оцінка діяльності цих кандидатів.

Насамкінець зазначимо, що минулий рік був дуже складний у плані проведення виборів та передвиборної агітації. Майже з поча-

тку 2020 року було введено низку заходів для забезпечення функціонування держави в рамках карантину. І тому хочемо зазначити, що Кабінетом Міністрів України було ухвалено постанову № 846 від 17.09.2020 року зі змінами, яка внесла свої корективи у виборчий процес. Найголовніше – це те, що п. 2-4 постанови «Під час проведення заходів передвиборної агітації, зокрема шляхом встановлення агітаційних наметів, роздачі друкованих агітаційних матеріалів, особи, які безпосередньо залучені до таких заходів, повинні використовувати засоби індивідуального захисту, зокрема респіратори або захисні маски, що закривають ніс та рот, у тому числі виготовлені самостійно, дотримуватися санітарно-гігієнічних та протиепідемічних вимог», «Центральна виборча комісія, окружна, територіальна та дільнична виборчі комісії (далі – виборча комісія) забезпечують організацію підготовки та проведення відповідних виборів із дотриманням санітарних норм та правил, протиепідемічних заходів, затверджених цим Порядком», «Перед початком роботи голова окружної, територіальної, дільничної виборчої комісії, в разі його відсутності – заступник голови виборчої комісії, а в разі відсутності голови та його заступника – секретар комісії визначає відповідальну особу, яка проводить опитування щодо наявності симптомів респіраторних захворювань та температурний скринінг:

- усім особам, які заходять до приміщень для голосування та приміщень виборчих комісій, перед входом до таких приміщень;
- усім особам, які беруть участь в організації голосування виборців за місцем перебування;

- залученим до виконання обов'язків під час виборчого процесу поліцейським, працівникам органів, закладів, установ, на території яких розташовані приміщення для голосування та приміщення виборчих комісій.

У разі виявлення в особи підвищення температури тіла понад 37,2 С та/або симптомів респіраторних захворювань, то такій особі рекомендовано утриматися від відвідування приміщення виборчої комісії, приміщення для голосування, участі в організації голосування виборців за місцем перебування та звернутися за медичною допомогою» [3]. Це не вичерпний перелік, на який КМУ звернув увагу до виконання своєю постановою.

Список використаних джерел

1. Виборчий кодекс України від 19 грудня 2019 року № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення: 15.02.2021).
2. Конституція України: чинне законодавство станом на 01 березня 2021 р.: офіц. текст. Київ: Алерта, 2021. 80 с.
3. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 22 липня 2020 р. № 641: постанова від 14.09.2020 № 846 URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-22-lipnya-2020-r-641-i140920-846> (дата звернення: 15.02.2021).

Заворотний В'ячеслав Сергійович,

магістрант 6-го курсу Академії Державної пенітенціарної служби

НАУКОВІ ТЕНДЕНЦІЇ І ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ НОВИХ ГАЛУЗЕЙ ПРАВА І ЗАКОНОДАВСТВА СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Питання про утворення нових галузей права на сьогодні є дуже актуальним в юридичній науці. Щодо цього відбувається безліч дискусій між впливовими ученими-юристами. Деякі науковці вважають, що необхідно виокремлювати правовий режим, який є тим феноменом формування системи права та визначає у її складі конкретні утворення із системними ознаками. Для правового режиму галузі права характерною є особлива цілісна система регулятивного впливу, яка характеризується особливим порядком виникнення і формування змісту прав та обов'язків.

Під час характеристики галузей права необхідно враховувати, що для їх виокремлення замало використовувати критерій цілісності предмета і методу правового регулювання. На нашу думку, критерій, який позитивно діє у сфері кримінального та цивільного права, не може штучно використовуватись під час характеристики всіх галузей права. Більш за все це торкається нових галузей права, а саме екологічного, інформаційного, космічного, будівельного, військового, транспортного тощо, в яких врахування їх правових режимів має особливо велике значення. Поділити систему права на фундаментальні, профільні та комплексні галузі права.

Фундаментальними галузями права є конституційне право, цивільне право, кримінальне право, адміністративне право. Профільні галузі права поширюють свій регулятивний вплив на певні

сфери соціального буття з використанням лише їм притаманного юридичного режиму.

Питання про походження нової галузі права – це питання про процес виникнення і становлення тієї чи іншої якості у правовій реальності. Кінцевою межею походження нової галузі права є оформлення її як самостійної галузі права. Очевидно, що методологічним орієнтиром у розкритті походження певного явища є поняття основи, бо остання містить у собі ту сторону цього явища, яка обумовлює інші його сторони, властивості і зв'язки, які становлять сутність явища.

Постає питання, чи можна говорити про існування нової галузі права тоді, коли предмет її як самостійний не усвідомлюється ні законодавцем, ні доктриною. Оскільки і правотворчість, і правосвідомість є одними їх ключових компонентів правової реальності, то говорити про реальне існування такої «галузі права» не можна, а можливо лише вести мову про існування потенційного. Вважаємо, що процес переходу «потенційної» галузі права у галузь права «реальну» з процесом освіти «нової» галузі права має лише термінологічну розбіжність, оскільки і в тому, і іншому разі (якщо це різні випадки) процеси мають супроводжуватися однаковими явищами: появою самостійної нормативної бази, виокремленням специфічних методів, визнанням доктриною тощо.

Схему створення нових галузей права доречно вивчати на основі об'єктів, що можна назвати галузями права в процесі створення. Завдяки вказаному раніше слід звернути увагу на так названі «комплексні галузі права». Їхнє існування у вигляді елементів системи права в більшості спростовувалося завдяки тому, що виділення першорядних і другорядних галузей права перешкоджає принципам створення системи права, бо усі галузі підсистеми є одного рівня, то й ієрархії серед них бути не може.

Список передумов формування галузей права, що існує в науковій літературі, запропоновано розширити і сформулювати саме так: наявність дублювальних суспільних відносин, які можуть бути об'єктом зовнішнього контролю, тобто коло суспільних відносин, має бути своєрідним, широким, однорідним, але багатогранним; соціальна необхідність комплексного регулювання цих відносин – такі суспільні відносини мають стосуватися інтересів більшості суб'єктів; наявність державного інтересу та

державної підтримки цих відносин; узагальнення та формування нормативів поведінки у суспільстві. Каталізатором формування галузі права можуть бути суспільні або політичні перетворення в державі, різноманітні події та катаклізми. Чинниками, що мають вплив на процеси трансформації системи права, є культура, традиції правового регулювання певної держави, а також процеси глобалізації [1].

Особливість створення свіжої галузі зумовлена завданнями її функцій та місцем вказаної галузі у системі права, її образом у галузях, що класифікуються. Головною рисою створення нової галузі є риса комплексності – певна галузь, яка, створюючись завдяки галузям, які працюють, має в своїй будові деякі їх ознаки. Вивчивши види інститутів права щодо стабільності та здатності формувати нові системи, які є вищого рівня, показав провідну роль комплексних інститутів у формуванні нової галузі.

Галузі права створюються завдяки переродженню та виокремленню. Переродження галузі полягає в появі нової галузі завдяки поглинанню та модернізації вже галузі, яка працює, з певним допрацюванням нових норм. Виокремлення та переродження галузі відбувається на ґрунті нових суспільних відносин або на основі актуалізації активних. Розділення напрямів створення вказує на походження важливої частини норм галузі права, що вказує на генетичні зв'язки всередині права.

Частини створення нових галузей права:

- 1) встановлення правових норм, які покликані контролювати свіжі суспільні відносини або їх новий аспект;
- 2) інститути права є об'єднанням цих норм;
- 3) об'єднання комплексних правових інститутів;
- 4) інститут створює нові норми права;
- 5) створення непростого міжгалузевого інституту;
- 6) формування непростим міжгалузевим інститутом права нових норм;
- 7) закріплення, а також модернізація нових галузей права.

Вектор нових наукових досліджень у цьому напрямку є з'ясуванням рис закріплення комплексних галузей права за часів сьогоденної модернізації законодавства та національної системи права.

Тож висновком можна сказати, що формування нових галузей права є необхідністю нашого часу. Вказане пов'язане з удосконаленням наукового й технічного прогресу та ринкових відносин. Тому

розподіл права на нові галузі зможе надати змогу ефективніше регулювати правові відносини у відповідних сферах діяльності.

Також потрібно окремо розглянути питання нормативно-правових актів та їх удосконалення. Нормативно-правовий акт являє собою офіційний письмовий документ, ухвалений уповноваженими на це суб'єктами нормотворчості у визначеній формі та за встановленою процедурою, спрямований на встановлення, зміну або скасування норми права [2].

Тож можна підсумувати, що створення нормативно-правових актів України повинно здійснюватись із дотриманням загальних вимог до їх змісту: адекватного відображення в них реального стану суспільних відносин; закріплення в них соціальних цінностей і правових установок більшості суспільства; забезпечення 27 принципу верховенства права; узгодженість із домінуючими моральними нормами; достовірність і обґрунтованість.

Список використаних джерел

1. Мінка Т. П. Правовий режим як критерій поділу права на галузі. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 3. С. 18–22.
2. Косович В. М. Загальнотеоретичні аспекти удосконалення нормативно-правових актів України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Львів, 2015. 41 с.

Ісаєнко Андрій Анатолійович,

слухач 462-ї навчальної групи

Академії Державної пенітенціарної служби

СУСПІЛЬНА НЕБЕЗПЕКА ЗАБОРОНЕНИХ ПРЕДМЕТІВ, ВИРОБІВ І РЕЧОВИН В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Позбавлення волі, пов'язане з обмеженням прав і свобод засудженого, передбачає штучне обмеження його здатності задовольняти власні потреби. Ця обставина є причиною прагнення особи, позбавленої волі, розширити встановлені законом межі обмежень, що незмінно призводить до порушення порядку відбування покарання, а часто і до кримінального правопорушення під час відбування покарання у місцях позбавлення волі та обмеження волі [1]. Досягнення цілей цього виду покарання значною мірою залежить від забезпечення ізоляції засуджених, як головної вимоги

режиму, як зазначено у ч. 1 ст. 102 Кримінально-процесуального кодексу України. Ізоляція, на думку М.О. Стручкова, досягається шляхом розміщення засудженого в спеціальному місці позбавлення волі – виправній установі. Перш за все, це означає фізичну ізоляцію засудженого. Вона полягає в тому, що засуджений, як правило, постійно перебуває в огороженій і охоронюваній зоні, а в колоніях і тюрмах особливого режиму, як правило, він завжди знаходиться в камері. За межами установи виконання покарань засуджені пересуваються під ескортом, що заважає їм спілкуватися з іншими особами. Ізоляція забезпечується також тим, що встановлюється особливий порядок контактів засудженого із зовнішнім світом [2].

Таким чином, коли особа перебуває у місцях позбавлення волі, деякі канали зв'язку з особами, які перебувають на волі, виключаються, інші, використання яких дозволено засудженим, перебувають під контролем адміністрації виконавчої установи. Оскільки ізоляція засуджених як основна вимога режиму визначена законом, дозвіл на їх контакти з особами, які перебувають на волі, та сфера таких контактів базуються на нормативних актах.

Виконання позбавлення волі, пов'язане з обмеженням прав і свобод засудженого, саме по собі породжує протидію з його боку діяльності, що здійснюється адміністрацією пенітенціарної установи. Основою цієї опозиції є бажання особистості, фізична свобода якої обмежена, розширити рамки, встановлені законом, що не дозволяє задовольнити потреби, що виникають.

Важливу роль у цьому напрямку відіграє робота співробітників установ виконання покарань та правоохоронних органів щодо блокування каналів надходження заборонених предметів та речей, їх виявлення та вилучення безпосередньо у засуджених, оскільки не можна заперечувати, що рівень торгівлі забороненими установами залежить від стану криміногенної та оперативної ситуації в них.

Правопорушення у місцях позбавлення волі має свою специфіку, що пояснюється особливістю офіційних та неформальних відносин між засудженими, з одного боку, та ними та адміністрацією виправних установ – з іншого. Важливою особливістю цього правопорушення є те, що воно порушує нормальне функціону-

вання пенітенціарної установи, перешкоджає процесу ресоціалізації засуджених, формує почуття загальної недовіри до пенітенціарної системи та її працівників.

Кримінально-виконавчі правопорушення тісно пов'язані з іншими негативними явищами – алкоголізмом, наркоманією, торгівлею холодною зброєю, самогубством. Тому підхід до боротьби з ним повинен бути комплексним і охоплювати всі ці явища. Те саме стосується кримінологічних досліджень у цій галузі [3].

Слід зазначити, що вчинення деяких правопорушень пов'язане із проникненням до місць позбавлення волі, заборонених засудженими до використання речей та предметів. Робота пенітенціарної системи, яка часто проводилася без перерв, підривається внаслідок вчинення таких досить поширених правопорушень, як перенесення заборонених предметів та предметів до місць позбавлення волі різними способами.

До предметів, наявність яких у засуджених негативно впливає на забезпечення встановленого законом порядку виконання та відбування покарання, в першу чергу належать: наркотики, алкогольні напої, гроші, мобільний зв'язок, гострі предмети, вибухові пристрої, холодна та вогнепальна зброя, спеціальні засоби активної оборони. Більшість із цих заборонених предметів та речовин потрапляють до засуджених із-за меж каральної системи. До найпоширеніших видів заборонених предметів, які незаконно потрапляють до установ виконання покарань, належать: гроші, алкоголь, наркотики. Допуск до засуджених за цими справами має негативні наслідки, пов'язані із ускладненням оперативної ситуації у виправних установах, виникненням надзвичайних подій кримінального характеру. Це передбачає постійну роботу персоналу щодо виявлення та вилучення заборонених предметів у засуджених. Наявність грошей у засуджених прискорює реалізацію злочинних планів. Гроші слугують засобом підкупу співробітників та інших осіб, щоб переконати їх вчинити незаконні дії, наприклад, доставку алкоголю та наркотиків засудженим, надання їм різних пільг та встановлення зв'язків із правопорушниками за межами в'язниць.

Гральні карти, порнографічні матеріали та предмети можуть бути використані для з'ясування стосунків між засудженими, що призводять до вбивств та інших злочинів. Значна кількість втеч

із місць покарання відбулася із використанням топографічних карт, компасів, літератури з топографії, бойових мистецтв, службового розведення собак. У деяких випадках літературу використовували службового використання. Різні хитрощі застосовують засуджені для втечі з в'язниць, використовуючи військову та іншу форму, шапки та взуття. Викрадені або передані офіційні документи, що посвідчують особу, можуть бути предметом втечі. До таких предметів належать: камери, фотоматеріали, хімічні речовини, кінокамери, відео- та аудіоапаратура, обладнання зв'язку та інші предмети, зазначені в Правилах внутрішнього розпорядку установи виконання покарань. Юридична природа правопорушень, пов'язаних із введенням заборонених статей до пенітенціарної системи, полягає в тому, що в результаті таких дій у першу чергу порушується режим утримання засуджених [4; 5, с. 486–491].

У кримінально-виконавчому праві, як правильно зазначає І. Г. Богатирьов, принцип законності виявляється у забезпеченні верховенства права, що регулює виконання покарання та його пріоритети, перед чинними нормативними актами, що регулюють суспільні відносини в цій галузі [6, с. 151]. Щодо цього К. Г. Махніцька вважає, що, як зазначено у ч. 7 ст. 106 КВК України, перелік та кількість предметів та речей, які можуть мати при собі засуджені, визначаються нормативними актами Міністерства юстиції України. У цьому випадку їх зберігання, а також предметів, заборонених до використання в колоніях, не дозволяється [7, с. 76]. Зокрема, такий перелік предметів, продуктів та речовин, зберігання та використання яких заборонено засудженими, викладено в додатку 3 до Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань (предмети, вироби та речовини, вилучені з цивільного обігу; будь-яка зброя; транспортні засоби; гроші та цінності; інші) [8]. Такий підхід законодавця до регулювання цього питання не можна вважати правильним, він суперечить вимогам чинного законодавства України.

Слід також зазначити, що визначення переліку предметів, зберігання та використання яких заборонено засудженим у місцях позбавлення волі не на рівні закону, а на основі Правил внутрішнього розпорядку, є неконституційною діяльністю. Цей висновок також ґрунтується на положеннях частини третьої статті

63 Конституції України, яка говорить, що засуджений користується усіма правами людини та громадянина, крім обмежень, встановлених законом та встановлених вироком суду.

Таким чином, встановлений у законі порядок визначення переліку предметів, засобів та речовин, зберігання та використання тих, хто засуджений до візуалізації заборонених, не відповідає нормам Конституції України та є видозміненнями з урахуванням сучасних правових реалій та бажань України інтегруватися в європейський правовий простір. Необхідність видозміни кримінально-виконавчого законодавства України щодо обґрунтованого продиктовано сучасністю для створення виховного впливу на засуджених та виконання завдань кримінально-виконавчої системи.

Список використаних джерел

1. Хохрин С. А. Правовые и организационные проблемы перекрытия каналов проникновения в пенитенциарные учреждения запрещенных предметов. *Вестник Воронежского института МВД России*. Воронеж, 2012. № 3. 332 с.

2. Стручков Н. А. Курс исправительно-трудового права: в 2 т. Москва: Право, 1985. Т. 2: Проблемы Особенной части. 256 с.

3. Богатирьев І. Г. Кримінально-виконавча характеристика наркозалежних осіб в умовах позбавлення волі: монографія. Київ, 2013. 244 с.

4. Копотун І. М. Запобігання злочинам, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях: монографія. Київ, 2013. 215 с.

5. Копотун І. М. Кримінологічна характеристика проникнення до засуджених до позбавлення волі заборонених предметів. *Форум права*. 2013. № 1. С. 486–491.

6. Кримінально-виконавче право України: підручник / О. М. Джужа та ін. Київ: Атіка, 2010. 752 с.

7. Кримінально-виконавчий кодекс України: *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. С. 76.

8. Про затвердження правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2813/5. Дата оновлення: 23.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18#Text> (дата звернення: 10.02.2021).

9. Конституція України: офіц. текст. Київ: Алерта, 2019. 112 с.

Казакова Тетяна Олегівна,

слухачка 6-го курсу

Академії Державної пенітенціарної служби

ЗАСТОСУВАННЯ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ ЯК ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНЬОГО

Одним із важливих засобом дотримання законності в кримінальному процесі є дотримання правових норм, що стосуються застосування запобіжних заходів. Ці норми є гарантією конституційних прав і свобод людини, особливо це стосується такого суб'єкта як неповнолітній, оскільки законодавством закріплено додаткові гарантії забезпечення прав і свобод.

Актуальною проблемою залишається питання про злочинність серед неповнолітніх. У кримінально-процесуальній літературі проблеми, пов'язані із застосуванням запобіжних заходів, досліджуються досить ретельно. Їх вивченню присвячено роботи Ю. П. Аленіна, Т. В. Варфоломеевої, В. Г. Гончаренка, Ю. М. Грошевого, В. С. Зеленецького, Л. М. Лобойка, В. Т. Маляренка, В. Т. Нора, В. О. Попелюшка, М. І. Сірого, С. М. Стахівського, В. М. Тертишника, В. П. Шибіка, М. Є. Шумила та багатьох інших науковців.

Згідно зі ст. 492 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), до неповнолітнього з урахуванням його вікових та психологічних особливостей, роду занять може бути застосовано один із запобіжних заходів, передбачених КПК України. Затримання та тримання під вартою можуть застосовуватися до неповнолітнього лише у разі, якщо він підозрюється або обвинувачується у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину.

Згідно з українським кримінальним законом, власне покарання не є метою, що має важливе значення в провадженнях про злочини, учинені підлітками. Ця засада повністю відповідає Мінімальним стандартним правилам ООН, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила), ухваленим 29 листопада 1985 р. на 96-му пленарному засіданні Генеральної Асамблеї ООН. Зазначені законодавчі положення дають змогу слідчому судді, суду індивідуально підходити до призначення неповнолітнім виду запобіжного заходу, враховуючи тяжкість злочину, вікові та психологічні особливості неповнолітнього, стан

здоров'я, вид його діяльності, місце проживання, ефективність самих заходів та інші обставини кримінального провадження.

Тримання під вартою є найсуворішим запобіжним заходом, що максимально обмежує свободу й особисту недоторканність громадян. Таким чином, він перебуває під постійною підвищеною увагою юристів, політиків, правозахисників. Низку вимог до законодавчого врегулювання тримання під вартою підозрюваних та обвинувачених у вчиненні злочинів сформульовано в міжнародних правових документах. Конституція України (ст. 22) також визначає вихідні положення тримання під вартою підозрюваних і обвинувачених. Затримання та взяття під варту як запобіжні заходи можуть застосовуватися до особи, яка не досягла 18 років, лише у виняткових випадках, коли це зумовлено тяжкістю кримінального правопорушення, у вчиненні якого її підозрюють, обвинувачують. Водночас у ст. 183 КПК України зазначено, що тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, який застосовують винятково в разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим у ст. 177 КПК України.

На «винятковість» цих запобіжних заходів у разі застосування їх щодо неповнолітніх правопорушників звернено увагу також у багатьох міжнародних документах, а саме: у ст. 37 Конвенції про права дітей, у якій акцентовано увагу на тому, щоб кожна дитина не була позбавлена волі незаконним або свавільним чином. Арешт, затримання чи тюремне ув'язнення дитини здійснюється згідно із законом та використовується лише як крайній захід протягом найкоротшого відповідного періоду часу [1, с. 126]; у ст. 13 Мінімальних стандартних правил, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх, зазначено, що утримання під вартою за можливості замінюють іншими альтернативними заходами, такими, як постійний нагляд, активна виховна робота або поміщення до сім'ї чи виховного закладу [2]. Розглядаючи клопотання слідчого про застосування щодо неповнолітнього підозрюваного або обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, прокуророві, слідчому судді слід ретельно перевіряти обґрунтованість викладених у ньому мотивів необхід-

ності застосування до неповнолітнього запобіжного заходу – тримання під вартою й неможливості застосування іншого, більш м'якого, запобіжного заходу.

Європейський суд з прав людини в рішенні по справі «Купцов і Купцова проти Російської Федерації» висловлює свою позицію щодо цього питання так, що застосування до неповнолітнього обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою позбавляє його не тільки свободи, й можливості отримувати освіту й відвідувати школу. Тому в разі застосування цього запобіжного заходу слід виявляти особливу виваженість і ретельність.

Список використаних джерел

1. Левендаренко О., Щербак І. Передання неповнолітнього підозрюваного й обвинуваченого під нагляд у системі запобіжних заходів. *Підприємство, господарство і право*. 2013. № 1. С. 126–130.

2. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. Законодавство України: нормат.прав. база / Верхов. Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 01.02.2021).

Карелін Владислав Володимирович,

доктор юридичних наук, професор кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології Академії Державної пенітенціарної служби;

Макаренко Ольга Олександрівна,

аспірантка кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології Академії Державної пенітенціарної служби

БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

28 січня 2021 року Верховна Рада України ухвалила в другому читанні і в цілому проект Закону «Про Бюро економічної безпеки України» № 3087-д від 02.07.2020. Метою його створення є ліквідація податкової міліції, оптимізація структури та чисельності органів, які ведуть боротьбу зі злочинами у сфері економіки. У такий спосіб вирішено створити єдиний орган, який займатиметься розслідуванням економічних злочинів [1].

Бюро економічної безпеки України – це центральний орган виконавчої влади, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави. Бюро економічної безпеки України є юридичною особою публічного права та здійснює свої повноваження безпосередньо і через територіальні управління [2]. Вищезазначений правоохоронний орган є досить новим для нашої держави, оскільки у своїй діяльності замінить органи Податкової міліції, економічні підрозділи в Національній поліції та Службі безпеки України.

Створення Бюро економічної безпеки України сприятиме: запровадженню нових аналітичних підходів протидії фінансовим злочинам та проведенню результативних розслідувань складних злочинних схем; запобіганню втрат бюджету шляхом запобігання фінансових злочинів та мінімізації недобросовісної конкуренції; оптимізації структури правоохоронних органів та матеріально-технічної бази [3].

До складу Бюро економічної безпеки України можуть входити підрозділи детективів, дізнання, інформаційно-аналітичні, оперативно-технічні підрозділи, а також підрозділ міжнародного співробітництва та інші підрозділи [2]. У центральний апарат, так і в регіональні відділення буде входити 4 тисячі працівників.

Основними завданнями Бюро економічної безпеки України є: запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності; участь у забезпеченні економічної безпеки держави шляхом комплексної протидії кримінальним правопорушенням, які несуть суттєвий негативний вплив на національну економіку, сприяють її тінізації, витоку капіталу та іншим негативним явищам, які уповільнюють темпи економічного зростання та загрожують національним інтересам у сфері економіки; збирання та аналіз інформації щодо економічної злочинності, віднесених законом до підслідності Бюро економічної безпеки України, та визначення способів запобігання їх виникненню в майбутньому [2].

Бюро економічної безпеки України у своїй діяльності відповідно до поставлених завдань буде виконувати такі функції: проводити оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування; здійснювати розшук осіб, які переховуються від органів

слідства та суду за вчинення кримінальних правопорушень, віднесених до його підслідності; здійснювати аналітичне забезпечення досудового розслідування, оперативно-розшукової діяльності; збирати, аналізувати, узагальнювати інформацію щодо кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності, факторів, що їх детермінують, прогнозувати тенденції розвитку негативних процесів кримінального характеру у цій сфері; залучати в межах компетенції на добровільній основі, в тому числі на договірних засадах, кваліфікованих спеціалістів та експертів, у тому числі іноземців; здійснювати правове співробітництво із компетентними органами іноземних держав, з питань проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування, на підставі законів та міжнародних договорів України; за письмовим рішенням директора Бюро економічної безпеки України або його заступника, погодженим із прокурором, створювати спільні слідчі групи, відповідно до цього Закону, інших законів та міжнародних договорів України; забезпечувати роботу з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників Бюро економічної безпеки України, брати участь у формуванні державного замовлення на підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації фахівців у відповідних сферах; формувати аналітичні матеріали з метою оцінювання загроз та ризиків щодо кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності; провадити діяльність із зберігання коштів та іншого майна, на яке накладено арешт; за рішенням директора Бюро економічної безпеки України, погодженим з прокурором, витребувати від інших правоохоронних органів оперативно-розшукові справи та кримінальні провадження, що стосуються кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності Бюро економічної безпеки України, та інших кримінальних правопорушень, які не відносяться до його підслідності, але можуть бути використані з метою запобігання, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності; витребувати за рішенням керівника структурного підрозділу органу Бюро економічної безпеки України та одержувати в установленому законом порядку від інших правоохоронних та державних органів, органів місцевого самоврядування, підпри-

емств, установ, організацій інформацію, необхідну для виконання повноважень Бюро економічної безпеки України; ознайомлюватиметься в державних органах, органах місцевого самоврядування із документами та іншими матеріальними носіями інформації, необхідними для запобігання, виявлення, припинення та розслідування кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності Бюро економічної безпеки України; ініціювати у закордонних юрисдикційних органах розгляд справ про захист прав та інтересів держави з питань, що стосуються виконання обов'язків Бюро економічної безпеки України, виступає як представник держави під час розгляду таких справ, залучає з цією метою юридичних радників, зокрема іноземних; за пред'явлення службового посвідчення особи, які мають спеціальне звання мати право входити безперешкодно до державних органів, органів місцевого самоврядування та зони митного контролю; надсилати державним органам, органам місцевого самоврядування обов'язкові до розгляду пропозиції та рекомендації щодо усунення причин і умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Бюро економічної безпеки України, а також отримувати від цих органів протягом 30 днів інформацію про розгляд таких пропозицій та рекомендацій; вносити подання прокурору про звернення до суду з метою визнання недійсним правочину за наявності підстав, передбачених законом, а також право бути залученим за своєю заявою до таких справ як третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору; одержувати у вигляді довідки від органів прокуратури України та Міністерства юстиції України у триденний строк матеріали, отримані (надані) у рамках надання міжнародної правової допомоги, які стосуються кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності [2].

Розглянувши особливості діяльності Бюро економічної безпеки України, ми дійшли таких висновків, що його створення покликане вирішити проблему уніфікації органів, які ведуть боротьбу зі злочинами у сфері економіки та усунення дублювання їхніх функцій, а також унеможливлення конфлікту професійних інтересів цих органів; його запровадження може допомогти бізнесу в Україні, зокрема, уникнути додаткового тиску від численних пере-

вірок органів, які здійснюють контроль за податковим законодавством, та досить часто не можуть між собою визначити межі своїх повноважень.

Список використаних джерел

1. Бюро економічної безпеки України: що передбачає прийнятий закон та які можливі наслідки для бізнесу. Аналіз Закону про БЕБ від Олексія Співака, інспектора Ради бізнес-омбудсмена. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/201304_byuro-ekonomichno-bezpeki-ukrani-shcho-peredbacha-priynuyatiy-zakon-ta-yak-mozhлив-naslcki-dlya-bznesu (дата звернення: 25.02.2021).
2. Про Бюро економічної безпеки України: проєкт Закону України № 3087-д від 02.07.2020. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69331 (дата звернення: 25.02.2021).
3. ВРУ ухвалила законопроект щодо створення Бюро економічної безпеки України / *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/vru-shvalila-zakonoproekt-shchodo-stvorenniya-byuro-ekonomichnoyi-bezpeki-ukrayini> (дата звернення: 25.02.2021).

Кисельов Дмитро Валентинович,
слухач 6-го курсу Академії Державної пенітенціарної служби;
Чайка Владислав Юрійович,
слухач 6-го курсу Академії Державної пенітенціарної служби

ПОНЯТТЯ ТА ЕЛЕМЕНТИ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Механізм як предмет дослідження в юридичній науці постійно цікавив учених і активно розроблявся в 60-ті роки ХХ ст.

Слово «механізм» походить від грецької «mechanē» – «машина або знаряддя» і визначається як система тіл, пристрій, що передає рух. Інакше кажучи, механізм – це система, устрій, процес. Будь-який механізм як сукупність взаємоузгоджених частин повинен функціонувати і передбачати певну стадійність. Слово «функціонувати» означає діяти, виконувати свої функції. Тобто механізм повинен працювати, а механізм реалізації прав і свобод повинен діяти так, щоб права і свободи людини були реалізовані повною мірою [1, с. 45].

Науковці розглядають механізм реалізації прав і свобод людини по-різному. Одні – як сукупність елементів, правових або юридичних засобів (факторів), інші – як діяльність, комплекс дій.

Так, у межах інструментального підходу, з деякими відмінностями у поглядах, низка авторів (С. Алексєєв, О. Малько, С. Рабінювич, Т. Фалькіна та ін.) визначають механізм реалізації прав як блок регулятивних та охоронних правових засобів різного рівня, сукупність юридичних засобів, за допомогою яких втілюється об'єктивне і суб'єктивне право, реалізуючись у фактичній поведінці суб'єктів. На їх думку, вирішальна роль у механізмі реалізації належить правовим засобам, які, власне, і становлять його зміст. Від правильності їх вибору залежить результат досягнення мети правового регулювання, забезпеченість ефективності права загалом. До правових засобів відносять норми і принципи права, правозастосовні акти, юридичні факти, суб'єктивні права, юридичні обов'язки, заборони, пільги, заходи заохочення і покарання [2, с. 405].

Автори наводять різний перелік правових засобів (інструментів), які сприятимуть реалізації прав і свобод. Їх вибір залежить від обраної мети. Комплексний аналіз правових засобів у механізмі реалізації прав і свобод визначить, які саме правові засоби є головними та ефективними.

Прибічники діяльнісного підходу під механізмом реалізації розуміють комплекс взаємозалежної правової діяльності носія права і зобов'язаних суб'єктів (правозастосовних органів), спрямовану на те, щоб особистість користувалася соціальним благом. Із визначень цих авторів у механізмі реалізації прав і свобод людини привертає увагу наявність у ньому єдності діяльності. Ця діяльність людини і державних органів спрямована на досягнення остаточної мети механізму – ефективну реалізацію прав і свобод [3, с. 7].

Сьогодні діяльнісний підхід вважається більш перспективним. Він дає можливість розглядати механізм реалізації прав і свобод як систему взаємопов'язаних видів правової діяльності, а також юридично значущі результати цієї діяльності.

Досліджуючи механізм реалізації прав і свобод людини, автори відокремлюють в ньому елементи. Всі складові взаємопов'язані, доповнюють один одного, мають своє призначення та виконують певну функцію.

Майже всі автори до елементів механізму реалізації прав і свобод людини відносять систему гарантій прав і свобод; систему охорони і захисту прав і свобод, правозастосування, юридичний

порядок реалізації прав і свобод, юридичну відповідальність, нормативне закріплення суб'єктивних прав, реалізацію суб'єктивних прав, відновлення порушених прав. Натомість окремі автори захист, охорону і реалізацію прав і свобод відносять до стадій механізму реалізації.

Механізм реалізації прав і свобод людини покликаний гарантувати фактичну реалізацію прав і свобод, запобігати їх порушення і сприяти їх поновленню. Одне з основних місць у ньому займають гарантії, під якими розуміють умови і засоби, що забезпечують фактичну реалізацію та всебічну охорону прав і свобод людини. Обов'язок держави – створення правових гарантій для реалізації людьми своїх законних інтересів і цілей. Для підвищення ефективності їх реалізації в системі гарантій слід виокремити: гарантії, які спрямовані на створення умов сприятливої обстановки для користування основними правами і свободами, виконання обов'язків і гарантії, які виступають як способи, прийоми і методи охорони та забезпечення прав і свобод. Провідне місце у системі гарантій займають організаційні гарантії, спрямовані на створення умов для ефективного здійснення прав і свобод [4, с. 174].

Як необхідну складову механізму реалізації прав і свобод виокремлюють юридичну відповідальність. На наш погляд, виділення юридичної відповідальності як складової механізму має вагоме значення. Юридична відповідальність – це виконання обов'язку на основі державного або прирівняного до нього суспільного примусу, а в позитивних правовідносинах – опосередковане державним примусом виконання обов'язку [5, с. 85]. Її роль у механізмі реалізації прав і свобод виявляється у декількох напрямках. По-перше, відповідальність є необхідним елементом системи гарантій прав і свобод людини, без неї немає справжньої свободи. Вона є специфічним видом правових гарантій, оскільки забезпечує захист та охорону прав і свобод людини шляхом гарантування виконання державними і місцевими органами влади, їх посадовими особами своїх обов'язків, що кореспондують правам та свободам людини. По-друге, відповідальність є необхідною умовою ефективної діяльності держави з досягнення певних соціально значущих цілей, що виражають взаємний інтерес людини і держави. По-третє, необхідною умовою ефективності механізму реалізації

прав і свобод є знання кожного про її існування, уявлення про те, що таке відповідальність, як вона застосовується і чітке розуміння її невідворотності. В цьому разі йдеться про так звану активну або проспективну (позитивну) юридичну відповідальність. Як добровільна форма реалізації юридичної відповідальності, що полягає у свідомому та ініціативному виконанні моральних юридичних й інших обов'язків, вона схвалюється або заохочується державою. Протиставляється такій поведінці – пасивна, ретроспективна (негативна) юридична відповідальність, яка засуджується та має негативні наслідки у вигляді покарання. У будь-якому разі включення юридичної відповідальності в механізм реалізації прав і свобод людини як необхідного елементу є важливим і вирішальним для здійснення прав і свобод людини та сприяє утвердженню законності в суспільстві та державі, формуванню законослухняної.

Одним з елементів механізму реалізації прав і свобод людини є правова свідомість. Не всі автори відносять правосвідомість до структурного елементу механізму реалізації, але і не заперечують значущість психологічних аспектів у процесі реалізації прав і свобод. Як динамічне явище, правова свідомість є однією з основ нормального функціонування правової системи загалом. Це оцінка права, що є у суспільстві, яка виражає критику чинного права та формує певні надії і побажання до правової сфери, її змін, яка визначає, що вважати правомірним, а що неправомірним. Правосвідомість включається в роботу на стадії реалізації права і має велику роль у його формуванні. Виступаючи необхідним засобом переведення вимог правових норм до їх практичної реалізації, масова (буденна) правосвідомість здійснює важливі функції усвідомлення і конкретизації суб'єктивних прав і обов'язків. Вона сприяє формуванню навичок поведінки, які призводять до того, що соціально корисний варіант поведінки обирається особою майже автоматично [6, с. 93].

Як вже зазначалося, в механізмі реалізації прав і свобод особливого значення набуває активність носіїв прав. Лукашева Е. акцентує на значенні в механізмі реалізації прав і свобод психологічних особливостей людини, ставлення останньої до своїх прав. Йдеться про компоненти соціально-психологічної регуляції поведінки людини: інтереси, цілі, мотивацію і волюву активність, соціальні установки. Всі компоненти регуляції виступають як єдина

система та їх аналіз дає змогу виявити ефективність реалізації прав і свобод людини. Інтерес виступає певним стимулом реалізації прав і свобод, а активність полягає в бажанні людини скористатися правом, здатності і готовності людини захистити свої права у випадку їх порушення. Соціально-психологічні фактори є особливою рисою механізму безпосередньої реалізації прав і свобод людини, який становить комплекс правових засобів, а також самостійних дій особистості щодо реалізації своїх прав і свобод з метою їх більш повного і ефективного використання [4, с. 78].

Саме в механізмі безпосередньої реалізації прав і свобод людини самостійним елементом, який відображає сутність цього механізму, є процедурно-правовий порядок. Йдеться про ініціативний порядок реалізації прав і свобод, за якого особистість сама організовує їх здійснення. З урахуванням цього можна сказати, що безпосередня реалізація прав людини полягає в активних діях людини, спрямованих на самозахист.

Отже, одним з головних, на наш погляд, елементів механізму реалізації прав і свобод людини є правозастосовна діяльність. Вона безпосередньо пов'язана з реалізацією прав і свобод людини, тому що виконує найістотнішу функцію в механізмі реалізації прав і свобод – індивідуально-правове регулювання.

Список використаних джерел

1. Новіков В. В. Виникнення суб'єктивних прав громадян і вимоги законності щодо їх забезпечення. *Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. Львів: Львівський ін-т вн. справ при НАВС України. 2001. № 2. С. 116–124.*
2. Алексеев С. С. *Право. Опыт комплексного исследования.* Москва: Статут, 1999. 816 с.
3. Боровікова В. С. Конституційні гарантії прав і свобод людини і громадянина: сучасні українські реалії. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* 2016. № 2. С. 3–15.
4. Копейчиков В. В. Реализация субъективных прав граждан. *Советское государство и право.* 1984. Вып. 3. С. 18–22.
5. Братусь С. Н. *Юридическая ответственность и законность.* Москва, 1976. 214 с.
6. Бреднева В. С. *Уровни правосознания и юридическая деятельность: монография.* Южно-Сахалинск, 2010. 163 с.

Ковальов Ілля Олександрович,
магістр 2-го курсу факультету заочного навчання
та навчання за кошти фізичних, юридичних осіб
Академії Державної пенітенціарної служби

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРИНЦИПУ ПОДІЛУ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Поділ влади вважається головним конституційним принципом та є однією з найважливіших проблем, пов'язаних із державотворенням, які існують у будь-якій країні та мають на меті досягнення такої моделі, яка була б оптимальною у функціонуванні державної влади. Демократичні перетворення, які відбулися в Україні з отриманням незалежності у 1991 р., стали початком побудови правової держави, а разом з тим і формування громадянського суспільства. Проголошений у ст. 6 Конституції України принцип поділу влади полягає в реалізації державної влади у трьох напрямках, які визначають нормотворчу, правозастосовну та право реалізаційну функції держави. Саме в Конституції України закріплено поділ влади на три гілки – законодавчу, виконавчу та судову, функціонування яких урівноважує одна одну та представлено відповідними державними органами.

Дослідження історичних засад поділу влади дало змогу виявити ідеї, які свого часу були сформульовані ще в знаменитій «Конституції Пилипа Орлика». Зазначимо, що саме Пилипу Орлику належить авторство першої державної Конституції серед європейських країн. Положеннями цієї Конституції було визначено зобов'язання, які передбачали обмеження гетьманських прерогатив, зменшення соціальної експлуатації, збереження особливого статусу запорожців та боротьбу за політичне й церковне відокремлення України від Росії.

Загалом ідея розподілу влади вперше була обґрунтована французьким просвітителем XVIII ст. Ш. Монтеск'є. Він висунув теорію щодо необхідності урівноваження взаємин між гілками влади для досягнення спільної мети, яка стала провідною в політико-правовій теорії та суттєво вплинула на розвиток державних інститутів у подальшому історичному періоді. Особливе значення Монтеск'є надавав своїй ідеї рівноваги влади й системі «стримувань і противаг» [1, с. 113–114].

Принципом поділу влади вважається такий принцип, за яким здійснюється організація та функціонування державного апарату, згідно з яким відбувається розподіл повноважень між гілками державної влади, а також функціонування механізму взаємних стримувань і протидій між ними [2, с. 418].

Характеристиці поділу влади приділяла увагу низка науковців, які зауважили на її важливості. Наприклад, Н. Прозорова поділ влади вбачає в «певному розмежуванні компетенції» або «розподілі функцій» [3, с. 4]. Подібної позиції у своєму дослідженні дотримується і О. Скрипнюк, який звернув увагу на те, що «принцип поділу влади означає не що інше, як структурну диференціацію трьох основних функцій будь-якої держави: законодавчої, виконавчої та судової. При цьому жодна з них не має пріоритету щодо інших. Отже, принцип поділу влади в правовій державі передбачає створення лише таких органів державної влади, які втілювали б одну із зазначених функцій» [4, с. 151].

Слід зазначити, що реалізація принципу розподілу гілок влади покликана запобігти концентрації всієї державної влади в руках однієї особи або одного органу, що, як показує історичний досвід, приводить до свавілля в керівництві державою і суспільством. Необхідною умовою, яка впливає на ефективність втілення конституційного принципу в практику організації та діяльності державного апарату, є створення системи взаємних стримувань і протидій між органами, які належать до різних гілок влади.

Реалізація чіткого розподілу функціональних зобов'язань, які існують між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади, дає можливість усвідомити, що чіткий розподіл функціональних повноважень між гілками своєю метою має не лише здійснити запобігання зосередженню всіх владних повноважень держави в руках одного з органів та налагодження взаємоконтролю і взаємостимування всіх «гілок» влади у рамках, визначених Конституцією. Особливої актуальності набуває питання, що стосується забезпечення взаємодії і взаємозалежності цих влад між собою на основі закону. Фактично, принцип поділу влади перешкоджатиме можливим правопорушенням прав людини, а в разі необхідності – сприятиме відновленню порушених прав [5, с. 145].

Досліджуючи гілки влади в Україні, охарактеризуємо кожен з них. У загальному сенсі законодавча влада – це гілка державної

влади, виключними повноваженнями якої є ухвалення законів. Органом законодавчої влади в Україні є Верховна Рада. Основною функцією, яку виконує законодавча гілка влади, є регулювання суспільних відносин на законодавчому рівні. Слід зауважити, що посада Президента України не відноситься до жодної з гілок влади.

Верховна Рада України є українським парламентом. Парламент – представницький виборний і вищий колегіальний орган державної влади, який функціонує в умовах демократичного управління і має свої повноваження у сфері законотворчості [6, с. 138]. Ми з'ясували, що парламент є колегіальним органом, що означає спільне вирішення питань, які входять до його компетенції, здійснене шляхом голосування. Причому, Конституцією закріплено різний порядок голосування під час вирішення питань компетенції Верховної Ради України. Ми виявили такі основні функції, які виконує Верховна Рада України: представницька; законодавча; установча; контролююча.

Аналізуючи виконавчу гілку влади в Україні, зазначимо, що вона здійснює забезпечення виконання законів, а також проводить внутрішню та зовнішню політику держави. Виконавча влада реалізується урядом – Кабінетом Міністрів, а також іншими центральними та місцевими органами, якими є міністерства, агентства, місцеві державні адміністрації.

Основною функцією виконавчої гілки влади є забезпечення виконання законів. Крім того, виконавча влада здійснює функцію підзаконного регулювання суспільних відносин. Відповідно до цієї функції вищі органи виконавчої влади виконують повноваження, якими передбачено ухвалювати підзаконні нормативно-правові акти. Наприклад, Кабінетом Міністрів України ухвалюються постанови, основою яких є Конституція та закони України.

Характеризуючи судову владу, зазначимо, що це гілка державної влади, наділена виключними повноваженнями на здійснення правосуддя. Основною функцією судової влади є відправлення правосуддя, що означає здійснення розгляду та вирішення справ, які мають різні категорії, згідно з процесуальним порядком, визначеним чинним законодавством України. Також слід додати функцію суду, яка полягає у здійсненні захисту прав людини. Також судова влада має контрольну функцію, яка полягає в додержанні законодавства під час проведення досудового розслідування [7, с. 203].

Сутність правової природи, якою наділено судову владу в правовій державі, полягає в підпорядкуванні єдиним правилам, найважливішими з яких можемо назвати самостійність і абсолютну незалежність. Судова влада в Україні реалізується шляхом правосуддя. Формою реалізації судової влади є цивільне, господарське, адміністративне, кримінальне, а також конституційне судочинство. Судочинство в Україні здійснюється Конституційним судом та судами загальної юрисдикції. Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні є Конституційний Суд України.

Характеризуючи гілки влади, у підсумку маємо зазначити, що гілки державної влади в Україні як демократичній державі повинні доповнювати одна одну; жодна з них не повинна бути вищою або домінувати над іншими. Зазначимо, що основою успішної реалізації принципу поділу державної влади, закріпленої у чинному законодавстві України, становить сукупність нормативно-правових актів, які містять положення, що встановлюють правові обмеження стосовно діяльності гілок влади.

Дослідження реалізації принципу поділу влади в Україні дозволило нам виявити низку проблем, які виникають у процесі взаємодії між різними гілками влади. З метою вирішення проблем взаємодії гілок влади як одного із аспектів реалізації конституційного принципу поділу влади в Україні запропоновано власні напрямки вдосконалення цього процесу, а саме: щодо перегляду повноважень Президента України, які визначають межі впливу на гілки влади; вдосконалення процесу голосування народних депутатів України шляхом встановлення системи голосування за відбитком пальців; покращення роботи Уряду щодо розроблення антикризової програми для формування Державного бюджету на наступний рік; внесення пропозицій до ч. 5 ст. 19 Закону України «Про регламент Верховної Ради України», що стосуються встановлення максимального часу тривалості пленарного засідання (в окремих випадках) не пізніше 19 години.

Список використаних джерел

1. Теорія держави і права: навч. посіб. / за ред. В. М. Суботіна, О. В. Філонова, Л. М. Князькової, І.Я. Тодорова. Київ: Знання, 2005. 327 с.
2. Петришин О. В. Поділ влади. Велика українська юридична енциклопедія: у 12 т. / за ред. В. Я. Тація, Ю. С. Шемшученко, О.В. Петришина. Харків: Право, 2017. Т. 3: Загальна теорія права / редкол.: О. В. Петришин (голова), В. В. Лемак, Н. М. Оніщенко та ін. 680 с.

3. Прозорова Н. С. Робесп'єр проти Монтеस्क'є, або знову про розподіл влад. *Віче*. 1995. № 2 (35). С. 3–14.

4. Скрипнюк О. В. Соціальна, правова держава в Україні: проблеми теорії і практики: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. 600 с.

5. Касинюк Л. А. Щодо реалізації основних принципів правової держави в Україні. *Конституція України – основа модернізації держави і суспільства*: матеріали наук. конф. (м. Харків, 21–22 черв. 2001 р.). Харків: Право, 2001. С. 144–146.

6. Парламентаризм та парламентська діяльність: словник-довідник / за заг. ред. В.А. Гошовської. Київ: НАДУ, 2010. 352 с.

7. Лисенков С. Л. Загальна теорія держави і права: навч. посіб. Київ: Юрисконсулт: КНТ, 2006. 355 с.

Ковальчук Ярослав Олегович,

слухач 6-го курсу Академії Державної пенітенціарної служби

ПОРІВНЯННЯ ДЕЯКИХ ПОЛОЖЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ Й УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Україна, ставши членом міжнародного і європейського співтовариств, одночасно прийняла на себе широкий спектр обов'язків, покликаних сприяти інтеграції у «світовий простір». Зазначені обов'язки впливають з ратифікованих Україною установчих документів таких важливих організацій, як Організація Об'єднаних Націй (ООН) та її спеціалізовані органи, зокрема Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), Рада Європи (РЄ) та інші.

Серед норм Конвенції про захист прав людини та основних свобод, які Європейський суд з прав людини вважає фундаментальними, стаття 2 посідає особливе місце, оскільки вона захищає право на життя, без якого користування якими б то не було правами і свободами, які гарантуються Конвенцією, було б ілюзорним. Ця норма містить вичерпний список ситуацій, коли допускається умисне позбавлення життя, і Суд здійснює строгий контроль кожен раз, коли уряди-відповідачі посилаються на подібні виключення [2]. За словами Європейського суду з прав людини, ця норма «гарантує одну з основних цінностей демократичних суспільств, які створили Раду Європи ... Тлумачення норм, що містяться в цій статті, має бути обмежувальним» [4].

Проводячи аналіз положень Конвенції, звернули увагу, що тлумачення ч. 1 ст. 2 відрізняється в різних джерелах. Так, Д. Гомьєн, Д. Харріс і Л. Зваак вказують, що «ні стаття 2, що закріплює це право, ні протокол № 6, закликає до скасування смертної кари, не мають на меті безумовний захист життя як такого або гарантію певної якості життя. Ці положення спрямовані в першу чергу на те, щоб захистити обличчя від довільного позбавлення життя державою»[1].

За нашим поданням, положення ст. 2 потрібно інтерпретувати більш широко, оскільки вона спрямована не тільки на законодавче забезпечення недоторканності людського життя, на виняток зловживань у цій сфері з боку третіх осіб, а й на забезпечення застосування профілактичних дій у тому випадку, коли особа своїми діями ставить своє життя в небезпеку. Тож пропонуємо внести відповідні правки до ст. 4 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», а саме доповнити забезпечення застосування профілактичних дій з боку органів державної влади в тому випадку, коли особа своїми діями ставить своє життя в небезпеку. У цьому випадку йдеться про свідоме або несвідоме не виконання рекомендації органів державної влади. Наприклад, відмова робити щеплення дітям від небезпечних хвороб, або відмова від вакцинації від COVID-19.

Іншим важливим принципом, який визначає концепцію прав людини і основних свобод, є їх універсальність. Незважаючи на наявність історичних, культурних і релігійних відмінностей, кожна держава, незалежно від її політичної, економічної і культурної системи, зобов'язана заохочувати і захищати всі права людини, зокрема права жінок. Конвенція стверджує принцип рівноправності, вимагаючи від держав вжити «всіх необхідних заходів, зокрема законодавчі, для забезпечення всебічного розвитку і прогресу жінок, з тим, щоб гарантувати їм здійснення і користування правами людини та основними свободами на основі рівності з чоловіками».

Програма досягнення рівноправності визначена в наступних чотирнадцяти статтях. У своєму підході Конвенція зачіпає три виміри положення жінок. Велика увага приділяється цивільним правам і правовим статусам жінок. Крім того, на відміну від інших правозахисних договорів, Конвенція зачіпає репродуктивні питання і вплив культурних чинників на гендерні відносини [2].

Відповідні положення зафіксовано в Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 2005 року. Стаття 3 цього Закону наголошує на «утвердження гендерної рівності; недопущення дискримінації за ознакою статі; забезпечення рівної участі жінок і чоловіків в ухваленні суспільно важливих рішень; виховання і пропаганду серед населення України культури гендерної рівності, поширення просвітницької діяльності у цій сфері» та інше.

Крім того, ст. 6 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» розрізняє права та обов'язки чоловіків та жінок із врахуванням гендеру. Це пов'язано із захистом жінок під час вагітності та особливостями охорони репродуктивного здоров'я, військовою службою у Збройних силах та пенсійному віці. У ст. 14 Конвенції про заборону дискримінації наголошується, що «права та свободи мають бути забезпечені без дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови...». Тому, на нашу думку, варто залишити тільки ті пункти, що стосуються фізіологічних відмінностей чоловіків і жінок, та прибрати умовний поділ. Досвід інших країн показує, що військова служба в армії, особливо, якщо це стосується контрактної форми, не повинна бути тільки для чоловіків. Статистичні показники тривалості життя в Україні чоловіків та жінок наголошують на тому, що також не варто розрізняти пенсійний вік, адже чоловіки живуть на 5–10 років менше жінок. Отже, пропонуємо викласти ст. 6 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» у такій редакції: «Дискримінація за ознакою статі забороняється. Не вважаються дискримінацією за ознакою статі: спеціальний захист жінок під час вагітності, пологів та грудного вигодовування дитини; особливі вимоги щодо охорони праці жінок і чоловіків, пов'язані з охороною їх репродуктивного здоров'я; позитивні дії».

Говорячи про гідність, слід зазначити, що Конституція України у ст. 21 захищає гідність особистості, встановлюючи абсолютний принцип: «Гідність особистості охороняється державою» [3].

Отже, ці загальнолюдські цінності забезпечуються конституційними і судовими гарантіями. Конституційні гарантії забезпечені першорядно самим Основним Законом і загальноновизнаними

міжнародними принципами і нормами права. Конституційні гарантії прав особистості дійсні тоді, коли вони закріплені не тільки (і не стільки) в тексті Конституції, а й у розгорнутій системі установлених процедурних правил, які дозволяють на практиці застосовувати ці ж конституційні гарантії. Країни з різним рівнем економічного розвитку або різними історичними традиціями і культурним походженням мають різні уявлення про права людини, а також по-різному реалізують їх на практиці.

Список використаних джерел

1. Гомьен Д. Европейская конвенция о правах человека и Европейская социальная хартия: право и практика: пер. с англ. Москва: Изд-во МНИМП, 1998. 600 с.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 16.01.2021).
3. Конституція України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 15.01.2021).
4. Постановление Европейского Суда по правам человека от 20.12.2004 по делу «Макарацис против Греции» (жалоба № 50385/99) (Makaratzis v. Greece [GC], no. 50385/99, § 49 – 55, ECHR 2004–XI) (Большая Палата). *Бюллетень Европейского Суда по правам человека*. Москва: Российское издание. 2005. № 5.
5. Egan S. Strengthening the United Nations Human Rights Treaty Body System. *Human Rights Law Review*. 2013. Vol. 13 (2), pp. 213.
6. United Nations International Law Commission's Report on the Work of its SixtyThird session (26 April to 3 June and 4 July to 12 August 2011), pp. 283.

Костюкевич Дарья Сергеевна,
студентка учреждения образования
«Барановичский государственный университет»;

научный руководитель:
Андрияшко Марина Васильевна,
кандидат юридических наук, доцент,
доцент кафедры общеправовых дисциплин
и государственного управления учреждения образования
«Барановичский государственный университет»

ДОЛЖНОСТНОЕ ЛИЦО КАК СУБЪЕКТ СЛУЖЕБНОЙ ХАЛАТНОСТИ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ УКРАИНЫ

Субъект преступления, предусмотренный ст. 367 Уголовного кодекса (далее – УК) Украины, специальный – должностное лицо. В примечании 1 к ст. 364 УК Украины закреплено определение понятия «должностное лицо». При этом отмечается, что данное определение распространяется только на группу преступлений, предусмотренных ст. 364, 365, 368, 368², 369 УК Украины. И хотя очевидно, что субъектами другой группы преступлений, предусмотренных ст. 366, 367, 370 УК Украины, также могут быть только должностные лица, никаких указаний на это в законе (ни в ст. 18 УК Украины, ни в разделе XVII Особенной части УК Украины) не сделано. Это может быть установлено только путем сопоставления и толкования содержания ч. 3 и 4 ст. 18 УК Украины.

В своем исследовании по данному вопросу С. В. Рак отмечает, что «из содержания ст. 367 УК Украины можем констатировать, что при определении субъекта данного преступления необходимо руководствоваться ч. 3 ст. 18 УК, то есть субъектами служебной халатности выступают как должностные лица публичного права, так и должностные лица частного права» [4, с. 109]. Так, в ч. 3 и ч. 4 ст. 18 УК Украины содержится общее определение субъекта служебных преступлений.

В свою очередь, для решения вопроса об ответственности должностных лиц необходимо знать, с какого момента лицо считается должностным. Лицо приобретает комплекс служебных прав и обязанностей со дня, указанного в приказе о зачислении на работу, или в акте избрания, даже если за этим в дальнейшем будет следовать утверждение назначения на работу [7, с. 108].

Основанием для выполнения специальных функций и обязанностей является занятие лицом штатной должности, наличие трудовых или договорных правоотношений с соответствующими предприятиями, учреждениями, организациями, возложение на лицо определенных обязанностей, наделение его какими-либо правами по решению суда в случаях, предусмотренных законом или предоставления ей специальных полномочий.

Так, согласно абз. 5 п. 1 постановления Пленума Верховного Суда Украины от 26 апреля 2002 года № 5 «О судебной практике по делам о взяточничестве» (далее – постановление Пленума ВС Украины № 5), «лицо признается должностным не только когда оно осуществляет соответствующие функции, выполняет обязанности постоянно, но и тогда, когда она это делает временно или по специальному полномочию, при условии, что указанные функции или обязанности возложены на него правомочным органом или правомочным должностным лицом» [3]. Однако в постановлении ничего не говорится о возможности возложения на лицо исполнения организационно-распорядительных или административно-хозяйственных обязанностей (функций) непосредственно законом, а поэтому лица, которые совершают на основании закона (уполномоченные законом) действия, которые по своим объективным признакам (по смыслу) совпадают с действиями, которые совершаются должностными лицами, признаваться должностными не могут [5, с. 47].

Должностным считается лицо, постоянно выполняющее специальные функции (организационно-распорядительные или административно-хозяйственные) в случаях, когда оно назначается или избирается на должность на длительный или неопределенный срок, что дает ему возможность реализовывать данные обязанности. Временно исполняющим специальные функции должностным лицом считается тогда, когда занимает соответствующую должность в пределах определенного срока. Исполнение должностным лицом функций или обязанностей по специальному полномочию предусматривает временное осуществление функций без занятия определенной должности, или выполнения определенных обязанностей лицом, исполняющим их на основании законодательных и других нормативных или распорядитель-

ных актов [7, с. 109]. То есть должностное лицо выполняет определенные служебные функции и обязанности, которые возложены на него полномочным органом государственной власти, органом местного самоуправления, центральным органом государственного управления со специальным статусом, полномочным органом или полномочным должностным лицом предприятия, учреждения, организации, а также заключенным между лицом и предприятием, учреждением или организацией договором гражданско-правового характера на выполнение определенной работы или оказание определенных услуг, по доверенности, трудовым договором, решением трудового коллектива, судом или в других случаях, предусмотренных законом.

По мнению Н. Ю. Худяковой, «главным критерием при определении должностного лица является характер выполняемых им функций в момент совершения преступления. И неважно постоянно, временно или по специальному полномочию лицо выполняет обязанности, которые на него возложены, работает ли оно бесплатно или получает заработную плату: оно становится должностным с момента получения комплекса служебных прав и обязанностей» [7, с. 110].

Таким образом, лицо признается должностным, когда осуществляет функции представителя власти либо выполняет организационно-распорядительные или административно-хозяйственные обязанности. В свою очередь, согласно п. 2 постановления Пленума ВС Украины № 5, «представителями власти» признаются работники государственных органов и учреждений, которые наделены правом в пределах своей компетенции предъявлять требования, а также принимать решения, обязательные для выполнения юридическими и физическими лицами независимо от их ведомственной принадлежности и подчиненности [3]. Кроме того, как отмечают А. В. Савченко и О. В. Кришевич, «закон связывает признание лица представителем власти не по должности, которую он занимает, а по принадлежности к одной из ветвей власти – законодательной, исполнительной, судебной, и наличием у нее властных полномочий» [5, с. 50]. Басова Т. Б. предлагала под «представителями власти» понимать «лиц, которые на законных основаниях выполняют властные функции в органах публичной власти и в контрольно-надзорных органах,

наделены в пределах своей компетенции правом предъявлять требования, обязательные к исполнению неопределенного, широкого круга лиц, а при необходимости – принимать меры государственного принуждения от имени уполномоченного органа» [1, с. 9].

Также определения понятия «представитель власти» представил Р. Л. Максимович, который утверждал, что «представители власти – это лица, осуществляющие функции публичной власти (государственной власти и местного самоуправления), то есть Президент, члены Правительства, депутаты, руководители органов местного самоуправления, судьи, народные заседатели, присяжные, прокуроры, следователи, лица, осуществляющие дознание, главы местных государственных администраций и их заместители, работники государственных инспекций, члены общественных формирований по охране общественного порядка и государственной границы, а также другие работники, наделены правом в пределах своей компетенции предъявлять требования, принимать решения применять принудительные меры в отношении физических и юридических лиц независимо от ведомственной принадлежности или подчиненности» [2, с. 187]. В свою очередь, следует отметить, что УК Украины не определяет понятия «организационно-распорядительных» и «административно-хозяйственных» обязанностей. Однако их толкование содержится в п. 2 постановления Пленума ВС Украины № 5.

Таким образом, можно сделать вывод о том, что в уголовном законодательстве Украины отсутствует единое понимание понятия «должностное лицо». По отношению к разным составам преступления данное понятие трактуется по-разному. Также можно согласиться с мнением В. Г. Хашева, который отмечает, что «установить весь перечень должностей, занятие которых связано с выполнением организационно-распорядительных и административно-хозяйственных обязанностей, невозможно, так как постоянно возникает потребность в создании новых и отмене некоторых существующих должностей, потребность в которых уже отпала [6, с. 165].

Список использованных источников

1. Басова Т. Б. Уголовно-правовая дефиниция «представитель власти». *Уголовное право*. 2005. № 3. С. 8–9.
2. Максимович Р. Л. Поняття службової особи у кримінальному праві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2006. 239 с.

3. Про судову практику у справах про хабарництво: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квіт. 2002 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02#Text> (дата обращения: 05.02.2021).

4. Рак С. В. Кримінальна відповідальність за службову недбалість: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2019. 297 с.

5. Савченко А. В., Кришевич О. В. Науково-практичний коментар до розділу XVII «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням професійних послуг» Особливої частини Кримінального кодексу України / за заг. ред. В. І. Шакуна. Київ: Алерта, 2012. 160 с.

6. Хашев В. Г. Кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2007. 259 с.

7. Худякова Н. Ю. Кримінально-правова характеристика службової недбалості: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2013. 255 с.

Кравцов Сергій Олександрович,
слухач 6-го курсу Академії Державної пенітенціарної служби;
Звенигородський Олександр Михайлович,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології
Академії Державної пенітенціарної служби

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ СТРУКТУРИ МЕХАНІЗМУ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Переведення вимог об'єктивного права (норм кримінального права) в конкретну цілеспрямовану діяльність уповноважених органів держави щодо особи, що вчинила кримінальне правопорушення, здійснюється за допомогою механізму кримінально-правового регулювання (далі – МКПР). Слід зазначити, що дотепер у науці кримінального права відсутня єдність поглядів учених щодо структури механізму кримінально-правового регулювання.

Зокрема, С. О. Воропаєв стверджує, що в МКПР входять статичні елементи – тобто такі правові засоби, як норма кримінального законодавства, юридичний факт, акт застосування норми. Крім того, вивчення теоретичних підходів до змісту МКПР дозволило авторові сформулювати висновок про те, що кримінальна від-

повідальність у змісті зазначеного механізму виступає не як статичне явище, а як один зі способів правового регулювання. Вона, на думку вченого, є одним із заходів, які, використовуючи різну комбінацію правових засобів, у динаміці забезпечують результативний правничий вплив держави на осіб, які заподіяли шкоду суспільним відносинам, охоронюваним законом про кримінальну відповідальність, або, які створили реальну загрозу заподіяння такої шкоди [1, с. 13].

Отже, кримінальна відповідальність у МКПР розглядається як явище, що дозволяє «динамізувати» (привести до руху) кримінально-правове регулювання, маючи при цьому власний механізм реалізації.

У свою чергу М. М. Кропачов, дослідивши загальнотеоретичні погляди на МКПР, дійшов висновку, що останній складається з таких елементів: 1) визначення правосуб'єктності через юридичні норми; 2) умови (події, факти, передбачені гіпотезою правової норми), що призводять у дію юридичну норму; 3) правові відносини, в які вступають або в яких уже перебувають суб'єкти, пов'язані суб'єктивними правами й обов'язками; 4) міри юридичного забезпечення поведінки суб'єктів правових відносин [2, с. 26–27]. На цьому фундаменті МКПР розглядається вказаним автором за схемою: норма – правові відносини – відповідальність. При цьому до інших елементів механізму кримінально-правового регулювання М. М. Кропачов відносить юридичні факти та предмет кримінально-правового регулювання [3, с. 19].

Чистяков О. О. вважає, що механізм, який формує підставу кримінальної відповідальності, складається з таких елементів, як: норма кримінального права, правоутворюючий юридичний факт і об'єкт кримінально-правових відносин. Зазначений автор установлює загальні закономірності та тенденції впливу норми кримінального права на підставу кримінальної відповідальності [4, с. 84].

МКПР складається з блоку, що забезпечує нормативне кримінально-правове регулювання, блоку (запобіжних, відновлювальних і забезпечувальних) кримінально-правових відносин і блоку індивідуального правового регулювання, що приєднується до попередніх блоків за необхідністю.

Нормативне регулювання МКПР пов'язано з такими елементами, як: 1) норма кримінального права, під якою слід розуміти кримінально-правові нормативи, умови реалізації таких нормативів (гіпотеза) й органічно пов'язані з ними веління, додержання яких забезпечується примусовим потенціалом кримінально-правових засобів впливу; 2) юридичний факт чи фактичний склад, без наявності якого априорі неможлива реалізація норм кримінального права.

Розглянуті вище елементи, необхідні для нормативного регулювання функціонування МКПР, взаємодіючи між собою, залежно від фактичних обставин вчиненого суспільно небезпечного винного діяння, передбаченого Кримінальним кодексом України (далі – КК), покликані забезпечити безупинний та повноцінний початок реалізації норми кримінального права, що встановлює покарання.

До нормативного регулювання МКПР приєднується блок кримінально-правових відносин. Як правильно зазначив М. І. Бажанов, до вказаного механізму належать кримінально-правові відносини [5, с. 491].

Найбільш вдале поняття кримінально-правових відносин надано Л. В. Багрій-Шахматовим: «правовідносини в кримінальному праві становлять собою врегульовані нормами кримінального права України фактичні (реальні) суспільні відносини. Вони виникають між державою, що виступає в особі органів правосуддя і органів, що забезпечують правосуддя, і злочинцем із приводу вчиненого ним суспільно небезпечного діяння – злочину, підстав та меж кримінальної відповідальності винного за вчинене» [6, с. 101].

Слід зазначити, що до складу кримінально-правових відносин входять, насамперед, кримінально-правові відносини, пов'язані з дотримання особою не вчиняти суспільно небезпечне діяння, передбачене конкретно статтею (частиною статті) Особливої частини КК. Це пояснюється тим, що в межах відповідних кримінально-правових відносин і тільки в них відбувається весь процес реалізації норми кримінального права, що встановлює покарання.

Під час функціонування МКПР постійно виникає потреба в приєднанні іншої складової частини зазначеного механізму – індивідуального кримінально-правового регулювання у формі правозастосування у разі, якщо вимагається: встановлення юридичного факту – вчинення особою суспільно небезпечного діяння,

яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого КК; конкретизація змісту обмежень особистого, майнового й іншого характеру (первинна чи повторна) або визначення юридичних фактів, за яких особа може не перетерплювати взагалі таких обмежень; примусове виконання обмежень особистого, майнового й іншого характеру, що становлять зміст кримінальної відповідальності; закріплення ухвалених рішень щодо руху матеріалів кримінального провадження, встановлення наявності юридичного факту, конкретизації (індивідуалізації) засобів кримінальної відповідальності в акті застосування норм кримінального права [7, с. 102].

Отже, з вищевикладеного можна дійти висновку, що МКПР включає в себе: 1) відповідні норми кримінального права, гіпотеза яких передбачає ознаки вчиненого особою кримінального правопорушення, а диспозиція (санкція) – кримінально-правові заходи, які органи держави повноважні застосувати до конкретної особи, що вчинила кримінальне правопорушення; 2) юридичний факт – вчинення кримінального правопорушення (закінченого чи незакінченого, одноособового чи вчиненого у співучасті, вчиненого вперше чи повторно тощо); 3) кримінально-правові відносини, які включають такі відносини, що виникають, існують й припиняються у зв'язку із вчиненням кримінального правопорушення або іншого різновиду кримінально-правової аномалії; 4) акти застосування певної кримінально-правової норми – гіпотези на стадії досудового розслідування і гіпотези та диспозиції кримінально-правової норми судом.

Список використаних джерел

1. Воропаев С. А. Уголовная ответственность в механизме уголовно-правового регулирования: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2016. 30 с.
2. Кропачев Н. М. Уголовно-правовое регулирование. Механизм и система. Санкт-Петербург, 1999. 262 с.
3. Кропачев Н. М. Механизм уголовно-правового регулирования: дис. ... д-ра юрид. наук в форме науч. доклада. Санкт-Петербург, 2000. 59 с.
4. Чистяков А. А. Механизм формирования основания уголовной ответственности: монография. Рязань: РИПиЭ, 2000. 149 с.
5. Бажанов М. І. Ознаки кримінального права, його функції та джерела. *Конституція України – основа модернізації держави та суспільства*: матеріали наук. конф. (21–22 черв. 2001 р.). Харків, 2001. С. 320–323.

6. Багрий-Шахматов Л. В. Социально-правовые проблемы уголовной ответственности и форм ее реализации. Часть первая. Одесса: Юридическая литература, АО БАХВА, 1998. 191 с.

7. Митрофанов І. І. Кримінальна відповідальність і механізм кримінально-правового регулювання. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2018. № 17. С. 97–105.

Кулик Ярослав Ігорович,

ад'юнкт Академії Державної пенітенціарної служби

ІТАЛІЙСЬКИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ СПОРТУ: ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Зазначаємо, що систематичні зміни адміністративно-правового статусу центрального органу виконавчої влади, який відповідальний за забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері фізичної культури та спорту, не призводять до досконалого управління на «вищому» рівні в досліджуваній галузі. На сьогодні в Україні головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, який відповідно забезпечує формування та реалізує державну політику в молодіжній сфері, сферах фізичної культури і спорту, національно-патріотичного виховання, є Міністерство молоді та спорту України [1]. Отже, зокрема, до відання Міністерства молоді та спорту України належить досить велика кількість сфер управління (молодіжна сфера, сфера національно-патріотичного виховання, фізична культура, спорт), що, на нашу думку, є не досить доречним для якісного розвитку спорту в нашій державі.

У зв'язку з вищезазначеним врахування досвіду держав Європейського Союзу в галузі спорту є дійсно актуальним. Розглянемо італійський досвід управління у сфері спорту, оскільки для нашої держави він може бути дійсно корисним.

Слід зазначити, що ключові зміни в удосконаленні в італійському фізкультурно-спортивному законодавстві беруть початок у 80-х роках ХХ століття, зокрема, з ухвалення Закону Італії, який регламентує відносини між професійними спортсменами та спортивними організаціями. Цей нормативний акт зробив значний внесок у розвиток спорту в Італії і є базовим, оскільки він став основою для систематизації наявних відносин у сфері спорту та

упорядкував багато норм, до цього закріплені тільки в регламентах окремих спортивних федерацій.

Особливий інтерес являють собою відносини в галузі управління спортом на загальнодержавному рівні (централізованому) і регіональному (місцевому) рівні. Так, зокрема, регламентація цих відносин може бути охарактеризована як розвинена, і, виходячи з значного рівня прав і свобод, наданих регіонам, є інноваційною.

На сьогодні в регіонах Італії, яких налічується 20, діє безліч нормативних актів, що регулюють спортивну сферу, основною рисою яких можна назвати значну увагу до розвитку масового спорту, туристичної сфери, спортивного відпочинку, а також забезпечення безпеки під час занять спортом і проведенні спортивно-масових заходів. На думку низки італійських дослідників, активне формування регіонального сегмента італійського законодавства про спорт було обумовлено тим, що центральна влада вже не справлялася з повномасштабним і ефективним управлінням національною системою спорту [2, с. 60–61]. Саме тому значна частина обсягу повноважень у сфері спорту передається органам управління на місцях.

Слід зазначити, що розвиток державного управління у сфері спорту в Італії в останнє десятиліття йде за декількома напрямками:

- створення корпоративних органів з великою кількістю функцій для розширення представництва всіх громадських і приватних інтересів у сфері спорту;
- активне використання інноваційних технологій і створення багатофункціональних спортивних комплексів;
- підтримка і розвиток регіональних спортивних і спортивно-масових заходів;
- організація підготовки кваліфікованих спортивних публічних управлінців;
- підвищення ролі регіонального законодавства, збільшення регіонального втручання у сфері спонсорювання спортивних заходів, у тому числі забезпечення трансляцій спортивних змагань;
- створення ефективної системи публічного управління об'єктами спортивної інфраструктури, інструментів забезпечення результативного публічного використання спортивних споруд;
- поява комплексних законодавчих актів в галузі спорту [3, с. 478].

Зауважимо, що на думку італійських учених, у практиці управління спортивною сферою центральна влада виконує доповнювальну роль, забезпечуючи підтримку та сприяння регіонам і місцевим органам влади в реалізації ними заходів з управління сферою спорту. Керуючись цими принципами, італійським регіонам делеговано безліч повноважень, які раніше були прерогативою центральної влади [4, с. 30].

Таким чином, італійський досвід управління у сфері спорту демонструє, що основні повноваження центральної влади у сфері спорту передаються в регіони. На нашу думку, таку ініціативу в рамках реформи децентралізації влади доцільно провести і в Україні, адже італійський досвід продемонстрував, що проблеми розвитку спорту найбільш доречно вирішувати саме органам місцевої влади.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Положення про Міністерство молоді та спорту України: положення Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 № 220. *Офіційний вісник України*. 2014. № 54. С. 66. Ст. 1447.

2. Соловьев А. А. Спортивное право – систематизированный библиографический справочник. *Актуальные проблемы спортивного права*. 2009. Вып. 3. 178 с.

3. Алексеев С. В. Международное спортивное право: учебник. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2012. 895 с.

4. Добрынин А. С. Основные тенденции в управлении развитием спорта высших достижений. *Вестник Алтайской академии экономики и права*. 2019. № 9–1. С. 26–31.

Левицький Володимир Вікторович,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Академії Державної пенітенціарної служби;

Клиша Аліна Іванівна,
студентка 461-ї навчальної групи
Академії Державної пенітенціарної служби

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЖИМУ ТРИМАННЯ У ДІЛЬНИЦЯХ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ УКРАЇНИ

У статті подано теоретичне та юридичне підґрунття визначення особливостей реалізації вимог режиму тримання у дільницях соціальної реабілітації установ виконання покарань (далі – УВП).

Зазначено, що наявна система виконання кримінальних покарань та попереднього ув'язнення, побудована ще за радянських часів, не відповідає сучасному рівню соціально-економічного розвитку суспільства та принципам гуманізму та поваги до прав і свобод людини у процесі виконання покарань.

Підсумовано, що зважаючи на постійне реформування Державної кримінально-виконавчої служби України, враховуючи те, що режим тримання в дільницях соціальної реабілітації УВП встановлює правила поведінки всіх учасників і суб'єктів правовідносин, їх права та обов'язки.

На основі теоретичного аналізу досліджуваної проблеми та вивчення юридичного підґрунття обґрунтувати особливості забезпечення режиму тримання в дільницях соціальної реабілітації пенітенціарних установ України.

Україна за часи своєї незалежності постійно перебуває на шляху демократичних реформ. Основний вектор направленості діяльності всіх державних та недержавних інституцій, у тому числі й у сфері виконання кримінальних покарань, спрямований на забезпечення прав і свобод людини, а законодавство приводиться у відповідність до вимог міжнародних норм і стандартів. Варто зазначити, що протягом усього часу свого існування система виконання кримінальних покарань України неодноразово піддавалася обґрунтованій критиці як з боку національних фахівців і правозахисників, так і з боку міжнародних експертів, а стан справ у цій системі визнався кризовим та таким, що потребує невідкладних змін.

Статистика свідчить про те, що здійснювані заходи щодо перебудови діяльності пенітенціарних установ не вивели їх із кризового стану, в результаті кожний четвертий з числа тих, що раніше відбували кримінальне покарання, знову вчиняє злочин. Умови утримання засуджених і взятих під варту не повною мірою відповідають міжнародним стандартам. Низька мотивація персоналу, відсутність заінтересованості засуджених, стигматичне мислення суспільства, низький рівень налагодженості механізму співпраці всіх соціальних інституцій, особливо на етапі підготовки засуджених осіб до звільнення, призводять у більшості випадків до формального підходу, зокрема у забезпеченні режиму тримання в дільницях соціальної реабілітації УВП.

Варто зазначити, що проблема нормативного регулювання та запровадження у практику прогресивної системи виконання покарань була предметом наукового пошуку таких відомих учених, як: О. І. Бажанов, О. С. Міхлін, М. О. Стручков, Ю. М. Ткачевський, Б. С. Утевський. Серед сучасних провідних науковців у галузі кримінально-виконавчого права окремі дослідження проводили О. В. Беца, І. Г. Богатирьов, Т. А. Денисова.

У Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України, схваленої 8 листопада 2012 р., констатується, що, незважаючи на вжиті заходи, наявна система виконання кримінальних покарань та попереднього ув'язнення, побудована ще за радянських часів, не відповідає сучасному рівню соціально-економічного розвитку суспільства та принципам гуманізму та поваги до прав і свобод людини у процесі виконання покарань.

На сьогодні у правовому полі чітко зазначається, що режим в УВП має зводити до мінімуму різницю між умовами життя в колонії і на свободі, що повинно сприяти підвищенню відповідальності засуджених за свою поведінку і усвідомленню людської гідності.

Термін «режим» – запозичений з французької мови (*regime*) і в дослідному перекладі має три значення:

1) державний лад, спосіб правління; 2) точно встановлений розпорядок життя, праці, відпочинку, сну, харчування та інше; 3) система заходів, правил, запроваджуваних для досягнення певної мети.

Зазначені автори мають рацію, оскільки, крім виховної функції, яку несе в собі режим і яка є педагогічною категорією, дотримання правомірної поведінки, відвідування заходів виховного характеру враховується під час визначення ступеня їхнього виправлення.

У контексті аналізованої проблеми цікавою залишається наукова позиція Б.С. Утевського щодо визначення режиму. На його думку, режим «...складається з розпорядку дня, з регулювання порядку пересування в місцях позбавлення волі, з правил, що встановлюють форми спілкування засуджених до позбавлення волі із зовнішнім світом, із заходів заохочення і дисциплінарного стягнення...» [1, с. 176].

Найважливішу роль у системі законодавчих актів, що регулюють режим, відіграє Кримінально-виконавчий кодекс України. Законодавець у ст. 102 КВК України обрав новий підхід до розуміння режиму, що помітно в порівнянні з виправно-трудоим кодексом. Так режим у виправних і виховних колоніях – це встановлений законом та іншими нормативно-правовими актами порядок виконання і відбування покарання, який забезпечує ізоляцію засуджених; постійний нагляд за ними; виконання покладених на них обов'язків; реалізацію їхніх прав і законних інтересів; безпеку засуджених і персоналу; роздільне тримання різних категорій засуджених; різні умови тримання засуджених залежно від виду колонії; зміну умов тримання засуджених [2, с. 8].

Перелік міжнародно-правових актів не є вичерпним, проте він надає уявлення про правові основи режиму, зокрема, загальні принципи забезпечення режиму та головні вимоги щодо забезпечення правопорядку.

Разом з тим правове регулювання режиму та засобів його забезпечення викладено у главі 16 КВК України та нормативно-правових актах, що регулюють питання режиму виконання і відбування покарання в УВП, зокрема «Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань», затверджені наказом Міністерства юстиції України від 28 серпня 2018 № 2823/5 і зареєстровані у Міністерстві юстиції України за № 1010/32462 від 05 вересня 2018 року [3].

Аналізуючи вищезазначені документи, зазначимо, що правове регулювання має такі основні особливості:

- 1) здійснюється за допомогою загальнообов'язкових норм, які формуються державою;
- 2) спирається на можливість застосування примусової сили держави;
- 3) пов'язане з дією певного механізму, який охоплює всю сукупність юридичних засобів, за допомогою якого відбувається регулювання суспільних відносин.

При цьому найважливіша сторона механізму правового регулювання полягає в забезпеченні ефективності впливу права на суспільні відносини.

Забезпечення режиму тримання в дільницях соціальної реабілітації УВП, які створюються у виправних колоніях мінімального і середнього рівнів безпеки, має свої особливості. Так, у дільниці соціальної реабілітації засуджені тримаються не під охороною, а під наглядом, тобто можуть вільно пересуватися в межах території дільниці в денний час доби. Крім цього, з дозволу адміністрації виправної колонії засуджені можуть пересуватися без нагляду поза територією дільниці, але в межах населеного пункту, якщо це необхідно за характером виконуваної ними роботи або у зв'язку з навчанням.

Таким засудженим дозволяється носити цивільний одяг, мати зареєстрований мобільний телефон, мати при собі портативні персональні комп'ютери та аксесуари до них, гроші та цінні речі. Раз на місяць їм надається тривале побачення, а короткострокові без обмежень. Після шести місяців знаходження в дільниці соціальної реабілітації без порушень режиму відбування покарання засуджені можуть проживати в межах населеного пункту, де розташована виправна колонія, зі своїми сім'ями.

Отже, зважаючи на постійне реформування Державної кримінально-виконавчої служби України, враховуючи те, що режим тримання в дільницях соціальної реабілітації УВП встановлює правила поведінки всіх учасників і суб'єктів правовідносин, їх права та обов'язки, що виникають щодо виконання і відбування покарання, він виступає сполучною ланкою у сфері застосування інших засобів виправлення і ресоціалізації засуджених, передбачених законом, виникає потреба в постійному аналізі та корегуванні нормативно-правових актів, які регламентують таку діяльність.

Список використаних джерел

1. Алексеев С. С. Общая теория права. Москва: Юридическая литература, 1981. Т. 1. 360 с.
2. Богатирьев І. Г. Українська пенітенціарна наука: монографія. Харків: Харків юридичний, 2008. 294 с.
3. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: затв. наказом М-ва юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. *Офіційний вісник України*. 2018. № 70. Ст. 285.
4. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання: прийнято резолюцією 39/46 Генеральної Асамблеї ООН від 10 груд. 1984 р. Права людини і професійні стандарти для працівників пенітенціарної системи в документах міжнародних організацій. Київ: Сфера, 2002. С. 45–52.

Лопата Лілія Вікторівна,

студентка 462-ї навчальної групи
Академії Державної пенітенціарної служби;

науковий керівник:

Олійник Олександр Іванович,

кандидат юридичних наук, доцент, перший проректор
Академії Державної пенітенціарної служби

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВИЩИХ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Із початком проголошення України незалежною державою у 1991 р. відбулися демократичні перетворення, які обумовили формування громадянського суспільства та разом із тим – побудову правової держави. Однією з основних ознак, яка характеризує цей трансформаційний процес, є поділ державної влади на законодавчу, виконавчу та судову, що створило необхідність теоретичного переосмислення уявлень про державу і право та конституційний лад, закріплений в Основному Законі – Конституції України.

Конституційно-правовий статус вищих органів державної влади вимагає нових досліджень. Особливої уваги потребує аналіз взаємодії вищих органів державної влади саме зараз, оскільки поділ влади та роль інститутів президентства, конституційної юстиції та інших органів є визначною у вирішенні проблем розвитку та управління державою в сучасний період трансформацій, які

переживає українське суспільство. Чітке правове регулювання відносин, які виникають під час взаємодії між різними гілками влади, за часів незалежності України недостатньо вивчене дослідниками права. Довгий час це питання розглядалося як необхідність отримання знань про кожен гілку державної влади окремо. Але за нинішніх умов дуже важливим є захист конституційного ладу саме вищими органами влади, які виступають гарантими його стабільності та розвитку.

Про важливість наукових досліджень з проблем взаємодії вищих органів державної влади свідчить низка праць українських науковців, таких як: Д. Артемчук, В. Копейчиков, Л. Кривенко, В. Погорілко, В. Речицький, І. Салій, Ю. Тодика, О. Фрицький, М. Цвік, В. Шаповал, Ю. Шемшученко, В. Яворський та ін.

Сутність поняття влади як соціального явища розглядається вченими як відправна точка до розгляду будь-яких державно-правових явищ. Зміст концепції державної влади безпосередньо залежить від методологічної основи, її аналізу і, насамперед, від сутності феномена влади [1, с. 5]. Стосовно цього цікаво висловився Ю. О. Фрицький, який зазначає, що державна влада в Україні «полягає в організації та функціонуванні всіх гілок влади, спрямованих на реалізацію завдань, функцій і повноважень згідно із загальнодержавними програмами, для досягнення мети Української держави – забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя» [2, с. 27].

Дослідник В. Ф. Погорілко у своїх працях зазначив, що державна влада – це «організація і здійснення політичної влади в Україні державою, її органами і посадовими особами в межах і порядку, передбачених Конституцією і законами України» [3, с. 6].

Ми вважаємо, що сутність влади має створювати в людей впевненість та довіру, а разом з тим і підпорядкованість, що надає можливості не лише вирішувати, а й інших налаштувати на погоджені рішення. Тому маємо погодитися із В. Авер'яновим, який зазначив: «Державна влада є здатністю держави приймати обов'язкові рішення та домагатися їх виконання» [4, с. 30].

Спираючись на історичний досвід формування та становлення державної влади, можемо стверджувати, що у кожній державі існує своя, створена відповідно саме до цієї країни влада. Додамо, що вона має бути ретельно організованою та відповідати

певному періоду соціального розвитку. Так, згідно зі ст. 6 Конституції України, єдина державна влада за принципом поділу влади здійснюється законодавчими, виконавчими та судовими органами державної влади, що дає змогу запобігти диктаторству будь-якої з них і водночас організувати їх спільну діяльність на основі взаємозалежності та взаємодії у процесі реалізації єдиної державної влади в Україні [5].

Реалізація державної влади на конституційних засадах здійснюється від імені держави України державним апаратом та в межах повноважень, використовуваних законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади із застосуванням державних засобів. Доцільно здійснити аналіз предмета та форми взаємодії вищих органів державної влади, а також визначити, на основі яких методів відбувається їх реалізація. У юридичній літературі під терміном «предмет» розуміється правове регулювання суспільних відносин. У найбільш широкому розумінні предмет правового регулювання – це суспільні відносини, що регулюються правом [6, с. 235]. З огляду на вищезазначене, під предметом взаємовідносин вищих органів державної влади слід розуміти конкретні суспільні відносини, в результаті яких ці суб'єкти державної влади вступають у відносини один з одним. Артемчук Д. проаналізував думки науковців та зазначає, що одну форму взаємодії можна назвати формою рівноваги, а іншу – формою домінування [7, с. 68].

Досліджуючи відносини між парламентом, урядом та Президентом, ми визнали, що правові форми та методи такої взаємодії визначаються їх предметом, що у свою чергу регламентовано положеннями Конституції України. Головною особою, яка в силу наділених повноважень виступає гарантом конституційного ладу, державного суверенітету та територіальної цілісності України, є Президент України, який при цьому не є представником жодної з гілок влади. Єдиним органом законодавчої влади є Верховна Рада України, тобто парламент. Виконавча влада здійснюється системою органів, вищим органом в якій є Кабінет Міністрів України, що являє собою уряд. Кабінет Міністрів України складається з Прем'єр-міністра України, Першого віце-прем'єр-міністра, трьох віце-прем'єр-міністрів і міністрів. Він відповідальний перед Президентом України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України.

У Конституції України визначено функції і повноваження, які обумовлюють тісну взаємодію Верховної Ради України з Президентом. Ці відносини сформовані системою стримань і противаг один щодо одного та іншими обставинами. Так, наприклад, відносини цих органів влади регламентовані положеннями ст. 85 Конституції, в якій Верховній Раді надано право призначати вибори Президента та визначено їх строки. Перед тим, як новообраний президент має приступити до виконання своїх обов'язків глави держави, він має на урочистому засіданні Верховної Ради скласти присягу народові України. Про це йдеться у ст. 104 Конституції. Така процедура також є виявом поваги до народу, суспільства загалом та парламенту зокрема [5].

З огляду на необхідність забезпечення стабільної діяльності Кабінету Міністрів України питання щодо розгляду відповідальності, які може розглядати Верховна Рада, обмежені. Відповідно до положень Конституції України, це проблемне питання неможливо розглядати, по-перше, більше, ніж один раз за чергову сесію, а по-друге, протягом року після того, як відбулося затвердження Програми діяльності Кабінету Міністрів. У такий спосіб реалізується принцип поділу влади, оскільки такі правила підкріплюють певну форму контролю, що здійснює одна гілка влади над іншою. Так, можемо прослідкувати аспект обмеження реалізації впливу Верховної Ради на Кабінет Міністрів України, що обумовлюється встановленням певних умов розгляду цього питання. У ст. 92 Конституції України визначено широке коло проблем, які можливо вирішити завдяки ухваленню Верховною Радою відповідних законів [5].

Слід зазначити, що така взаємодія у процесі здійснення державних функцій можлива лише завдяки створеній системі стримань і противаг. Оскільки Конституцією України закріплено основні форми та методи взаємодії між вищими органами державної влади, державний механізм має змогу діяти правовими засобами, унеможливаючи узурпацію жодної з гілок державної влади. У цьому полягає головне соціальне та правове визначення принципу функціонування державної влади. Таким чином, лише в тісній взаємодії вищих органів влади можливо здійснити реалізацію конституційного забезпечення стабільності та розвитку конституційного ладу в Україні.

Список використаних джерел

1. Органи державної влади в Україні: структура, функції і тенденції розвитку: навч. посіб. / за ред. Н. Р. Нижник. Київ: НІЧЛАВА, 2003. 288 с.
2. Фрицький Ю. О. Теоретичні засади державної влади в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2009. 38 с.
3. Органи державної влади України: монографія / за ред. В. Ф. Погорілка. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2002. 592 с.
4. Авер'янов В. Організація виконавчої влади: необхідність усунення внутрішніх суперечностей. *Право України*. 2009. № 5. С. 30–35.
5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (дата оновлення: 01.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 15.02.2021).
6. Теория государства и права: учебник / под. ред. С. С. Алексеева. Москва: Юрид. лит., 1985. 479 с.
7. Артемчук Д. О. Поділ державної влади в контексті конституційної юриспруденції: загальнотеоретичний і функціональний аспекти: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.02. Київ, 2019. 242 с.

Любич Станіслав Вікторович,

аспірант 3-го курсу Академії Державної пенітенціарної служби

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Процес перетворення та постійне оновлення моделей публічної служби, що відбуваються в європейській спільноті останніми роками, свідчать, що основні системи публічної служби зазнають впливу глобалізаційних процесів, стають модернізованими і не завжди відповідають ключовим рисам класичних моделей, що призводить до утворення нових, гібридних, модернізаційних виявів формування моделі публічної служби [1, с. 107].

Постійний пошук оптимальної моделі державної служби спонукає європейську спільноту до аналізу генези та функціонування моделей організації публічної служби. Основні змістовні лінії впровадження публічної служби знаходять відображення в моделі державної служби, яка інтерпретується як впорядкована множина умов і характерних ознак публічної служби, що розкриває її функціональні особливості.

На сьогодні в європейській спільноті впроваджується низка змішаних та класичних моделей публічної служби. Систематизація представлених моделей сприятиме розвитку публічної служби в Україні відповідно до кращих практик держав європейської спільноти [2, с. 141].

Нині науковцями досліджено й систематизовано такі характерні риси, як: сутність, загальні принципи, характерні та відмінні ознаки основних моделей публічної служби. У цьому контексті варто вказати таких науковців, як Л. Прокопенко, О. Оболенський, Н. Липовська, Ю. Ковбасюк, С. Дубенко, Х. Дейнега, М. Багмет та інші. Серед зарубіжних дослідників слід відзначити таких: Д. Боссарт, Ж. Зіллер, А. Клесс, Ж. Пено.

Використання однієї з трьох класичних моделей (кар'єрної, посадової та змішаної) притаманно політичному суспільству Європи. Переважна більшість політичних представників Європейського Союзу будують політичну систему за характерними ознаками кар'єрної моделі. Нині це такі країни, як Франція, Німеччина, Іспанія та Данія.

Представниками посадової моделі є Швеція та Нідерланди. Значного поширення набуває змішана модель організації публічної служби, яка у свою чергу діє в італійському політичному середовищі. Описуючи нове покоління ЄС, звернемо увагу на представників кар'єрної моделі: Болгарія, Кіпр, Словаччина, Словенія та Румунія, що характеризуються схильністю до змішаних моделей, виокремлюються також Латвія, Литва, Польща, Мальта, Угорщина, Чехія, Естонія, що тяжіють до посадової моделі.

Представники центральних органів публічної служби у Франції та представники місцевого самоврядування проходять службу за посадовими принципами, це стосується укладання контракту або угоди. Публічні особи Швеції та Нідерландів, насамперед представники поліції та дипломатичного відділу, обираються за моделлю кадрової служби.

Окремих категоріям публічних службовців, які не зовсім відповідають структурі організації тієї чи іншої моделі, не є притаманним відносити себе до змішаної моделі, адже існування деяких посад прописано в законодавчому полі як виняток [3, с. 77].

Кар'єрна модель публічної служби характеризується такими ознаками, як: обов'язкове виконання статутних вимог, необхідність у кар'єрному зростанні; нівелювання досвіду роботи в приватному секторі; урахування кар'єрного рівня, вислуги років; відповідна система оплати праці та законодавчо закріплена пенсійна система виходу публічного працівника; регламентований принцип субординації; законодавчо закріплений кодекс щодо поведінки службовця на обраній посаді [3, с. 79].

Посадова модель публічної служби регламентує свої потреби винятково на короткострокових періодах праці публічного службовця. Наймається працівник лише на конкретну службу з вузьким колом обов'язків, що не стосується номенклатурного відділу, чи будь-якого іншого. Працівник публічної служби не обмежений рамками цієї служби, свій професійний потенціал можна використати як у державному, так і приватному секторі. Дозволяється зробити всі кроки для досягнення кар'єрного зростання в обраному колі службових інтересів.

На прикладі публічної служби Нідерландів ми можемо бачити, що кар'єрна служба та служба за наймом можуть бути сумісними. Працівник публічної служби робить кар'єрне зростання та працює, заміщуючи посади різних приватних рівнів. Відмінна риса в цій моделі публічної служби розкрита в такій формулі: «просування службовця за наймом є власне його труднощами, що стосується кадрового спрямування, то відповідальність лягає на адміністративний орган публічної служби» [3, с. 83].

Таким чином, специфічними рисами посадової моделі є регламентованість винятково контрактом, обрання на певні посади без цільової, або іншої спеціальної підготовки, дотримання досвіду, набутого у приватній сфері, обмеження в кар'єрному зростанні та спеціальному пенсійному забезпеченні. З огляду на вищесказане, можемо констатувати, що посадова модель публічної служби не може мати спеціальний публічний статут для держслужбовців [3, с. 84].

Яскравим представником англосаксонської моделі є Велика Британія. На сьогодні простежуються тенденції еволюції публічного управління щодо поєднання, або зближення двох моделей. Науковцями робиться висновок, що ця тенденція повністю може стосуватися еволюції публічної служби в Україні [4, с. 42].

Корпоративна модель характеризується плідним та тривалим конкурсним відбором, діє принцип «потрібний службовець на вакансію». Така модель має свою особливість, яка полягає в підписанні контракту з публічним службовцем. Корпоративна модель не використовує такі дефініції, як: «ліміт чисельності працівників», «реєстр осіб, що працюють» тощо. Керівникові дозволяється ухвалювати рішення щодо ліміту службовців для вирішення поставлених цілей.

Рисами корпоративної моделі можна назвати такі:

- чітка орієнтація на ринок трудових відносин;
- нівелювання питання лімітованого відбору державних службовців для поставленої мети;
- використання принципів корпоративного керування [4, с. 44].

Характерною рисою централізованої моделі публічної служби є чітка організація, принципи управління та значні повноваження службовців. Уніфікований підхід до оплати служби всім працівникам. Передбачається процес координації всіх справ разом зі швидкими змінами в кадровій системі.

Децентралізована модель передбачає розмитість та розгалуженість основних структурних елементів публічної служби, що у свою чергу суттєво обмежує контрольні повноваження.

Можна виокремити низку переваг та недоліків окреслених моделей. Так для централізованої моделі перевагами є: послідовність в ухваленні засадничих рішень; недоліками – певний консерватизм в ухваленні відповідальності за регіональні особливі рішення. Децентралізована модель має такі особливості, як мобільність та швидкість в ухваленні рішень, відповідальність за виконання своїх обов'язків [5, с. 18–19].

Модернізаційна модель публічної служби відображає державну службу, яка керується винятково суспільними інтересами та запитами. Властива відсутність залежності від політичних принципів. Закладає основи корпоративності та соціального обміну досвідом публічних працівників. Транзиторна модель – характеризується публічною належністю до моделей з відкритою орієнтацією на саму себе. Представники вищих посадових органів мають право на власне бачення вирішення політичних (службових) ситуацій, при цьому цій моделі властиві: формалізм та чиновницькі традиції [6, с. 15].

Модель нової публічної служби (New Public Service) – історично почала формуватися в 1980-х рр., у процесі нового бачення практичного використання такого ресурсу, як «Державний менеджмент нового покоління» (New Public management), початок бере у Великій Британії. Публічна служба передбачає постійну підтримку соціуму, більшість принципів взято з приватного сектору, особливістю є те, що управління здійснюється за принципом надання послуг.

Постмодерністська модель публічної служби (Post – NPS, New Public Service) бере початок з 90-х рр. XX ст., коли увага бюрократичної системи тяжіє до публічних службовців. Модель представлена новим категоріальним апаратом: індивідуальні та суспільні цінності, гуманістичний принцип, прозорість, мережеві принципи. Переважна більшість прихильників моделі схильні до думки про утворення та подальшу діяльність відкритих діалогів між всіма учасниками публічної служби. Суспільство схильне до відкритої співпраці громадян та представників державної служби [2, с. 144–145].

Таким чином, характеристика моделей організації публічної служби відображає особливості функціонування державної служби в державах європейської спільноти та може бути корисною для визначення напрямів удосконалення публічного адміністрування в Україні.

Список використаних джерел

1. Линдюк О. А. Європейський досвід модернізації державної служби та перспективи його застосування в Україні. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2016. Вип. 19. С. 104–116.
2. Хорошенко О. В. Моделі організації публічної служби: порівняльний аналіз та пропозиції для України. *Державне управління: теорія та практика*. 2014. № 1. С. 140–150.
3. Прокопенко Л., Шабатіна І. Публічна служба в країнах ЄС. *Публічне адміністрування: теорія і практика*. 2009. Вип. 1. С. 76–86.
4. Мамчур Г. В. Види і моделі державної служби. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Державне управління*. 2014. Вип. 1. С. 41–45.
5. Неліпа Д. В. Організаційно-правові засади державної служби в Україні. Київ: Центр навчальної літератури, 2012. 367 с.
6. Комаровский В. С. Государственная служба и средства массовой информации. Воронеж: Издательство Воронежского государственного университета, 2003. 114 с.

Магдибор Дмитро Ігорович,
магістрант 2-го курсу факультету заочного навчання
та навчання за кошти фізичних, юридичних осіб
Академії Державної пенітенціарної служби

ДО ПИТАННЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ НОРМ ДО ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Співробітники правоохоронних органів у своїй діяльності досить часто зустрічаються зі своєрідним правовим казусом, коли, з одного боку, метою їх діяльності є охорона основних прав і свобод людини і громадянина, з іншого – саме співробітникам правоохоронних органів держава надає законні повноваження щодо обмеження прав людини і громадянина у встановлених випадках. У зв'язку з цим міжнародною спільнотою ухвалено цілий комплекс міжнародних стандартів, якими повинні керуватися у своїй професійній діяльності правоохоронці, і які передбачають відповідні правила поведінки для посадових осіб, прийняті з метою захисту інтересів прав людини і громадянина, і які в подальшому підлягають імплементації до національного законодавства.

У нашій державі традиційно захистом прав і свобод людини займається цілісна система правоохоронних органів, а втілення в життя міжнародно-правових стандартів прав людини, закріплених у міжнародних документах, найповніше втілюється саме в діяльності цих суб'єктів. Крім того, багато міжнародно-правових актів містять і стандарти поведінки співробітників правоохоронних органів, ухвалені з метою захисту людини від зловживання правом з боку посадових осіб правоохоронних органів.

У науці міжнародного права існують спроби класифікації міжнародних стандартів у сфері прав людини для правоохоронних органів. Так, Кейс де Ровер ділить міжнародні документи, в яких містяться загальні правила поведінки для співробітників правоохоронних органів, на ті, які відносяться до «твердого права», тобто договірного права, і ті, які відносяться до «м'якого права», тобто керівні принципи, кодекси поведінки. Положення договірного права зобов'язують держави-учасниці привести національне законодавство у відповідність з нормами підписаного

договору, а також проводити і (або) змінювати відповідну політику і практику. Що стосується «м'якого права», то ці правила і норми поведінки, «хоча не мають обов'язкового юридичного характеру, але зміст цих документів має суттєвий вплив на правоохоронну практику, в зв'язку з чим наполегливо рекомендується їх дотримуватися» [1, с. 34].

Зазначимо, що міжнародно-правові акти оперують поняттям «посадові особи з підтримання правопорядку», «правоохоронна діяльність» тощо. Що стосується вітчизняного законодавства, то в Основному Законі нашої держави присутній термін «правоохоронні органи», що зобов'язує всі правотворчі органи в державі застосовувати цей термін у актах своєї нормотворчості, вкладаючи в це поняття єдиний зміст. Однак аналіз чинного законодавства не дозволяє говорити про єдине розуміння в питаннях віднесення того чи іншого державного органу до правоохоронного. Звичайно, певну однозначність щодо цього вносить Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів».

Аналізуючи вітчизняне законодавство, варто зазначити, що, для прикладу, Закон України «Про Національну поліцію» [2], закріплює принципи діяльності поліції, які по суті, вміщують у собі положення багатьох міжнародних актів, що являють собою стандарти діяльності посадових осіб правоохоронних органів.

У цілому до найбільш важливих міжнародних документів, що визначають характер діяльності правоохоронних органів, слід віднести: Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (1979 р.); Декларація ПАРЕ про поліцію (1979 р.), Керівні принципи ефективного здійснення Кодексу поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (1989 р.), Основні принципи застосування сили і вогнепальної зброї правоохоронцями (1990 р.).

Так, Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку ухвалений у формі Резолюції 34/169 Генеральної Асамблеї ООН. По суті, зазначений документ виступає методологічною основою, що визначає принципові положення, сутнісне трактування норм та стандартів у сфері забезпечення правопорядку [3, с. 175].

Важливо зазначити, що у цьому міжнародному документі термін «посадові особи з підтримання правопорядку» вміщає всіх осіб, що призначаються або обираються, діяльність яких пов'язана із застосуванням права, які мають поліцейські повноваження, особливо

повноваження на затримання правопорушників. При цьому Кодекс має важливе уточнення – в тих країнах, де поліцейські повноваження здійснюються представниками військової влади у форменому або цивільному одязі або силами державної безпеки, визначення поняття «посадові особи з підтримання правопорядку» охоплює співробітників таких служб.

Варто звернути увагу, що цей міжнародний документ містить важливі гарантії щодо застосування сили такими посадовими особами. Зокрема зазначається, що посадові особи з підтримання правопорядку можуть застосовувати силу тільки в разі крайньої необхідності і в тій мірі, в якій це потрібно для виконання їх обов'язків.

У цьому положенні підкреслюється, що застосування сили посадовими особами з підтримання правопорядку має носити винятковий характер; хоча воно має на увазі, що посадові особи з підтримання правопорядку можуть бути уповноважені на застосування сили, яка є розумно необхідною за цих обставин, з метою запобігання злочину або під час проведення правомірного затримання правопорушників чи підозрюваних правопорушників або під час надання допомоги, при такому затриманні не може застосовуватися сила, що перевищує необхідні для цих цілей межі. Крім того, національне законодавство, як правило, обмежує застосування сили посадовими особами з підтримання правопорядку відповідно до принципу пропорційності. Це слід розуміти таким чином, що під час тлумачення цього положення повинні дотримуватися такі національні принципи пропорційності. Це положення в жодному разі не тлумачиться таким чином, ніби воно уповноважує на застосування такої сили, яка є невідповідною законній меті, якої потрібно досягти.

Спеціальним же міжнародним документом, що регулює питання застосування сили і вогнепальної зброї правоохоронцями, є Основні принципи застосування сили і вогнепальної зброї правоохоронцями. Такий документ покладає на національний уряд і правоохоронні органи зобов'язання розробляти якомога ширший арсенал засобів і забезпечувати посадових осіб з підтримання правопорядку різними видами зброї і боєприпасів, що дозволяють диференційовано застосовувати силу і вогнепальну зброю [4].

Важливо зазначити, що такі міжнародні стандарти діяльності правоохоронців, відображені у Кодексі посадових осіб з підтримання правопорядку та Основоположних принципах застосування сили і вогнепальної зброї, які, без сумніву, розуміються як «авторитетні», загальновизнані міжнародним співтовариством, такі, що закріплюють основні стандарти забезпечення правопорядку, враховані під час розроблення Закону України «Про Національну поліцію». Зокрема, ст. 44 цього нормативно-правового акта визначає, що поліцейський може застосовувати фізичну силу, в тому числі спеціальні прийоми боротьби (рукопашного бою), однак лише для забезпечення особистої безпеки або/та безпеки інших осіб, припинення правопорушення, затримання особи, яка вчинила правопорушення, якщо застосування інших поліцейських заходів не забезпечує виконання поліцейським повноважень, покладених на нього законом, а ст. 45 регламентує застосування спеціальних засобів [2].

Деонтологічним нормам і стандартам, визначенню основ правового статусу поліцейського присвячений документ, ухвалений у рамках Парламентської асамблеї Ради Європи у формі Резолюції № 690 (1979) – Декларація про поліцію [4].

До окремої групи документів, які містять міжнародні норми щодо діяльності правоохоронних органів, належать ті, що ухвалені правозахисними організаціями. Так у 1998 році «Міжнародною Амністією» у м. Лондоні були розроблені «Десять правозахисних стандартів для правоохоронних органів», які засновані на стандартах ООН.

Таким чином, сучасне українське законодавство щодо діяльності правоохоронних органів відповідає міжнародним вимогам, що є результатом імплементації міжнародних норм у сфері правоохоронної діяльності до вітчизняного законодавства. Однак, з одного боку, більшість норм міжнародного права щодо поведінки співробітників правоохоронних органів прописані і у вітчизняних законах, з іншого – не всі закріплені в нормативно-правових актах норми права реалізуються на практиці. Тим не менше, позитивним моментом є імплементація розглянутих норм міжнародного права в національне законодавство і втілення їх в ухваленому Законі України «Про Національну поліцію».

Список використаних джерел

1. Ровер К. Служить и защищать. Права человека и гуманитарное право для сил безопасности и правопорядка. Москва: МККК, 1999. 400 с.
2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Офіційний вісник України*. 2015. № 63. С. 33. Ст. 2075. Код акта 78051/2015.
3. Кодекс поведения должностных лиц по поддержанию правопорядка. Международные акты о правах человека. Сборник документов. Москва: НОРМА-ИНФРА-М, 1998. 784 с.
4. Декларація про поліцію: Міжнародний документ від 08.05.1979. № 690 (1979). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_803#Text (дата звернення: 10.02.2021).

Малишенко Євген Леонідович,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології
Академії Державної пенітенціарної служби;

Хомічук Руслан Миколайович,

аспірант Академії Державної пенітенціарної служби

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ ЗА «ГАРЯЧИМИ СЛІДАМИ»

Важливою складовою оцінки роботи правоохоронних органів громадянами на ряду з безпекою суспільства є розкриття кримінальних правопорушень за «гарячими слідами». Однак швидке встановлення осіб, винних у скоєнні тяжких та особливо тяжких злочинів без проведення оперативно-технічних заходів, не можливо.

Однією з умов, яка забезпечує швидке проведення оперативно-технічних заходів щодо виявлення та розкриття злочинів, є налагодження системи взаємодії спеціалізованих оперативних і слідчих підрозділів під час розслідування кримінальних проваджень. Саме «взаємодія», а можливо спільна робота, приводить до досягнення позитивних результатів під час виявлення та розкриття кримінальних правопорушень на початковому етапі кримінального провадження, а саме за «гарячими слідами».

У двадцять першому столітті кримінальні правопорушники майже у ста відсотках кримінальних правопорушень під час своєї протиправної діяльності залишають не тільки біологічні, а й ци-

фрові сліди, які можуть бути розпізнані, проаналізовані та встановлена їх належність працівниками оперативно-технічних підрозділів, у нашому випадку це – Національної поліції України (далі – НПУ). Своєчасність виявлення цифрових слідів та їх ідентифікація може миттєво вказати на причетність особи до кримінального правопорушення, що в разі правильного використання слідчим, прокурором сприяє розкриттю кримінального правопорушення, в тому числі і за «гарячими слідами». Вищезазначене, на нашу думку, приводить до висновку, що слідчий, прокурор та спеціалізований оперативний підрозділ мають діяти як єдине ціле. На практиці така співпраця не завжди відбувається ефективно або має багато розбіжностей та складнощів.

Аналіз відповідних законодавчих актів свідчить про те, що деякі положення інституту взаємодії слідчих та оперативних підрозділів, хоча й знайшли правове відображення та технічне виконання, але на сьогодні є недостатньо вивченими науковцями. Так, уважне вивчення робіт, присвячених проблемам їх взаємодії, дає змогу стверджувати про відсутність єдиного підходу до розуміння цієї діяльності, що створює необхідність у нових розробках і узагальненнях, зокрема під час провадження негласних слідчих (розшукових) дій у межах кримінальних проваджень та оперативно-розшукових заходів у межах оперативно-розшукових справ (далі – ОРС).

На практиці взаємодія слідчого, прокурора з оперативно-технічними підрозділами щодо всіх резонансних, тяжких та особливо тяжких злочинів у теперішній час цифрових технологій починається з огляду місця події, – коли ще відомості не внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР), та немає в провадженні в оперативних підрозділів матеріалів ОРС. У такому випадку особливого значення набуває кваліфікована діяльність особливого різновиду оперативних підрозділів – оперативно-технічних.

Однак ні законодавець, ні науковці не розглядають взаємодію слідчого, прокурора з оперативно-технічними підрозділами як окремий процесуальний вид взаємодії учасників кримінального провадження, а лише в контексті взаємодії з оперативним підрозділом у розумінні статті 41 Кримінального процесуального кодексу (далі –КПК) України.

Так КПК України фіксує на практиці таку форму взаємодії окремих учасників кримінального провадження: слідчий, шляхом надання доручення, уповноважує оперативний підрозділ на виконання відповідних заходів. При цьому лише підзаконними нормативно-правовими актами закріплено право слідчого, з використанням доручень та спеціально оформлених відповідно до встановленої форми завдань на проведення заходів, задіяти таку схему: слідчий – оперативний підрозділ – оперативно-технічний підрозділ.

На нашу думку, розглядати оперативно-технічний підрозділ НПУ окремим суб'єктом правовідносин і відокремлювати його від оперативного підрозділу дає змогу законодавчо закріплений інститут «спеціалістів», оскільки виконання заходів, віднесених до компетенції оперативно-технічного підрозділу вимагає спеціальних знань та навичок застосування технічних засобів, програмного забезпечення тощо. Водночас судова практика показує, що працівник оперативно-технічного підрозділу для надання пояснень під час судового розгляду кримінальних проваджень залучається, як правило, у статусі спеціаліста.

Залучення працівників оперативно-технічних підрозділів як спеціалістів регламентується ст. 71 КПК України, де зазначено, що спеціалістом є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують спеціаліста слідчим, прокурором на стадії досудового розслідування, тобто після внесення відомостей до ЄРДР. Однак згідно зі ст. 214, 237 КПК України огляд місця події за участю спеціаліста проводиться слідчим, прокурором до внесення відомостей до ЄРДР [3]. Виникає питання процесуального статусу самого спеціаліста на місці події і, як наслідок, відсутність у протоколі огляду зазначення використання спеціальної техніки і знань під час проведення огляду щодо відсутності законодавчих підстав використання спеціальної техніки ідентифікації. Саме поняття «ідентифікації з можливістю встановлення персональних даних» під час використання спеціальної техніки і не дає законодавчих підстав (без рішення суду) її використання.

На практиці оперативний працівник залучає працівників оперативно-технічних підрозділів для проведення *радіотехнічного обстеження* (встановлення базових станцій стільникового

зв'язку, що покривають місце вчинення злочину), *сканування діапазону частот ІКВ* (наявність роботи радіостанцій за місцем вчинення злочину), встановлення *IP-адресу*, зчитування інформації з *мобільних, телекомунікаційних пристроїв*, встановлення власників *телефонних номерів*. Технічні дані працівниками оперативно-технічного підрозділу передаються оперативному працівнику, який самостійно використовує отримані дані для затримання кримінальних правопорушників, встановлення потерпілих, свідків інших фактів, слідів скоєння кримінальних правопорушень. Вказаний алгоритм і приводить у 90 % випадків до розкриття кримінальних правопорушень за «гарячими слідами».

Надалі оперативний працівник звертається з ініціативним рапортом до слідчого або надає вказану інформацію як встановлену ним за дорученням слідчого про необхідність проведення вилучення в операторів стільникового зв'язку трафіку ідентифікованих абонентських номерів, мобільних терміналів, встановлення IP-адресу, зчитування інформації з мобільних, телекомунікаційних пристроїв, встановлення власників телекомунікацій. Як бачимо, з самого початку слідчий, прокурор не мають повної інформації про шляхи розкриття злочину та залежні від оперативного працівника.

Таким чином під час отримання інформації від оперативного підрозділу у вигляді рапорту слідчий, оперуючи ним, готує клопотання до суду на тимчасовий доступ до речей і документів. Слідчий суддя, по суті, розглядаючи клопотання слідчого, прокурора в обґрунтування вимог вивчає не процесуальний документ, а рапорт оперативного працівника, якому вірить та виносить ухвалу про вилучення трафіку вже ідентифікованої соти базової станції стільникового зв'язку.

Нині, на наш погляд, зазначені в дорученнях слідчих заходи під час проведення огляду місця кримінального правопорушення можливо здійснити працівниками оперативно-технічних підрозділів на підставі постанови про залучення спеціалістів з викладенням безпосередньо в ній обставин, які необхідно з'ясувати, дослідити, проаналізувати або направлення безпосередньо відповідного листа про аналіз або обстеження, що значно пришвидшить проведення подальших слідчих (розшукових) дій, сприятиме прозорості розслідування та обґрунтованості рішень слідчого судді, а також забезпечить виконання завдань, визначених ст. 2 КПК.

Крім того, до проведення таких заходів можливо також залучати спеціалістів у галузі телекомунікацій, які мають певну обізнаність.

Однак законодавчого врегулювання потребує питання залучення як спеціалістів працівників оперативно-технічних підрозділів для розкриття тяжких, особливо тяжких злочинів, використання спеціальної техніки встановлення, ідентифікації цифрових та інших електронних слідів на місці вчинення злочину, процесуальне закріплення вказаних спільних дій, що забезпечить розкриття злочинів за «гарячими слідами».

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (дата звернення: 20.01.2021).

2. Про Національну поліцію України: Закон України від 04.07.2014 р. №580-VIII. Дата оновлення: 01.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 20.01.2021).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 14.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 20.01.2021).

4. Топчій В. В. Взаємодія органів досудового розслідування та оперативних підрозділів у складі слідчо-оперативних груп. *Юридичний вісник*. 2014 №4 (33). С. 138–143.

Мірошніченко Оксана Миколаївна,
кандидат психологічних наук, доцент,
начальник кафедри психології
Академії Державної пенітенціарної служби;
Сорокопуд В'ячеслав Борисович,
слухач магістратури 456-ї групи,
старший викладач кафедри фізичної підготовки
Академії Державної пенітенціарної служби

ВПЛИВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ НА ЯКІСНУ ПІДГОТОВКУ ПЕРСОНАЛУ ДКВС НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

Страх, розгубленість, непевність, запізнілі рішення – це все є наслідком відсутності психологічної складової на заняттях із спеціальної фізичної підготовки. Заняття проводяться за звичною схемою: розповідь, демонстрація, відпрацювання. Така схема більше підходить до занять з фізичного виховання, ніж для занять із спеціальної фізичної підготовки.

Перш ніж приступити до підготовки персоналу ДКВС до виконання своїх службових обов'язків викладач повинен відповісти на такі запитання: кого він навчає?; для чого він навчає?; де вони будуть працювати (курсанти) чи працюють (персонал).

Отже, викладач навчає персонал для потреб ДКВС. Для забезпечення фізичної безпеки під час виконання службових обов'язків у разі непокори однієї особи або групи засуджених, групових нападів, бунтів у місцях позбавлення волі. Вони будуть працювати в установах виконання покарань, де постійно будуть об'єктами нападу з боку засуджених, напад на персонал – це результат професійної недбалості чи суб'єкта нападу, чи третьої особи з числа персоналу, це може бути ініціатива засудженого, який відмовляється виконувати законні вимоги представника адміністрації установи, внаслідок порушення режиму утримання після вживання алкоголю чи наркотичних засобів, спроби скоїти втечу тощо.

У всіх цих випадках здоров'я та життя персоналу знаходиться в небезпеці. Від швидкості прийняття та реалізації рішення на застосування заходів фізичного впливу залежить життя та здоров'я окремої особистості, а у разі виникнення масових безладів чи бунтів від своєчасного доведення інформації до керівництва установи залежить життя всього персоналу установи [1, с. 256–263].

Саме, щоб запобігти таких важких наслідків, і необхідне на заняттях із спеціальної фізичної підготовки дуже серйозне психологічне наповнення. Курсанти, слухачі та персонал повинні чітко усвідомлювати, що вони роблять, для чого та які можуть бути наслідки щодо застосування заходів фізичного впливу. А для цього викладач чи інструктор чітко повинен усвідомлювати різницю між заняттям із спеціальної фізичної підготовки, як складової бойової підготовки, та заняттями фізичним вихованням та спортом.

За результатами опитування 65 респондентів, серед персоналу ДКВС, які перебували в Академії ДПтС на курсах підвищення кваліфікації та стали об'єктом нападу з боку засуджених, психологічний стан респондентів на виникнення екстремальної ситуації визначений, як такий [1, с. 184–198]:

- стан тривоги, зазначили 45 осіб;
- відчуття страху, зазначили 5 осіб;
- стан переляку, зазначили 4 особи.

Вищезазначені психічні стани впливають на ефективність дій, а саме:

- розгубленість у виборі дій, зазначили 26 осіб;
- невпевненість, вказали 25 осіб;
- гальмування реакції – 14 осіб.

Порівняльний аналіз навчальних дисциплін показав основні відмінності психологічної складової професійної підготовки персоналу із «Спеціальної фізичної підготовки» (спеціальний курс) та навчальної дисципліни «Фізкультура та спорт» (фізичне виховання та спорт) вправи з легкої атлетики. Мета курсу «Спеціальної фізичної підготовки» – виконання службових обов'язків. Наздогнати засудженого, що намагається скоїти втечу, прорватися через групу чи натовп засуджених, що чинять напад на представника адміністрації до найближчого виходу з небезпечного місця, вилучення заборонених предметів, транспортування пораненого в ході нападу. Правила відсутні, тільки поставлене завдання. Умови наближені до бойових. Під час підготовки використовуються вправи, що імітують побиття групою осіб. Виконавець може знаходитися в будь-якому положенні. Асистенти імітують побиття. Курсант повинен звикати працювати у своєму повсякденному одязі. Психологічне налаштування: вижити. Досягнути

мети навіть за наявності болю, травм, значній кількісній перевазі нападників. Використання всіх наявних засобів та можливостей.

Мета курсу «Фізкультура та спорт» (фізичне виховання та спорт) – оздоровлення, досягнення спортивного результату. Наявність чітко обумовлених спортивних дисциплін. У наявності змагання, що проходять у певних умовах. Наявність лікаря та суддів. Чітко визначений тренувальний процес для досягнення результату під час вивчення навчальної дисципліни. Психологічне налаштування зводиться лише до досягнення результату.

Таким чином, можна дійти висновку, що навчання персоналу фізичній культурі та спорту не матиме результатів під час виконання службових обов'язків, оскільки відсутня мотивація на досягнення спортивних результатів, але є необхідною складовою професійної компетентності формування мотивації на збереження життя та здоров'я персоналу в разі виникнення надзвичайних ситуацій, під час виконання ними службових обов'язків.

Найкращий результат підготовки персоналу може бути тільки тоді, коли під час навчання персоналу потужно використовувати компоненти психологічної складової, навчити курсантів, слухачів, персонал контролювати емоцію страх у надзвичайних ситуаціях, де можуть бути застосовані підручні засоби нападу та холодна зброя (ножі, заточки, сокири), яка застосовується з метою вбивства або скалічення персоналу ДКВС. Володіння персоналом психологічними компетенціями під час виконання службових обов'язків дасть можливість швидко вирішувати та реалізовувати їх на практиці. Це також дасть можливість суттєво зменшити кількість постраждалих як серед персоналу, так і серед засуджених.

Список використаних джерел

1. Мірошніченко О. М. Академічний курс кримінально-виконавчої психології: підручник / за заг. ред. В. Й. Бочелюка. Чернігів: Десна, 2019. С. 256–263.

2. Петрик Д., Пліско В. Умови використання заходів фізичного впливу в різних нештатних ситуаціях співробітниками Державної кримінально-виконавчої служби України. *Збірник наукових праць Національної Академії Державної прикордонної служби України*. Сер. Педагогічні науки. 2020. Т. 21. № 2. С. 184–198.

Настояща Уляна Володимирівна,
старший викладач кафедри психології
Академії Державної пенітенціарної служби;
Заголій Андрій Ігорович,
слухач 1-го курсу магістратури
Академії Державної пенітенціарної служби

ПРОФІЛАКТИКА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПЕРСОНАЛУ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Професійна діяльність персоналу установ виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби (далі – ДКВС) пов'язана з постійною взаємодією із засудженими, тобто з особами, які відбувають кримінальне покарання у вигляді позбавлення волі. Протягом службового часу персоналом вирішується низка нештатних ситуацій, що викликають емоційну напругу та можуть призводити до емоційного вигорання, професійної деформації та інших негативних наслідків.

Як зазначає С. Безносів у своїх працях: у кожній професії існують свої комплекси психотравмувальних факторів, що мають як загальну, так і специфічну природу. Він трактує працю пенітенціарного працівника відповідно до категорії «людина–ненормальна людина» [1]. А от С. Бабурін вважає, що перебування людини, як співробітника, так і засудженого, в пенітенціарному середовищі, може слугувати як стресом, так і стати причиною різноманітних психічних розладів, а сама система пенітенціарних установ може виступати «полігоном їх відтворення». Щодо розвитку названих порушень М. Самойловим доведено безпосередній зв'язок професійної діяльності персоналу ДКВС України із перебуванням в ізоляційному просторі та накопиченням асоціального досвіду злочинних дій засуджених [2]. Зарубіжні науковці також зазначають, що робота в тюрмі має суттєвий емоційний вплив на персонал саме з причини її призначення як каральної установи із жорстоким середовищем, атмосферою безнадійності, тривоги, страху і страждань, що обумовлені неволею і примусом. Дослідники схиляються до думки, що стан поневолення одних і надання повноважень іншим може провокувати різні конфліктні ситуації, а також посилювати ймовірність насилля та «ризиків нападу», а для

ув'язнених – активізацію поведінкових порушень аж до членування та спроб самогубства. Автори зазначають: щоденна робота в такій атмосфері може провокувати розвиток депресії, почуття ізольованості, погіршення фізичного здоров'я, безсоння, складностей із розслабленням, перенесення «слідів дня» в домашнє оточення та емоційну десенсибілізацію, яка часом може призводити до алкогольної або наркотичної залежності [3]. Також відомі випадки здійснення самогубства персоналом ДКВС під час виконання посадових обов'язків або ж вчинення злочинів, що також є виявами девіантної поведінки. Психологічні причини девіантної поведінки персоналу тісно пов'язані з особистісними змінами, такими, що призводять до появи асоціальної мотивації. Співробітник допускає можливість протиправної поведінки, вибудовуючи цілу систему виправдувальних аргументів, в основі яких лежить знецінення загальноприйнятих цінностей, тим самим знімаючи з себе соціальну відповідальність (характерна особливість більшості злочинців). Поведінка стає імпульсивною, а соціальна група, обрана співробітником як референтної, характеризується тими ж негативними установками. Якщо ми вже згадали про соціальну ідентичність, то можемо віднести деформацію соціальної та особистісної ідентичності працівника до психологічних причин вияву девіантної поведінки. Ці дві ідентичності часто конфліктують між собою. У складних ситуаціях (ситуації в процесі діяльності, соціальної взаємодії як із засудженими, так із співробітниками) виникає сильна потреба впевненості в собі та стабільності, цьому сприяє почуття належності до будь-якої соціальної групи. У такому випадку соціальна ідентичність часто розглядається людиною як особистісна. А от соціальні групи, з якими в людини відбулася ідентифікація, можуть мати асоціальну, а то і протиправну мотивацію, що визначає девіантну (або навіть делінквентну) поведінку індивіда.

Саме коли суб'єктом вияву девіантної поведінки є працівник правоохоронних органів, який має владні повноваження та повинен бути зразком у дотриманні моральних та правових норм – це є загрозливим сигналом для системи в цілому. Адже на персонал УВП покладена особлива місія: ресоціалізації та реабілітації засуджених, але іноді він сам потребує допомоги і вияви девіацій є викривленою формою потреби в допомозі, «благання допомоги»,

бо сам вже не в змозі зробити це самостійно». Розглядаючи це питання, вітчизняна психологиня М. Ятчук виокремлює девіантогени, що сприяють девіантній поведінці працівників ДКВС: акцентуації характеру, психоемоційна нестійкість, емоційне вигорання, негативний соціально-психологічний клімат у колективі, професійна деформація, поганий контроль з боку керівництва, а також психологічна некомпетентність [4]. А от, на думку Д. В. Пестрікова, деструкції в рольовій поведінці співробітника обумовлені тим, що за своїм змістом і умовами реалізації роль не відповідає рівню його особистісних домагань, що, звісно, не задовольняє потреби індивідуальності і, в свою чергу, може викликати внутрішньоособистісний конфлікт. Ці особливості мають деструктивний характер і вимагають розроблення різних заходів, спрямованих як на профілактику, так і на формування особистісних конструктів співробітника, що дозволять швидше адаптуватись до особливостей служби в УВП. У свою чергу білоруська психологиня Є.Б. Усова зазначає, що виражена професійна деформація є чинником деструктивної поведінки персоналу ДКВС, під якою розуміються руйнівні поведінкові акти, до яких відносяться: умисне заподіяння шкоди своєму здоров'ю, зокрема суїцидальні дії, зловживання алкогольними напоями та наркотичними засобами, а також деякі випадки порушень законності. Така поведінка виявляється в деформації відносин, зміні способу життя і способів вирішення професійних та особистісних завдань. Автор також виокремлює основні форми вияву деструктивної поведінки, такі як: неадаптивні способи подолання стресу, професійне вигорання, професійна деформація, суїцид, порушення статутних вимог та законності [6]. Схожої думки А. Мішин, в якого причинами девіантної поведінки є дефекти саморегуляції, в результаті чого співробітники можуть мати одну або декілька характеристик, таких як: халатність, самовпевненість, ситуативна дезадаптація, відсутність вмінь та навичок стресостійкості [7]. Всі форми деструктивної поведінки взаємопов'язані і являють собою захисну реакцію на навколишній світ. Тому у зв'язку з цим профілактика і корекція різних форм відхилень від поведінкових норм, запобігання надзвичайних подій, а також підвищення психологічної готовності персоналу виправних установ є одним із пріоритетних напрямків роботи психологів УВП.

Отже, для запобігання девіантної поведінки в персоналі ДКВС необхідно проводити низку профілактичних заходів за участю психолога УВП, таких як:

- розвиток системи цінностей, притаманних працівнику-професіоналу ДКВС, підтримання традицій, що об'єднують колектив;
- психологічний супровід молодих співробітників у період адаптації до умов служби і колективу;
- профілактичні заходи щодо вияву деструктивних форм поведінки в персоналі протягом всієї професійної діяльності;
- психологічна робота із співробітниками, які віднесені до групи психологічної підтримки та допомоги;
- активізація мотивації щодо професійної діяльності;
- формування конфліктної компетентності;
- формування психолого-педагогічної компетентності та правосвідомості;
- профілактика емоційного вигорання та професійної деформації (збереження й підтримання психічного здоров'я (здатність підтримувати рівновагу на трьох рівнях функціонування (соціальному, психологічному та біологічному) на основі застосування методів саморегуляції);
- оптимізація соціально-психологічного клімату в колективах.

Список використаних джерел

1. Безносів С. П. Професійні деформації особистості (підходи, концепції, методи): дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.03 / Санкт-Петербурзький державний університет. Санкт-Петербург, 1997. 398 с.

2. Самойлов Н. Г. Влияние профессиональной деятельности на психику сотрудников правоохранительной деятельности. *Вестник Харьковского национального университета внутренних дел*. 2011. № 613. С. 286–296.

3. Cullen F.T., Link B.G., Wolfe N.T., Frank J. The social dimensions of correctional officer stress. *Justice Quarterly*. 1985. Vol. 2, pp. 100–112.

4. Ятчук М. С. Проблема девіантної поведінки у працівників Державної кримінально-виконавчої служби України. *Актуальні проблеми психології*: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Т. XI: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. 2017. Вип. 16. С. 245–256.

5. Пестриков Д. В. О понятии «конструктивное поведение сотрудников уголовно-исполнительной системы». *Вестник института: прес-тупление, наказание, исправление*. 2016. № 4(36). С. 74–78.

6. Усова Е. Б. Психология девиантного поведения: учеб.-метод. комплекс. Минск: Изд-во МИУ, 2010. 180 с.

7. Мишин А. А. Профилактика профессиональной деформации сотрудников уголовно-исполнительной системы в образовательном процессе. *Вестник Кузбасского института*. 2015. № 4 (25). С. 173–176

Непотенко Григорій Павлович,
слухач магістратури 452-ї навчальної групи
Академії Державної пенітенціарної служби

ПОНЯТТЯ ТА ЕЛЕМЕНТИ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Механізм як предмет дослідження в юридичній науці постійно цікавив учених і активно розроблявся в 60-ті роки ХХ ст.

Слово «механізм» походить від грецької «mechanē» – «машина або знаряддя» і визначається як система тіл, пристрій, що передає рух. Інакше кажучи, механізм – це система, устрій, процес. Будь-який механізм як сукупність взаємоузгоджених частин повинен функціонувати і передбачати певну стадійність. Слово «функціонувати» означає діяти, виконувати свої функції. Тобто механізм повинен працювати, а механізм реалізації прав і свобод повинен діяти так, щоб права і свободи людини були реалізовані повною мірою [1, с. 45].

Науковці розглядають механізм реалізації прав і свобод людини по-різному. Одні – як сукупність елементів, правових або юридичних засобів (факторів), інші – як діяльність, комплекс дій.

Так, у межах інструментального підходу, з деякими відмінностями у поглядах, низка авторів (С. Алексєєв, О. Малько, С. Рабінович, Т. Фалькіна та ін.) визначають механізм реалізації прав як блок регулятивних та охоронних правових засобів різного рівня, сукупність юридичних засобів, за допомогою яких втілюється об'єктивне і суб'єктивне право, реалізуючись у фактичній поведінці суб'єктів. На їх думку, вирішальна роль у механізмі реалізації належить правовим засобам, які, власне, і становлять його зміст. Від правильності їх вибору залежить результат до-

сягнення мети правового регулювання, забезпеченість ефективності права загалом. До правових засобів відносять норми і принципи права, правозастосовні акти, юридичні факти, суб'єктивні права, юридичні обов'язки, заборони, пільги, заходи заохочення і покарання [2, с. 405].

Прибічники діяльнісного підходу під механізмом реалізації розуміють комплекс взаємозалежної правової діяльності носія права і зобов'язаних суб'єктів (правозастосовних органів), спрямовану на те, щоб особистість користувалася соціальним благом. Із визначень цих авторів у механізмі реалізації прав і свобод людини привертає увагу наявність у ньому єдності діяльності. Це діяльність людини і державних органів, спрямована на досягнення остаточної мети механізму – ефективну реалізацію прав і свобод [3, с. 7]. Сьогодні діяльнісний підхід вважається більш перспективним. Він дає можливість розглядати механізм реалізації прав і свобод як систему взаємопов'язаних видів правової діяльності, а також юридично значущі результати цієї діяльності.

Досліджуючи механізм реалізації прав і свобод людини, автори відокремлюють в ньому елементи. Всі складові взаємопов'язані, доповнюють один одного, мають своє призначення та виконують певну функцію. Майже всі автори до елементів механізму реалізації прав і свобод людини відносять систему гарантій прав і свобод; систему охорони і захисту прав і свобод, правозастосування, юридичний порядок реалізації прав і свобод, юридичну відповідальність, нормативне закріплення суб'єктивних прав, реалізацію суб'єктивних прав, відновлення порушених прав. Натомість окремі автори захист, охорону і реалізацію прав і свобод відносять до стадій механізму реалізації.

Механізм реалізації прав і свобод людини покликаний гарантувати фактичну реалізацію прав і свобод, запобігати їх порушенню і сприяти їх поновленню. Одне з основних місць у ньому посідають гарантії, під якими розуміють умови і засоби, що забезпечують фактичну реалізацію та всебічну охорону прав і свобод людини. Обов'язок держави – створення правових гарантій для реалізації людьми своїх законних інтересів і цілей. Для підвищення ефективності їх реалізації в системі гарантій слід виокремити: гарантії, які спрямовані на створення умов сприятливої обстановки для користування основними правами і свободами,

виконання обов'язків і гарантії, які виступають як способи, прийоми і методи охорони та забезпечення прав і свобод. Провідне місце у системі гарантій посідають організаційні гарантії, спрямовані на створення умов для ефективного здійснення прав і свобод [4, с. 174].

Як необхідну складову механізму реалізації прав і свобод виокремлюють юридичну відповідальність. На наш погляд, виділення юридичної відповідальності як складової механізму має вагоме значення. Юридична відповідальність – це виконання обов'язку на основі державного або прирівняного до нього суспільного примусу, а в позитивному правовідношенні – опосередковане державним примусом виконання обов'язку [5, с. 85]. Її роль у механізмі реалізації прав і свобод виявляється у декількох напрямках. По-перше, відповідальність є необхідним елементом системи гарантій прав і свобод людини, без неї немає справжньої свободи. Вона є специфічним видом правових гарантій, оскільки забезпечує захист та охорону прав і свобод людини шляхом гарантування виконання державними і місцевими органами влади, їх посадовими особами своїх обов'язків, що кореспондують правам та свободам людини. По-друге, відповідальність є необхідною умовою ефективної діяльності держави з досягнення певних соціально значущих цілей, що виражають взаємний інтерес людини і держави. По-третє, необхідною умовою ефективності механізму реалізації прав і свобод є знання кожного про її існування, уявлення про те, що таке відповідальність, як вона застосовується і чітке розуміння її невідворотності. В цьому разі йдеться про так звану активну або проспективну (позитивну) юридичну відповідальність. Як добровільна форма реалізації юридичної відповідальності, що полягає в свідомому та ініціативному виконанні моральних юридичних та інших обов'язків, вона схвалюється або заохочується державою. Протиставляється такій поведінці пасивна, ретроспективна (негативна) юридична відповідальність, яка засуджується і має негативні наслідки у вигляді покарання. У будь-якому разі включення юридичної відповідальності в механізм реалізації прав і свобод людини як необхідного елементу є важливим і вирішальним для здійснення прав і свобод людини та сприяє утвердженню законності в суспільстві та державі, формуванню законслухняності.

Одним з елементів механізму реалізації прав і свобод людини є правова свідомість. Не всі автори відносять правосвідомість до структурного елементу механізму реалізації, але і не заперечують значущість психологічних аспектів у процесі реалізації прав і свобод. Як динамічне явище правова свідомість є однією з основ нормального функціонування правової системи загалом. Це оцінка права, що є у суспільстві, яка виражає критику чинного права і формує певні надії і побажання до правової сфери, її змін, яка визначає, що вважати правомірним, а що неправомірним. Правосвідомість включається в роботу на стадії реалізації права і має велику роль у його формуванні. Виступаючи необхідним засобом переведення вимог правових норм до їх практичної реалізації, масова (буденна) правосвідомість здійснює важливі функції усвідомлення і конкретизації суб'єктивних прав та обов'язків. Вона сприяє формуванню навичок поведінки, які призводять до того, що соціально корисний варіант поведінки обирається особою майже автоматично [6, с. 93].

Як вже зазначалося, в механізмі реалізації прав і свобод особливого значення набуває активність носіїв прав. Лукашева Е. акцентує на значенні в механізмі реалізації прав і свобод психологічних особливостей людини, ставлення останньої до своїх прав. Йдеться про компоненти соціально-психологічної регуляції поведінки людини: інтереси, цілі, мотивацію і волюву активність, соціальні установки. Всі компоненти регуляції виступають як єдина система та їх аналіз дає змогу виявити ефективність реалізації прав і свобод людини. Інтерес виступає певним стимулом реалізації прав і свобод, а активність полягає в бажанні людини скористатися правом, здатності і готовності людини захистити свої права у випадку їх порушення. Соціально-психологічні фактори є особливою рисою механізму безпосередньої реалізації прав і свобод людини, який становить комплекс правових засобів, а також самостійних дій особистості щодо реалізації своїх прав і свобод з метою їх більш повного та ефективного використання [4, с. 78].

Саме в механізмі безпосередньої реалізації прав і свобод людини самостійним елементом, який відображає сутність цього механізму, є процедурно-правовий порядок. Йдеться про ініціативний порядок реалізації прав і свобод, за якого особистість сама організовує їх здійснення. З урахуванням цього можна сказати,

що безпосередня реалізація прав людини полягає в активних діях людини, спрямованих на самозахист.

Отже, одним з головних, на наш погляд, елементів механізму реалізації прав і свобод людини є правозастосовна діяльність. Вона безпосередньо пов'язана з реалізацією прав і свобод людини, тому що виконує найістотнішу функцію в механізмі реалізації прав і свобод – індивідуально-правове регулювання.

Список використаних джерел

1. Новіков В. В. Виникнення суб'єктивних прав громадян і вимоги законності щодо їх забезпечення. *Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. Львів: Львівський ін-т вн. справ при НАВС України. 2001. № 2. С. 116–124.*
2. Алексеев С. С. Право. Опыт комплексного исследования. Москва: Статут, 1999. 816 с.
3. Боровікова В. С. Конституційні гарантії прав і свобод людини і громадянина: сучасні українські реалії. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2016. № 2. С. 3–15.*
4. Копейчиков В. В. Реализация субъективных прав граждан. *Советское государство и право. 1984. Вып. 3. С. 18–22.*
5. Братусь С. Н. Юридическая ответственность и законность. Москва, 1976. 214 с.
6. Бреднева В. С. Уровни правосознания и юридическая деятельность: монография. Южно-Сахалинск, 2010. 163 с.

Нікончук Марія Олександрівна,
аспірантка кафедри адміністративного, цивільного
та господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної служби;
Сикал Максим Миколайович,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного,
цивільного та господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної служби

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ІЗ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ В УКРАЇНІ

Реалії сьогодення яскраво демонструють, що Україна активно запроваджує світовий та європейський досвід у власні нормативно-правові акти, у тому числі пов'язані зі сферою вищої освіти. Важливим аспектом цього процесу є укріплення та розвиток демократичних основ, сучасних технологій, еволюції підходів до методів та форм викладання. Слід зазначити, що осучаснення системи законодавства у сфері вищої освіти вдосконалює підготовку фахівців, у тому числі осіб, які надалі будуть здійснювати свою діяльність у силових та правоохоронних структурах.

Згідно із п. 6 ст. 1 Закону України «Про вищу освіту» вищим військовим навчальним закладом (закладом вищої освіти із специфічними умовами навчання) є заклад вищої освіти державної форми власності, який здійснює на певних рівнях вищої освіти підготовку курсантів (слухачів, студентів), ад'юнктів для подальшої служби на посадах офіцерського (сержантського, старшинського) або начальницького складу з метою задоволення потреб Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції, Збройних сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, центральних органів виконавчої влади із спеціальним статусом, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту [1].

У цьому контексті, важливим є розуміння специфіки адміністративно-правового статусу закладів освіти із специфічними

умовами навчання та його нормативно-правового регулювання, що й стало предметом цієї розвідки.

Питання чіткого визначення поняття адміністративно-правового статусу та його складових на сьогодні викликає диспути в науковій спільноті. Аналізуючи поняття адміністративно-правового статусу, Вадим Авер'янов у своїх працях зазначав, що низка авторів розглядають правовий статус суб'єктів права через їх правосуб'єктивність, тобто включають у правовий статус призначення органів, їх завдання, функції, компетенцію і повноваження, форми, методи та цілі діяльності [2, с. 13–21]. У свою чергу він наполягав, що треба розрізняти правовий статус у широкому розумінні та правовий статус у вузькому розумінні (співвідношення цілого та частини) [2, с. 156–162]. Таким чином, компетенція (права і обов'язки) є головною складовою змісту правового статусу кожного органу, яка доповнюється такими важливими елементами, як: завдання, функції, характер взаємозв'язків з іншими органами (як за «вертикаллю», так і за «горизонталлю»), місце в ієрархічній структурі органів виконавчої влади, порядок вирішення установчих і кадрових питань тощо [2, с. 247].

Таким чином, заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання, як наприклад, ті, що готують фахівців для Державної кримінально-виконавчої служби України, підпорядковуються профільному міністерству, а саме Міністерству юстиції України, виконують вимоги, розпорядження та рекомендації Державної кримінально-виконавчої служби України, як стейкхолдера, Міністерства освіти і науки України та Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, як суб'єктів публічного адміністрування у сфері вищої освіти. Отже, адміністративно-правовий статус закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання Державної кримінально-виконавчої служби України формується, спираючись на низку законів та нормативно-правових актів, які затверджуються, як Верховною Радою України, так і вищезгаданими суб'єктами публічного адміністрування.

Спираючись на вищевикладене, слід виділити низку нормативних документів, на яких ґрунтується та які впливають на адміністративно-правовий статус закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, що готують фахівців для Державної кримінально-виконавчої служби України: закон України від

01.07.2014 року № 1556-VII «Про вищу освіту» [1]; закон України від 23.06.2005 року № 2713-IV «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» [3]; «Положення про Міністерство юстиції України», затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 року № 228 [4]; «Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти», затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 року № 977 [5], тощо.

На сучасному етапі активного впровадження світового та європейського досвіду у сферу вищої освіти, заклади вищої освіти України отримують усе більше автономності для реалізації освітньої діяльності, що у свою чергу не може не впливати і на заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання. Однак, зважаючи на вищезазначений триумвірат контролюючих заклади вищої освіти органів, чи доцільно говорити про розвиток цілісної автономності для таких закладів з урахуванням тих вимог, які висувають профільні служби та міністерства та чи є чіткі межі у втручанні у функціонування закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання з їх боку? Отже, враховуючи вищезазначену інформацію, актуальним і досі залишається питання закріплення адміністративно-правового статусу закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, яке було б чітко визначене у правовому полі, що й стане об'єктом наших подальших студій.

Список використаних джерел

1. Про вищу освіту: Закон від 01.07.2014 року № 1556-VII. Дата оновлення: 25.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 12.02.2021).

2. Авер'янов В. Б. Виконавча влада і адміністративне право: серія наукових видань «Адміністративно-правова реформа в Україні»: навч. посіб. / Київ: Ін Юре, 2002. 668 с.

3. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон від 23.06.2005 року № 2713-IV. Дата оновлення: 01.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text> (дата звернення: 12.02.2021).

4. Положення про Міністерство юстиції України: постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 року № 228. Дата оновлення: 12.06.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.02.2021).

5. Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 року № 977. Дата оновлення: 11.07.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19#Text> (дата звернення: 12.02.2021).

Олефір Людмила Іванівна,

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології
Академії Державної пенітенціарної служби;

Гриб Олена Олександрівна,

слухачка 6-го курсу заочної форми навчання
Академії Державної пенітенціарної служби

СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНА РОБОТА ТА ЇЇ СФЕРА ЗАСТОСУВАННЯ ІЗ ЗАСУДЖЕНИМИ У ПРОЦЕСІ НАГЛЯДОВОЇ ПРОБАЦІЇ

На рубежі століть наша країна зіткнулася з серйозною проблемою перенаселеності тюрем, деградацією особистості, які в них знаходяться, і внаслідок цього – зростаючий рівень рецидиву та зниження рівня безпеки суспільства. Для нейтралізації цього виду соціальних наслідків була утворена служба пробації. Пробація – це одночасно й новостворений соціальний інститут, що працює спільно зі структурно-сформованою пенітенціарною системою та багатофункціональною системою, що реалізується, як процес виконання кримінального покарання; як процес виправлення й розвитку особистості засудженого; форма соціально-правового контролю; міра запобігання правопорушень під час відбування покарання й рецидиву злочинів після звільнення, а також засіб ресоціалізації засуджених.

Пробація як нова система дозволяє засудженому уникнути в'язниці, але не покарання за злочин. Вона починає працювати з особою на етапі судового розгляду і після винесення покарання, яке відбувається без ізоляції від суспільства. При цьому система пробації забезпечує не тільки контроль за виконанням обов'язків, покладених судом, а й надає необхідні консультації та допомогу для створення готовності особи жити, не здійснюючи злочинів. З проба-

цією пов'язаний інститут умовно-дострокового звільнення від покарання, який також ґрунтується на ідеї випробування правопорушників, звільнених не від покарання, а від його відбування.

Як можна побачити, пробація є альтернативою позбавленню волі. Зміст наглядової пробації полягає у здійсненні наглядових та соціально-виховних заходів щодо засуджених до покарань, які є альтернативою до позбавлення волі.

Згідно з ч. 1 ст. 10 Закону України «Про пробацію» наглядова пробація – це здійснення наглядових та соціально-виховних заходів щодо засуджених до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, осіб, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт, осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, а також направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів [1]. Наявність у Кримінально-виконавчому кодексі України та Законі України «Про пробацію» поняття «соціально-виховна робота» актуалізує розгляд цього питання в площині визначення сфери соціальної роботи із суб'єктами пробації.

Наглядова пробація, як один із видів пробації, застосовується до найбільшої частини осіб, які перебувають на обліку уповноважених органів з питань пробації, та на найбільш тривалий період часу.

Наглядова пробація передбачає пробаційний нагляд та соціально-виховну роботу з особами, засудженими до покарань: надання психологічної, консультативної та інших видів допомоги, сприяння в працевлаштуванні, залучення до навчання, участь у виховних заходах та соціально-корисної діяльності, проведення індивідуально-профілактичної роботи щодо особи, про яку йдеться в пробації [2, с. 182].

Саме соціальна складова є головною відмінністю наглядової пробації від системи виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. Зокрема, у період наглядової пробації щодо суб'єктів пробації здійснюється не лише нагляд, а й соціально-виховна робота, яка має проводитися за індивідуальним планом

роботи із засудженим з урахуванням оцінки ризиків вчинення повторних кримінальних правопорушень та передбачає диференційований підхід під час надання консультативної, психологічної та інших видів допомоги; сприяння працевлаштуванню; залучення до навчання; участь у виховних заходах та соціально корисній діяльності; проведення індивідуально-профілактичної роботи (кейс-менеджмент або індивідуальне ведення справи) [2, с. 183].

Більшість науковців, які просліджували питання пробації, вважають, що соціальна робота є різновидом «професійної діяльності, яка допомагає людям, організаціям визначати особисті, соціальні та ситуативні труднощі, що впливають на них, а також долати ці труднощі за допомогою їх підтримки, реабілітації і корекції» [3, с. 24].

Соціально-виховна робота виступає як окремий вид діяльності персоналу органу пробації і спрямовується на суб'єкта пробації, який опинився у складних життєвих ситуаціях і потребує допомоги у вирішенні проблем, які він самостійно вирішити не спроможний, та значною мірою залежить від мотивації особи, стосовно якої застосовуються заходи соціально-виховного впливу.

Завданням соціально-виховної роботи з особою є не лише її виправлення, але і забезпечення подальших позитивних змін в особистості шляхом уже самостійної корекції власної поведінки. Це свідчить про те, що ефективно її проведення передбачає наявність у працівників органу пробації знань та вмінь із соціальної роботи, психології, педагогіки, права, медицини, що обумовлює необхідність введення спеціалізації під час їхнього навчання у ВНЗ. Крім цього, в межах проведення соціально-виховної роботи затверджено низку пробаційних програм, завданням реалізації яких є застосування комплексу заходів, необхідних для корекції соціальної поведінки суб'єктів пробації або її окремих виявів, формування соціально сприятливих змін особистості, які можливо об'єктивно перевірити [4].

Як було сказано вище, соціально-виховна робота ґрунтується на індивідуальному плані і передбачає довготривалу взаємодію з суб'єктом пробації, кінцевою метою якої виступає формування в останнього здатності до самостійного пошуку шляхів вирішення проблем, не порушуючи закон.

Перед проведенням соціально-виховної роботи з особою фахівцю органу пробації необхідно зібрати якнайповнішу інформацію. В цьому випадку необхідно використати загальну схему «Оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення», до якої додаються власні спостереження.

Також необхідно встановити рівень сформованості загально-соціальних цінностей як підґрунтя ефективної ресоціалізації таких осіб. Значення має і встановлення рівня знань, розвитку, вмінь і навичок управління своїми почуттями та емоціями, бажання особи стати на шлях виправлення тощо. За результатами, отриманими в ході вивчення потреб та інформації про засудженого, слід розробляти програму соціально-виховної роботи, вміщуючи до неї заходи, що дозволять забезпечити потреби засудженого, визначені на етапі оцінки. Постійно має проводитись моніторинг процесу та оцінка результатів соціально-виховної роботи із засудженим, що відображається у ступені виправлення засудженого, зміні його ціннісних пріоритетів, планів тощо.

Соціально-виховна робота із засудженими організовується в індивідуальних, групових та в окремих випадках у масових формах на основі психолого-педагогічних принципів і таких методів, як бесіда, консультування, пояснення, розповідь, лекція, інструктаж тощо [5, с. 100].

Відповідно до Закону України «Про пробацію» передбачено такий інструмент роботи із засудженими як пробаційні програми, які призначаються за рішенням суду особі, звільненій від відбування покарання з випробуванням [1]. Метою реалізації пробаційних програм є виправлення суб'єктів пробації, звільнених від відбування покарання з випробуванням та запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень.

Кінцевим результатом, реальною метою соціально-виховної роботи має стати створення необхідних умов для формування життєвих (людських) компетенцій засудженого, бажання та можливості діяти в конкретній життєвій ситуації відповідно до власних цінностей, ставлень та переконань, що відповідають позитивним цінностям суспільства [5, с. 111].

Під час проведення соціально-виховної роботи за допомогою засобів зовнішнього впливу створюються необхідні умови для

формування у засуджених основних компетенцій соціально адаптованої людини у сферах самостійної пізнавальної, цивільно-громадської, соціально-трудової, культурно-дозвільної діяльності та побутової сфері [6, с. 346]. У процесі соціально-виховної роботи важливим фактором виправлення є досягнення результату зміни мотивації засудженої особи. Важливість звернення уваги до цієї категорії полягає в тому, що засуджена особа повинна не просто стати на шлях виправлення, але й шляхом зміни установок внутрішньої мотивації скеровувати надалі власну поведінку в напрямку підтримання змін в особистості [7, с. 173].

Соціально-виховна робота із засудженими до покарань, не пов'язаними з позбавленням волі, – це цілеспрямований процес визначення особистісних чинників (факторів) протиправної поведінки та спрямування подальшої роботи із засудженими до покарань, не пов'язаними з позбавленням волі, шляхом створення виховними засобами сприятливих умов для ресоціалізації та подальшої інтеграції, соціалізації, усебічного розвитку, саморозвитку та самореалізації особистості через інтеграцію ресурсів самої особистості, державних установ та громади, яка має в собі неабиякий потенціал для всебічного розвитку та життєзабезпечення всіх громадян без винятку. Соціально-виховна робота ґрунтується на індивідуальному плані і передбачає довготривалу взаємодію з суб'єктом пробації, кінцевою метою якої виступає формування в останнього здатності до самостійного пошуку шляхів вирішення проблем, не порушуючи закон.

Список використаних джерел

1. Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 р. № 160-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 93.
2. Тогочинський О. М. Соціально-виховна робота та сфера її застосування в роботі з засудженими у процесі наглядової пробації. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. 2017. Вип. 142. С. 182–186.
3. Выршиков А. Н., Кузнецова М. А., Новак Е. С., Чернов А. Ю. Теория социальной работы: учебно-метод. пособ. для студ. высш. учеб. завед. Волгоград: Изд-во ВолГУ, 1999. Ч. 1. 72 с.
4. Перепічка Н. Г. Соціально-виховна робота як різновид здійснення наглядової пробації в Україні. URL: http://clar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/17777/1/_%D0%97%D0%91%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A_%D0%BA%D1%80%D0%B8%

D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%8F_2020_%D0%A7.1_%D1%84%D0%BE%D1%82%D0%BE_p249-253.pdf (дата звернення: 11.02.2021).

5. Таволжанський О. В. Соціально-виховна робота із засудженими до позбавлення волі: монографія / за ред. В. В. Голіни, Л. П. Оніки; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2015. 193 с.

6. Кримінально-виконавче право України: підручник: Т. II (у 2-х т.) / Музика А. А., Конопельський В. Я., Письменський Є. О. та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Є. Ю. Бараша. Київ: ФОП Кандиба Т. П. 2018. 622 с.

7. Калашнікова К. А. Сутність соціально-виховного впливу на засуджених органами пробації. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2018. № 3. С. 171–179.

Олійник Руслан Юрійович,

слухач 2-го курсу

Академії Державної пенітенціарної служби

МОНІТОРИНГ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАКОНОДАВСТВА

Від ефективності законодавства та його застосування залежить повністю правопорядок у державі, а також такі необхідні для правової держави явища, як законність, правова культура і правосвідомість. Неможливо створити таку систему нормативно-правових актів, в якій не було б недоліків. Це обумовлює актуальність проведення аналітичного дослідження та оцінки дії законів, тобто введення в дію інституту правового моніторингу як нового бачення вирішення проблем розвитку національного законодавства.

Серед учених, які досліджували проблему правового моніторингу, можна відзначити: Ю.Є. Арзамасова, Д.Б. Горохова, А.В. Дамаєва, І.В. Жужгова, Ю.А. Тихомирова, М.М. Толмачеву та ін.

Поняття «моніторинг» не має однозначного тлумачення. Це пов'язано з тим, що його використовують у рамках різних сфер науково-практичної діяльності. Моніторинг може розглядатися і як спосіб дослідження реальності, і як систематичний збір і обробка інформації, які можуть бути використані для поліпшення процесу ухвалення рішень [2, с. 129].

Варто зазначити, що в юридичній літературі не існує єдиного погляду і щодо визначення правового моніторингу. Багато вче-

них і практиків використовують такі терміни: «моніторинг закону», «моніторинг законодавства», «моніторинг законодавства і правозастосовчої практики», «моніторинг правового простору», «моніторинг нормативно-правових актів».

Серед понять моніторингу закону (законодавства) заслуговує на увагу визначення М.М. Толмачової. Вона визначає, що це – метод здійснення державного контролю планованого, поточного і перспективного стану, практики застосування закону і ухвалення на виконання цього закону правових актів, полягає в системному і постійному зборі та аналізі інформації про стан об'єкта спостереження з метою запобігання або усунення небажаних наслідків його застосування [4, с. 4–5].

Моніторинг у сфері законодавчого регулювання суспільних відносин, зазначає Е. Е. Некрасов, – це комплексна система виявлення та оцінки ефективності законодавчого регулювання за певними показниками (індикаторами) і розроблення пропозицій щодо вдосконалення законодавчого регулювання суспільних відносин. З аналізу наведеного визначення поняття моніторингу закону видно, що його об'єктами можуть бути: закон; закон і правові акти, ухвалені на виконання цього закону (правовий комплекс); проєкт закону [2, с. 26].

Таким чином, під правовим моніторингом будемо розуміти систематичну, комплексну діяльність, спрямовану на спостереження, аналіз, оцінку чинного законодавства і практики його застосування з метою підвищення ефективності законодавства та його подальшого прогнозування. Використання цього поняття, яке, на наш погляд, є більш універсальним, дозволить не тільки одноманітно тлумачити моніторингову діяльність, але і використовувати єдину термінологію в нормативно-правових актах.

Виходячи з викладеного, враховуючи значення термінів «моніторинг» і «ефективність», під моніторингом ефективності законодавства слід розуміти постійне спостереження (аналіз) законопроектів і законів на відповідність їх вимогам законодавчої техніки і практики застосування для впливу на процес досягнення мети, яку ставить законодавець, відповідність конституційно закріпленим правам і свободам людини і громадянина, принципам внутрішньої і зовнішньої політики держави.

Загальною метою моніторингу ефективності законодавства повинно стати створення узгодженого законодавчого комплексу, в якому інтереси людини і громадянина відповідають інтересам держави, і навпаки. Моніторинг доцільно застосовувати під час контролю над станом правового регулювання суспільних відносин як вид однієї з головних функцій держави – контрольної функції.

Державний контроль, як зазначає В. П. Тарануха, є видом державної діяльності, органічної функцією всіх гілок державної влади, основне завдання якого полягає в забезпеченні суворого і неухильного виконання законів і підзаконних актів, дотримання дисципліни органами виконавчої влади, посадовими особами, підприємствами, установами, організаціями, об'єднаннями громадян та фізичними особами [3, с. 63].

Правильним, на нашу думку, є визначення А. Ф. Андрійко, в якому зазначається, що сутність державного контролю – це аналіз об'єктивної і достовірної інформації про ситуацію у відповідній системі, перевірка стану виконання управлінських рішень, покладених завдань і певних нормативних приписів; нагляд за дотриманням норм і відповідних стандартів [1, с. 5].

З огляду на вищесказане, вважаємо за доцільне створити Центр моніторингу ефективності законодавства в Україні. Доцільність його створення слід також пов'язувати з необхідністю координації діяльності структурних підрозділів різних міністерств і відомств у проведенні постійного моніторингу чинного законодавства України. З урахуванням пропозицій відповідних комітетів Верховної Ради України, Секретаріату Президента України, Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, судових та правоохоронних органів повинна бути введена ефективна система здійснення моніторингу, що дозволить виявити різночитання законодавчих, нормативно-правових актів, наявність прогалин у чинному законодавстві, а також акумулювати представлені пропозиції з місць їх практичної реалізації.

Моніторинг чинного законодавства застосовується в різних країнах: Італії, Франції, Іспанії, Республіці Узбекистан і т. ін. В Україні цей процес занадто затягнувся. Однією з причин такого становища можна назвати відсутність концепції моніторингу

ефективності національного законодавства, визначеного на законодавчому рівні механізму його проведення, а також потужної організаційної структури, яка практично змогла б здійснювати взаємодію з іншими установами та організаціями.

На наше переконання, скориставшись науковими розробками зарубіжних країн, доцільно:

- по-перше, провести науково-практичні конференції з цієї проблематики і попередньо визначитися щодо основних напрямків здійснення моніторингу;

- по-друге, розробити і представити концепцію здійснення моніторингу ефективності застосування чинного законодавства;

- по-третє, визначитися зі структурою здійснення моніторингу.

Практичне здійснення моніторингу залежить від організаційного, наукового і кадрового забезпечення. З огляду на це, то проводити моніторинг доведеться з багатьох напрямків застосування законодавчих норм. Для його здійснення необхідно залучити вчених, досвідчених експертів, справжніх професіоналів своєї справи, які мають достатній практичний досвід і відповідну наукову кваліфікацію.

Усе це дозволить розробити оптимальну модель інституту правового моніторингу, адаптовану до українських реалій, об'єктивно відслідковувати дієвість чинного законодавства та реалізації прав громадян як основи побудови громадянського суспільства.

Таким чином, можемо зробити висновки, що правовий моніторинг як елемент правової системи суспільства є інструментом забезпечення ефективності нормативно-правових актів та практики їх застосування, дозволяє побачити сучасний стан законодавства, справжню картину його функціонування, оцінити якість правового регулювання і з'ясувати ті причини, які гальмують досягнення поставлених правових цілей.

Моніторинг ефективності законодавства необхідний для забезпечення прав і свобод громадян, підвищення якості ухвалених політико-правових рішень і відкритості правотворчої діяльності, зниження рівня суперечливості законодавства, забезпечення стабільності правової політики, підвищення рівня правосвідомості та правової культури населення, впорядкування діяльності у сфері законотворчості, забезпечення єдиного правового простору держави, підвищення ефективності правозастосовної практики.

Моніторинг ефективності законодавства є методом державного контролю, що забезпечує законність і правопорядок шляхом виявлення небажаних наслідків дії закону або порушення закону, вироблення найбільш ефективних способів їх усунення, а також формування пропозицій щодо застосування заходів впливу на порушників закону.

Виявлення причин недостатньої ефективності законодавства та його застосування на практиці направлено на те, щоб за допомогою організаційних і правових засобів суб'єктів і учасників моніторингу закону підвищити рівень законності і правопорядку в країні, ступінь правосвідомості і правової культури громадян, державних органів і організацій.

Список використаних джерел

1. Андрийко А. Ф. Государственный контроль теории и практика. Москва, 1999. 390 с.

2. Некрасов Е. Е. Мониторинг как способ повышения эффективности правового регулирования. *Труды юридического факультета Северо-Кавказского государственного технического университета*. Ставрополь: СевКавГТУ, 2004. 271 с.

3. Тарануха В. П. Звернення громадян як засіб забезпечення законності в діяльності місцевих органів виконавчої влади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук:12.00.08. Київ, 2003. 20 с.

4. Толмачева Н. Н. Мониторинг закона – от практики к теории. *Право и экономика*. 2006. № 7. С. 3–11.

Останчук Людмила Григорівна,

заступник начальника кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології
Академії Державної пенітенціарної служби;

Смаль Інна Анатоліївна,

аспірантка Академії Державної пенітенціарної служби

КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ ТА ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Сучасному етапу розвитку суспільства притаманне існування нового середовища – кіберпростору, складові якого впливають на всі сфери діяльності людини. Інформаційні технології є не тільки засобами комунікації, а й інструментом укладення різних догово-

рів, ведення бізнесу, засобом платежу, способом здійснення інших операцій. Стрімка інформатизація суспільства, динамічний розвиток високих технологій поряд з позитивними змінами призвело до криміналізації кіберпростору.

Як відомо, Україна ще в 2005 році ратифікувала Конвенцію про кіберзлочинність Ради Європи. В Преамбулі до Конвенції про кіберзлочинність наголошено на першочерговій необхідності спільної політики держав, спрямованої на захист суспільства від кіберзлочинності, зокрема, шляхом ухвалення законодавства у сфері боротьби з кіберзлочинністю та застосування електронних доказів [1].

При цьому в Кримінальному кодексі України (КК України) міститься розділ XVI «Кримінальні правопорушення в сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» [2]. Законом України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 05.10.2017 року визначено такі поняття, як кіберзлочин та кіберпростір [3]. Зазначено, що кіберзлочинність розглядається як протиправне суспільно небезпечне діяння, здійснене за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій проти прав і законних інтересів учасників кіберпростору, що передбачено законом України про кримінальну відповідальність та міжнародними договорами України.

На думку М. В. Гуцалюка, кіберзлочини, на відміну від традиційних, мають особливості, які відрізняють їх від традиційних. Так, місце вчинення кіберзлочину може знаходитися в різних юрисдикціях, у різних країнах; більшість доказів кіберзлочинів існують в електронній формі; внаслідок специфічної природи кіберпростору потерпілий не завжди обізнаний про вчинення кіберзлочину [3, с. 124].

Однак до цього часу в кримінальному процесуальному законодавстві не визначені категорії, пов'язані з електронною інформацією, електронними доказами.

Цехан Д. М. зазначає, що інформація, яка створена за допомогою інформаційних технологій, має унікальні особливості, які відрізняють її від інших форм інформації, що існували до цього часу. Автор зазначає такі характеристики цифрової інформації: існує в нематеріальному вигляді; для її сприйняття і дослідження

необхідне використання технічних засобів; зберігається на певному носії, оперативній пам'яті ЕОМ або каналу зв'язку; може копіюватися або переміщуватися на інший носій без втрати властивостей [4, с. 257].

Алексеева-Процюк Д. О. та Бриковська О. М. виокремлюють ще ознаки електронних доказів, зокрема: такі, що можуть бути створені як людиною та такі, що можуть бути результатом роботи інформаційної системи; потребують специфічного порядку збирання, перевірки та оцінки; не мають нерозривного зв'язку з матеріальним носієм [5, с. 251].

Кримінальна процесуальна наука накопила величезний досвід як у теорії, так і практиці доказування. Однак використання електронних доказів на практиці викликає чимало проблем.

Дослідники звертають увагу на особливості процедури фіксації цифрової інформації та забезпечення її доказового значення.

Як зазначає Цехан Д. М., використання анонімних пакетів, можливість оперативно змінювати вміст сайту, фізичне розташування серверів на території інших держав суттєво ускладнює фіксування інформації [4, с. 258].

У практичній діяльності часто виникають ситуації, коли працівники оперативних підрозділів, слідчі не можуть надати суду носій, на якому зафіксована цифрова інформація, отримана в результаті слідчих чи негласних слідчих (розшукових) дій і тому зазначена інформація копіюється. У зв'язку з цим залучення спеціалістів під час роботи з електронними доказами є обов'язковою, оскільки найменша помилка може привести до втрати важливої інформації.

Мурадов В. В. звертає увагу на те, що відсутність базового обсягу знань у сфері інформаційних технологій та повноцінної методики збирання, збереження та використання таких доказів викликає необхідність залучення спеціалістів, вилучення великої кількості обладнання для проведення експертиз [6, с. 314].

Крім того, цифрова інформація може бути досить легко змінена чи знищена. Відповідно, дуже важливо своєчасно і правильно забезпечити збирання та фіксацію електронних доказів.

Ахтирська Н. М. вважає, що електронні докази мають низьку унікальних характеристик, які відрізняють їх від традиційних доказів: 1) їх не видно неозброєним оком (тобто, вилучати їх, як

правило, може тільки спеціаліст; 2) вони є нестійкими та інформація може бути змінена або знищена; 3) електронні докази можна копіювати без втрати якості необмежену кількість раз [7, с. 124].

Погоджуємося з позицією науковців, які серед проблемних питань використання електронних доказів у кримінальному судочинстві зазначають: відсутність законодавчого закріплення поняття електронних доказів, відсутність чіткого процесуального порядку їх отримання, необхідність виокремлення специфічних підстав визнання електронних доказів недопустимими, недостатність спеціальних знань у слідчих під час виявлення та фіксації електронних доказів.

Список використаних джерел

1. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 року № 2163-VIII. Дата оновлення: 24.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення: 05.03.2021).
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
3. Гуцалюк М. В. Сучасні тенденції організованої кіберзлочинності: *Інформація і право*. Київ, 2019. Вип. №1 (28). С. 118–128.
4. Цехан Д. М. Цифрові докази: поняття, особливості та місце у системі доказування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Одеса, 2013. Вип. № 5. С. 256–260.
5. Алексєєва-Процюк Д. О., Бриковська О. М. Електронні докази в кримінальному судочинстві: поняття, ознаки та проблемні аспекти застосування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 2. URL: <http://www.nvppp.in.ua/vip/2018/2/50.pdf> (дата звернення: 05.03.2021).
6. Мурадов В. В. Електронні докази: криміналістичний аспект використання. *Порівняльно-аналітичне право*. Ужгород, 2013. Вип. № 2–3. С. 313–315.
7. Ахтирська Н. М. До питання доказової сили кіберінформації в аспекті міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Ужгород, 2016. Вип. 36 (2). С. 123–126.

Пилипович Владислав Ігорович,

слухач 6-го курсу Академії Державної пенітенціарної служби

ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ ЯК ІНСТИТУТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Сучасний стан дослідження інституту заходів кримінально-правового характеру дає змогу надати більш повне визначення таких заходів та проаналізувати практику їх застосування щодо певного кола осіб. Досить велика кількість науковців, правників порушують цю тему, адже з розвитком суспільства змінюється і чисельність вчинюваних протиправних діянь, що вимагають більш повної кваліфікації з урахуванням обов'язкових ознак суб'єкта кримінального правопорушення. Відповідно змінюються і заходи державного примусу, що застосовуються з боку держави за вчинені кримінально-протиправні діяння. Зокрема, останнім часом дуже часто порушується питання застосування таких засобів до юридичних осіб.

Історія становлення заходів кримінально-правового характеру як інституту кримінального права сягає у глибину віків. Адже саме починаючи з моменту створення держави, для підтримки рівноваги в суспільстві, були створені різні заборони, які в різні часи мали різні назви, проте носили в собі одну мету – запобігання різних кримінальних правопорушень та вироблення у громадян позитивної поведінки. З часом заборони набули певних змін, які пізніше знайшли своє відображення у «Руській Правді», різних редакціях «Литовських Статутів». Основною метою створення таких книжок було припинення кровної помсти та припинення розвитку негативної поведінки громадян.

В Україні нині існують такі заходи кримінально-правового характеру згідно з положеннями Кримінального Кодексу України [1]: штраф, ліквідація, конфіскація майна. До юридичних осіб штраф та ліквідація можуть застосовуватися лише як основні заходи кримінально-правового характеру, а конфіскація майна – лише як додатковий. У разі застосування заходів кримінально-правового характеру юридична особа зобов'язана відшкодувати нанесені збитки та шкоду в повному обсязі, а також розмір отриманої неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отри-

мана юридичною особою. Для застосування заходів кримінального характеру до юридичної особи необхідним є одночасна наявність таких обов'язкових умов: наявність факту вчинення хоча б одного із злочинів, передбачених кримінальним законодавством України [1]; особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, на момент його вчинення була уповноваженою особою юридичної особи; вчиняючи кримінальне правопорушення, особа діяла від імені юридичної особи, а не від власного імені. Під уповноваженими особами юридичної особи слід розуміти службових осіб юридичної особи, а також інших осіб, які відповідно до закону, установчих документів юридичної особи чи договору мають право діяти від імені юридичної особи. У кримінальному провадженні, яке здійснюється стосовно юридичної особи, відповідно до ч. 1 ст. 641 Кримінального процесуального кодексу України [2] представництво юридичної особи можуть здійснювати: особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником (на підставі свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю, ордеру або договору) із захисником; керівник чи інша особа, уповноважена законом або установчими документами; працівник юридичної особи (на підставі довіреності).

Основною проблемою є те, що відсутність будь-якої з цих умов унеможливорює застосування до юридичної особи заходів кримінального характеру.

Проте варто зазначити, що більшість науковців вважають за необхідність розширити перелік заходів кримінально-правового характеру, адже полягаючись на досвід зарубіжних країн, зокрема наших «сусідів по кордону», можна вдосконалити сучасне законодавство в частині вищезазначених заходів. Зокрема, це зумовлено тим, що законодавство Польщі настільки розвинене, що має свої особливі заходи, які застосовуються стосовно юридичних осіб, що займалися корупцією, та розкраданням майна держави. Проте варто зазначити, що законодавство в кримінальній сфері хоч і відокремлює велику кількість кримінальних правопорушень, що вчиняються юридичними особами, проте більшість з покарань є досить гуманними. Однак існує одна європейська країна, що досі застосовує смертну кару. Це Республіка Білорусь.

Аналіз позитивного досвіду зарубіжних країн дає нам змогу визначити прогалини в сучасному вітчизняному законодавстві

щодо інституту заходів кримінально-правового характеру. Зокрема, варто вказати на необхідність розширення переліку заходів кримінально-правового характеру; збільшення розміру штрафу, що застосовується до юридичної особи, адже його сума не завжди відповідає завданій шкоді та не відповідає капіталу підприємства, установи та організації. Це зумовлено тим, що юридична особа, в разі призначення такого заходу кримінально-правового характеру як штраф, не відчуває себе винною та не усвідомлює сутності призначеного стягнення. Проте здебільшого юридична особа завдає шкоди в значно більшому розмірі. Доведено, що навіть у разі застосування заходів кримінального-правового характеру, вчені та практики вказують на необхідність стимулювання позитивної поведінки осіб, які вчинили кримінальне правопорушення.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013, № 9–10, № 11–12, № 13, Ст.88.

Пономаренко Катерина Олександрівна,

слухачка магістратури

Академії Державної пенітенціарної служби;

Данильченко Тетяна Вікторівна,

доктор психологічних наук, професор кафедри психології

Академії Державної пенітенціарної служби

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ

ЩОДО ЖІНОК-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Фемінізація Збройних сил актуалізувала дискусію про становище жінок в армії, і, відповідно, викликала потребу в переоцінці традиційних уявлень про місце жінок і їх ролі в суспільстві. Проблема полягає в тому, що армія традиційно андроцентрична – чоловіча модель поведінки розглядається як універсальна об'єктивність, як норма, тоді як жіноча модель – як відхилення від норми. Гендерні стереотипи в армії закріплюються через специфіку правового поля, що регламентує участь жінок-військовослужбовців у бойових діях, домінують роль керівного військового складу і

культурно-історичні традиції. Однак андроцентризм поступово стає на заваді ефективній професійній взаємодії різностатевих військовослужбовців та погіршує функціонування армії, в лавах якої останнім часом кількість жінок суттєво збільшилась. Врахування гендерної складової у процесі функціонування і розвитку військових структур має сприяти підвищенню ефективності їх діяльності.

Саме тому мета дослідження – з'ясувати особливості висвітлення гендерних стереотипів щодо жінок-військовослужбовців у наукових розвідках.

Гендерні стереотипи є одним з видів соціальних стереотипів. Початок вивчення гендерних стереотипів у психології пов'язаний з феміністськими рухами ХХ ст. і появою нової академічної дисципліни в університетах США – «жіночих досліджень» (women's studies) [5]. Гендерні стереотипи є одним з найбільш сильних стереотипів. Так, М. Джекмен і М. Сентер на основі аналізу опитувань, проведених у Мічиганському університеті, довели, що гендерні стереотипи сильніше расових [2].

У словнику гендерних термінів (ред. А. А. Денисова) гендерний стереотип визначається як культурно і соціально зумовлені думки щодо якостей, атрибутів і норм поведінки представників обох статей та їх відображення в знаковій системі мови [1].

У нашій країні дослідження проблеми фемінізації Збройних сил та впливу гендерних стереотипів на професійну поведінку військових з низки причин не отримало належної підтримки і розвитку, хоча актуальність такого дослідження не викликає сумніву. Окремі аспекти гендерних проблем в армії вивчалися в Національній Академії оборони України, Харківському університеті Повітряних сил імені Івана Кожедуба, Академії військово-морських сил імені П. С. Нахімова [6–8]. Зокрема, Ю. А. Калагін досліджував стереотипи військовослужбовців-жінок про армію [4]; негативні гендерні стереотипи особистості військовослужбовців-жінок вивчала Г. М. Сліпушко [9], особливості гендерної політики України щодо жінок-військовослужбовців – Н. І. Дубчак [3].

Одним з найбільш репрезентативних, на нашу думку, є дослідження Д. В. Навольської, присвячене соціальним психологічним проблемам впливу гендерних професійних стереотипів на вибір військової професії [6]. Автор розглядає прояви гендерних

стереотипів на одному з етапів професійного самовизначення, а саме – під час вибору професії (старшокласники, абітурієнти).

У процесі дослідження були виділені дві групи гендерних стереотипів: загальні гендерні стереотипи та професійні гендерні стереотипи. До групи загальних гендерних стереотипів були вміщені такі:

- «жінці краще бути вдома»;
- «утримувати сім'ю краще чоловікові»;
- «жінці варто вибирати професію виходячи з інтересів сім'ї»;
- «чоловік повинен домогтися успіху»;
- «жінка повинна домогтися успіху»;
- «жінки не здатні до дій у складній ситуації»;
- «жінка не може бути хорошим працівником».

До професійних гендерних стереотипів були віднесені такі:

- організація праці: «Чоловік кращий організатор, ніж жінка»;
- професійні контакти: «Чоловікові легше домовитися з кимось, ніж жінці»;
- професіоналізм: «Жінці важче стати професіоналом у своїй галузі»;
- ухвалення рішень: «Ухвалення рішень – не жіноча справа»;
- управління людьми: «Керувати людьми – це не для жінок»;
- побудова кар'єри: «Жінці важче будувати кар'єру, ніж чоловікові»;
- Заробляння грошей: «Чоловікові легше заробити гроші»;
- дії у стресовій ситуації: «Чоловік краще, ніж жінка, діє у стресовій ситуації»;
- дії у ситуації конкуренції: «Жінці складно діяти в ситуації конкуренції».

Були виявлені такі тенденції: по-перше, у жінок, які обирають військову професію, гендерні стереотипи виражені менше, ніж у чоловіків – майбутніх військовослужбовців; по-друге, у чоловіків, які обирають шлях військовослужбовця, гендерні стереотипи виражені більше, ніж у чоловіків, які обирають цивільні професії.

Відмінності в професійних гендерних стереотипах повністю співвідносилися із загальними гендерними стереотипами: так, вміння встановлювати професійні контакти приписуються жінкам, водночас як уміння організовувати діяльність – чоловікам.

Цікаво, що вміння заробляти гроші і досягати високого професійного рівня є гендерно нейтральними.

Таким чином, вивчення гендерних стереотипів у військовослужбовців має кілька напрямків. По-перше, вивчається зміст гендерних стереотипів щодо військових як у осіб різної статі, що є військовослужбовцями, так і у цивільних категорій. По-друге, чимало досліджень присвячено гендерній політиці та її впливу на особистість військовослужбовця на різних етапах професійної діяльності. По-третє, розглядаються аспекти практичної діяльності психолога в контексті гендеру, зокрема профілактика негативних стереотипів особистості, психологічний супровід військових різної статі. Однак наявних праць щодо з'ясування функцій та ролі гендерних стереотипів в армії, очевидно, недостатньо. Оскільки відбувається швидка трансформація гендерних уявлень та зміна диференціації чоловічих і жіночих професій, а андроцентризм в армії зберігається, упровадження гендерного підходу означатиме визнання цінностей соціальної справедливості та використання соціального і професійного потенціалу жінок у процесі укріплення боєздатності Збройних сил України.

Перспектива подальших досліджень, на нашу думку, полягає в аналізі та дослідженні впливу гендерних стереотипів на ефективність професійної діяльності військовослужбовців різної статі.

Список використаних джерел

1. Абукирова Н. И. Что такое «гендер»? *Общественные науки и современность*. 1996. № 6. С. 123–125.
2. Берн Ш. М. Гендерная психология. Москва: Прайм-Еврознак, 2004. 320 с.
3. Дубчак Н. І. Жінки у Збройних силах України: проблеми гендерної політики. *Стратегічні пріоритети*. 2008. №4 (9). С. 187–192.
4. Калагін Ю. А. Стереотипи військовослужбовців-жінок про армію та військову службу. *Грані*. 2014. № 2. С. 112–117.
5. Кон И. С. «Пол и гендер». Заметки о терминах. *Андрология и генитальная хирургия*. 2004. № 1–2. С. 31–35.
6. Куценко В. О. Гендерний аспект у сучасній військовій справі. *Вісник СевНТУ*. Сер. Соц. філософія. 2012. Вип. 126. С. 77–85.
7. Куценко В. О. Гендерний аспект у сфері захисту суспільства. Філософсько-методологічний аналіз. Севастополь: СВМІ ім. П.С. Нахімова, 2006. 340 с.

8. Мартинович А. С. Размышления военного психолога «Шерше ля фам!» *Учительская газета*. 2004. № 10.

9. Сліпушко Г. М. Профілактика негативних гендерних стереотипів особистості військовослужбовців-жінок. *Актуальні проблеми психології*. 2019. Т. 1. Вип. 52. С. 104–109.

Попружна Алла Василівна,

кандидат історичних наук,
доцент кафедри економіки та соціальних дисциплін
Академії Державної пенітенціарної служби;

Коваленко Катерина Євгеніївна,

курсантка 111-ї навчальної групи
Академії Державної пенітенціарної служби

ДО ІСТОРІЇ АКАДЕМІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ

Кожна епоха здатна змінювати історичний ландшафт міста. Наші вулиці, площі, будівлі та пам'ятники, за словами відомого французького історика П'єра Нора, вміщують своєрідні пласти пам'яті. Коли говоримо про історію Академії Державної пенітенціарної служби, то маємо враховувати і те, що відбувалось на її території до початку її існування [1].

Насамперед, варто згадати, що заклад розміщений на одній з давніх вулиць міста – Гончій, що сформувалась ще з часів Київської Русі. Імовірно вулиця вела свій початок від воріт однієї з брам фортеці Дитинця, яку називали Лоевською. Тому до початку XIX ст. вулиця називалася Лоевською. Від XIX ст. вулиця вже згадується як Гонча. Існує декілька пояснень назви. За версією М. Маркевича, ніби «по ній проганяли крізь стрій солдат» для покарання шпіцрутенами. Сучасні історики С. Леп'явко і В. Сапон припускають, що від поштової станції на Валу гнали коней гінці та посильні. Згідно з третьою, народною версією – вулицею Гончою гнали строем солдат на помивку спочатку до бань Соколовського, а з 1905 р. до міської бані на Богуславській (сьогодні вулиця Гетьмана Полуботка). Вже у середині XIX ст. вулиця Гонча простягалася до Ковалівки, тобто сучасної вулиці Київської. З 1922 до 1961 р. вулиця Гонча носила ім'я В. Леніна, а з 1961 р. – М. Горького. У 2016 р. вулиці повернули назву Гонча [2, с. 53–55].

Ще у 1866 р. на розі Гончої та Стрітенської вулиць розпочало діяльність Чернігівське жіноче єпархіальне училище, збудоване за проєктом архітектора Д. Савицького. Зовні будівля поєднувала риси класицизму та романтизму, а всередині була пишно оздоблена. До революції 1917 р. у Російській імперії жіночі єпархіальні училища були середніми навчальними закладами. Призначалися для шестирічного навчання й виховання дочок православного духовництва, які поміж інших станів мали право навчатися безкоштовно. Також випускниці Єпархіального училища мали право на звання домашнього вчителя, а також вчителя початкових класів. Училище припинило свою діяльність у грудні 1917 р. [3, с. 248]. У цілому, Єпархіальне училище було аналогом Смольного інституту шляхетних дівчат.

Однією з очільниць цього закладу була Юлія Степанівна Дейша – мати дружини українського письменника та громадського діяча Михайла Михайловича Коцюбинського. Жінка походила зі шляхетного роду Гортинських. До Чернігова переїхала після смерті чоловіка у 1876 р. [4]. Юлія Степанівна була доволі освіченою жінкою. Закінчила Смольний інститут шляхетних дівчат, володіла іноземними мовами, любила музику та грала на фортепіано. Спочатку влаштувалася класною дамою в жіночій гімназії, а потім була призначена начальницею Чернігівського жіночого єпархіального училища, яке очолювала до самої смерті у 1893 р.

Після 1917 р. у статній будівлі колишнього Чернігівського єпархіального училища, що до 1940 р. була найбільшою спорудою міста, розмістилися редакції двох тоді молодих, а сьогодні відомих газет – «Деснянської правди» та «Гарту» [2].

На жаль, будівля серйозно постраждала від німецьких бомбардувань 1941 р. і у повоєнні роки була розібрана. Лише на початку 60-х років ХХ ст. на її місці звели приміщення філіалу Київського політехнічного інституту, де з 1978 р. розмістилася школа вдосконалення начальницького складу міліції.

Отже, вже майже протягом півтора століть на місці, де розміщена Академія Державної пенітенціарної служби, молоде покоління здобуває освіту. Оскільки, колективна пам'ять про історичний простір є частиною історії в цілому, то важливо усвідомлювати, що історія нашого закладу – це один з пластів пам'яті.

Список використаних джерел

1. Пьер Нора. Всемирное торжество памяти. *Неприкосновенный запас*. 2005. № 2–3 (40–41). URL: <http://mag1azines.russ.ru/nz/2005/2/ha2.html> (дата звернення: 28.02.2021).
2. Сапон В. Вулиці старого Чернігова: історико-краєзнавчі етюди. Чернігів: Деснянська правда, 2007. 128 с.
3. Чернігівщина. Енциклопедичний довідник / за ред. А. В. Кудрицького. Київ: Головна редакція Української радянської енциклопедії імені М.П.Бажана, 1990. 1007 с.
4. Половникова С. На пути в небытие: (из истории Черниговского женского епархиального училища). *Черниговский полдень*. 1997. 13 ноября. 20 с.
5. Русанов Ю. А., Коцюбинський Ю., Демченко Т. П. Жінки Чернігівської «Громади». URL: https://www.gorod.cn.ua/city_790.html (дата звернення: 28.02.2021).

Пузиревський Максим В'ячеславович,

аспірант кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології
Академії Державної пенітенціарної служби

РЕАЛІЗАЦІЯ ПОГЛЯДІВ М. П. ЧУБІНСЬКОГО ПРО ПОРІВНЯЛЬНИЙ (КОМПАРАТИВНИЙ) МЕТОД НАУКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В ДОСЛІДЖЕННЯХ СЕРЕДИНИ ХХ СТ.

Надаючи об'єктивну схвальну оцінку ідеям і поглядам, висловленим вітчизняними та зарубіжними вченими середини ХІХ – початку ХХ ст., зокрема, професором М.П. Чубинським, слід наголосити, що вони надали істотного поштовху використанню порівняльного (компаративного) методу в кримінально-правових дослідженнях середини ХХ ст., як фундаментального.

Проте, зважаючи на практичну неможливість у межах цього дослідження здійснити комплексний аналіз різноманіття всього наявного пласту тогочасної фахової літератури з проблем використання порівняльного (компаративного) методу в науці кримінального права, вважаємо за необхідне надалі більш детально зупинитися на розгляді найбільш суттєвих.

Після Другої світової війни на теренах тодішнього СРСР починається період розквіту порівняльних (компаративних) досліджень кримінального права зарубіжних країн. Поступово порівняльний (компаративний) метод у науці кримінального права постає все більше об'єктом пильної уваги тогочасних учених-криміналістів. Здебільшого увага науковців приділялася різноманітним аспектам зарубіжного «соціалістичного» кримінального права, та, меншою мірою – кримінальному праву «буржуазних» країн.

Зокрема, у 1950 р. вийшов друком відомий фаховий підручник «Радянське соціалістичне кримінальне право» за редакцією Б.С. Утевського [1]. Розділ 10 цього видання (автор – Б. С. Утевський) був присвячений загальній характеристиці науки кримінального права в «буржуазних» державах, науковим вченням і поглядам західноєвропейських учених-криміналістів, розвитку «буржуазної» теорії кримінального права [1, с. 522–549]; у розділі 11 (автор – Б. С. Утевський) значна увага приділялася аналізу керівних положень «буржуазного» кримінального права в зарубіжних «імперіалістичних» країнах, а саме, в Англії, США та Франції [1, с. 550–581].

Слід зазначити, що активна розробка в період середини ХХ ст. проблемних питань кримінального законодавства та кримінального права зарубіжних країн на монографічному рівні здійснювалася багатьма відомими тогочасними вченими-криміналістами в СРСР, зокрема, М.С. Алексєєвим, М.А. Гельфером, С.Г. Келіною, Б.С. Нікіфоровим, В.А. Станіком та ін.

Так, у 1955 р. В. А. Станіком було опубліковано працю «Кримінальне право Польської Народної Республіки. Основні положення» [2]. Автором на сторінках книги було розкрито основні положення розвитку загальної та особливої частини кримінального права в Польщі.

У середині 1950-х – на початку 1960-х рр. М. А. Гельфером було підготовлено та видано низку фахових праць із кримінального права зарубіжних країн – «Кримінальне законодавство Китайської Народної Республіки» (1955 р.) [3], «Кримінальне право Чехословацької Республіки. Основні положення» (1955 р.) [4], «Основні риси кримінального права Федеративної Народної Республіки Югославія» (1956 р.) [5],

«Основні питання загальної частини кримінального права європейських країн народної демократії» (1963 р.) [6], «Основні питання загальної частини кримінального права країн народної демократії» (1963 р.) [7] та ін.

У 1958 р. побачила світ монографія Б. С. Нікіфорова «Кримінальне законодавство Республіки Індія. Нарис» [8]. Ученим було надано характеристику кримінального кодексу Республіки Індія, досліджено основні кримінально-правові інститути (злочин, покарання, співучасть і т. ін.), розкрито особливості кримінальної відповідальності за певні види злочинів у кримінальному законодавстві Індії.

У 1960 р. вийшла друком монографія С. Г. Келіни «Основні питання кримінального права Угорської Народної Республіки» [9]. Авторкою на сторінках цієї праці було надано комплексну характеристику особливостей становлення кримінального законодавства в Угорщині, розкрито основні положення загальної та особливої частини угорського кримінального права.

У 1962 р. М. С. Алексєєвим було підготовлено та захищено дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук з теми «Кодифікація кримінального законодавства двох німецьких держав (Німецької Демократичної Республіки та Федеративної Республіки Німеччини)» [10]. Вченим у роботі було здійснено комплексний аналіз розвитку німецького кримінального законодавства та досліджено специфічні риси його кодифікації.

У 1965 р. М. А. Гельфером було захищено дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук з теми «Основні риси кримінального права зарубіжних соціалістичних держав Європи (Питання загальної частини)» [11]. Автором у проведеному дослідженні було розкрито особливості становлення кримінального законодавства, досліджено основні положення загальної частини кримінального права на теренах європейських «соціалістичних» держав.

Тож, як ми бачимо, в період із 1950 по 1970 рр. учені-криміналісти зробили значний внесок у використанні порівняльного (компаративного) методу в кримінально-правовій науці на теренах тодішнього СРСР. Незважаючи на суттєву ідеологічну спрямованість, обумовлену певними історичними

особливостями розвитку держави та правової системи, порівняльно-правові (компаративні) дослідження в науці кримінального права зумовили надбання вагомого позитивного досвіду для вітчизняного законодавства, любіювали подальшу розробку цієї проблематики на теренах уже незалежної України.

Із впевненістю можна сказати, що вчення, ідеї та погляди М.П. Чубинського щодо впровадження до вітчизняної науки кримінального права цього методу, як одного з фундаментальних, не пропали даремно.

Список використаних джерел

1. Исаев М. М., Пионтковский А. А., Утевский Б. С. и др. Советское социалистическое уголовное право. Часть Общая / под ред. Б. С. Утевского. Москва: Госюриздат, 1950. 588 с.
2. Станик В. А. Уголовное право Польской Народной Республики. Основные положения. Москва: Госюриздат, 1955. 196 с.
3. Гельфер М. А. Уголовное законодательство Китайской Народной Республики: учебное пособие. Москва: Изд-во ВЮЗИ, 1955. 59 с.
4. Гельфер М. А. Уголовное право Чехословацкой Республики (Основные положения). Москва: Госюриздат, 1955. 279 с.
5. Гельфер М. А. Основные черты уголовного права Федеративной Народной Республики Югославии. Москва: Госюриздат, 1956. 55 с.
6. Гельфер М. А. Основные вопросы общей части уголовного права европейских стран народной демократии: учебное пособие. Москва: [б. и.], 1963. 68 с.
7. Гельфер М. А. Основные вопросы общей части уголовного права стран народной демократии: учебное пособие. Москва: [б. и.], 1963. 94 с.
8. Никифоров Б. С. Уголовное законодательство Республики Индии. Очерк. Москва: Госюриздат, 1958. 279 с.
9. Келина С. Г. Основные вопросы уголовного права Венгерской Народной Республики. Москва: Госюриздат, 1960. 192 с.
10. Алексеев Н. С. Кодификация уголовного законодательства двух германских государств (ГДР и ФРГ): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Москва, 1962. 30 с.
11. Гельфер М. А. Основные черты уголовного права зарубежных социалистических государств Европы (Вопросы общей части): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Москва, 1965. 52 с.

Реп'яшник Віталій Олександрович,
студент 461-ї навчальної групи
Академії Державної пенітенціарної служби;

науковий керівник:

Олійник Олександр Іванович,
кандидат юридичних наук, доцент, перший проректор
Академії Державної пенітенціарної служби

ВИБОРЧА СИСТЕМА В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

У сучасний період Україна перебуває на етапі формування демократичної держави, у процесі якого важливості набуває питання створення представницьких органів влади, які реалізовуватимуть та захищатимуть волю народу. Виборче право закріплене в Основному Законі – Конституції України. За допомогою виборів обираються особи, які є представниками народу як у Парламенті, так і в органах влади на місцях, тому пошук дієвого механізму виборів залишається актуальним питанням сьогодні, оскільки досвід виборчого процесу, що відбувається періодично, свідчить про його недосконалість.

Застосування виборчої системи є дієвим механізмом підтримки демократії в країні. Недоліки вітчизняної виборчої системи призводять до зниження культури електорату та поширення політичної корупції, що обумовлює зменшення рівня довіри суспільства до органів державної влади. Тому в період активного конституційно-правового реформування, яке відбувається сьогодні в Україні, виникає нагальна потреба в оновленні виборчих систем та підвищення їх ефективності на основі зміни чинного законодавства з урахуванням досягнень зарубіжного досвіду розвинених країн.

Вихід України на демократичний шлях розвитку потребує суттєвого дослідження виборчої системи, сучасного стану та перспектив її розвитку, оскільки вибори є одним із найосновніших механізмів отримання влади в демократичній державі [1, с. 292]. Досліджуючи питання виборчої системи, ми з'ясували, що її умовно можна поділити на чотири види: представницьку, мажоритарну, пропорційну та змішану. В Україні до 2020 р. діяла змішана виборча система, яка містить у собі елементи як пропорційної, так і мажоритарної виборчої системи. Виборча система України

постійно вдосконалюється, оскільки законодавче регулювання виборів також зазнає постійного вдосконалення.

Виборча система досі має низку проблем, що впливають на виборчий процес та спотворюють результати виборів, хоча на законодавчому рівні, можна сказати, що чинна виборча система відповідає міжнародним виборчим стандартам і є достатньо демократичною. Виборча система в Україні змінила наявну раніше змішану на пропорційну з моменту вступу у силу Виборчого кодексу України, тобто нові правила, за якими відбуватимуться вибори, діють із 1 січня 2020 р. [2]. Розроблення та ухвалення нового Виборчого кодексу України у цей період розвитку суспільства були актуальними та надважливими кроками, а створення самого законодавчого Акта зазнало безліч перешкод, подолання яких визначило його як «багатостраждальний». Щодо цього експертами висловлено думку, що відсутність чітких і стабільних правил проведення виборчого процесу обумовлює такі потрясіння політичної системи, які важко передбачити та які створюють нестабільність політичної ситуації у країні [3, с. 5].

Запровадження пропорційної виборчої системи з відкритими списками стало інноваційним аспектом нового Виборчого кодексу України, положення якого передбачають обрання виборцями не лише політичної партії, а й особи із загального списку політичної сили, яка є конкретним кандидатом. Фахівцями з виборчого права позитивно оцінено вищезазначене нововведення, а виборчу систему з відкритими списками міжнародними партнерами охарактеризовано як таку, що має прогресивні та демократичні засади. Розкриваючи сутність нових для виборців понять, зазначимо, що пропорційна виборча система – це виборча система, за якої процес голосування відбувається за партійними списками, а мандати між партіями розподіляються пропорційно до кількості голосів, які набрала кожна з партій-учасників виборів. Натомість, відкриті списки – це певна форма партійних списків, згідно з якими виборці отримують право голосування за конкретного кандидата від партії-учасниці виборів.

Опробування нової виборчої системи в Україні відбулося під час місцевих виборів 25 жовтня 2020 р. У ході підготовки до виборів виявилися проблеми, пов'язані із незавершеністю адміністративно-територіальної реформи; визначення наявних меж тимчасово

окупованих територій, де не можуть відбуватися вибори; скорочення статті фінансування виборів; використання санітарно-епідеміологічних заходів у зв'язку з епідемією через поширення COVID-19; законодавче забезпечення реалізації публічних закупівель; проведення інформаційного роз'яснення щодо нової форми бюлетеня. Суттєвою проблемою вважаємо перегляд статті фінансування в аспекті оплати праці членам виборчих комісій. А надкричущим стало недосконале врегулювання механізму підрахунку голосів та процедура здачі бюлетенів до Центральної виборчої комісії. Неприпустимим є той факт, що голови комісій повинні кілька днів чекати, доки їх зареєструють з мішками бюлетенів, які неможливо за законом залишити без нагляду. Тому вдосконалення потребує механізм реєстрації та перерахунку бюлетенів.

Слід зауважити, що загалом сучасне виборче законодавство й забезпечення виборчих прав громадян України відповідає переважно міжнародним і регіональним виборчим стандартам, насамперед тому, що ідеологічно виборче законодавство України спрямовано на дотримання міжнародних стандартів та інтеграцію його положень до вдосконалення власної виборчої системи. Позитивним у виборчому законодавстві України є те, що воно вбирає в себе такі чинники, як демократизація політико-правових процесів, прагнення законодавця реально втілити на практиці конституційний принцип народовладдя в нових соціальних умовах, вплив світових і європейських цінностей на становлення в Україні демократичної політичної системи й нового світогляду, впровадження політичної та ідеологічної багатоманітності [4, с. 112].

Ефективність виборчої системи полягає не в тому, яким чином вона забезпечує представництво та відображає громадську думку, а на основі чого формується урядова більшість. Принаймні ефективність може виявлятися не настільки у вираженні громадської думки представницьким органом, як у здатності уряду проводити власну політику. Цей аспект доволі актуальний сьогодні, оскільки ми спостерігаємо, як уряд країни невміло впроваджує власну політику, тому його склад постійно змінюється, адже в умовах пандемії країні потрібні виважені рішення та підтримка у вирішенні важливих завдань.

З огляду на існування низки проблем, що стосуються запровадження нової виборчої системи, слід звернути увагу на вдосконалення таких аспектів:

- формування Центральної виборчої комісії незалежно від політичних партій, які представлено у парламенті;
- забезпечити виконання чинного законодавства про діяльність ЗМІ, зокрема, про відповідальність за фальсифікації;
- організувати проведення правознавчих студій для виборців, навчання спостерігачів в аспекті підвищення культури виборця;
- забезпечити законодавче регулювання кваліфікаційних вимог до кандидатів у депутати;
- переглянути статті видатків на вибори;
- організувати технічне забезпечення швидкого підрахунку голосів та реєстрації бюлетенів у Центральній виборчій комісії;
- переглянути наявну територіальну організацію виборів у частині створення системи постійних виборчих округів, постійних дільниць;
- переглянути розмір грошової застави кандидатів від партій та міських голів.

Таким чином, вважаємо, що висновки щодо оцінки ефективності запровадження нової пропорційної виборчої системи в Україні робити зарано, оскільки слід врахувати низку проблем, які виникнуть під час наступних виборів до Верховної Ради України. Проте, зважаючи на досвід зарубіжних країн, у яких діє пропорційна виборча система, сподіваємося на отримання позитивного результату її запровадження у законодавство України.

Список використаних джерел

1. Демченко В. Г. Мажоритарна виборча система: порівняльно-правова характеристика. *Молодий вчений*. 2016. № 11 (38). С. 292–295.
2. Виборчий кодекс України: Закон України від 19.12.2019 № 396-IX (редакція станом на 24.10.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення: 20.02.2021).
3. Закірова С. Досягнення і втрачені можливості нового Виборчого кодексу України. *Громадська думка про правотворення*. 2020. № 1 (186). С. 5–15.
4. Гудзь Л. Проблеми співвідношення норм міжнародного та національного виборчого законодавства України. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 1. С. 111–115.

Руденко Любомир Анатолійович,
студент 462-ї навчальної групи
Академії Державної пенітенціарної служби

ТИМЧАСОВИЙ ДОСТУП ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ: ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

У роботі розглянуто правову природу тимчасового доступу до речей і документів у кримінальному провадженні. Звернуто увагу на загальнотеоретичні, правові, організаційні та практичні засади проведення тимчасового доступу до речей і документів. Додатково визначено специфіку та окремі аспекти проведення досліджуваної слідчої дії відповідно до норм чинного законодавства України.

Питання, проблеми та особливості тимчасового доступу до речей і документів у кримінальному провадженні досліджувала велика кількість вітчизняних і зарубіжних науковців. Серед праць вітчизняних учених варто зазначити роботи А. П. Бушенка, О. В. Бауліна, Г.П. Власової, В.І. Галагана, О.М. Гуміна, О.І. Коровайко, М.А. Погорельського, О.Ю. Татарова, Л.Д. Удалової, В.І. Фаринника, В.О. Фінагєєва, С.С. Чернявського, О.Г. Шило та інших. Варто звернути увагу на те, що дослідження вищезгаданих науковців відіграли важливе значення у процесі теоретичного розуміння та практичного застосування інституту тимчасового доступу до речей і документів. Проте, незважаючи на це, існує потреба у проведенні додаткового комплексного дослідження цього питання, що пов'язано, зокрема, з його специфічною сутністю.

Відповідно до положень ч. 2 ст. 131 та ч. 1, 2 ст. 159 КПК України тимчасовий доступ до речей і документів є одним із заходів забезпечення кримінального провадження, який реалізується на підставі ухвали слідчого судді чи суду [3]. Сутність такого заходу полягає в наданні сторонам кримінального провадження особою, у володінні чи розпорядженні якої знаходяться певні речі і документи, можливості для ознайомлення з ними, тобто, фактичного проведення огляду, їх вилучення, а також зняття копій. Щодо цього в науковій літературі зазначається, що інститут тимчасового доступу до речей і документів поєднує у собі дві слідчі розшукові дії, а саме – виїмку та огляд, які було

закріплено в положеннях попереднього Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року (далі – КПК України 1960 року) [1].

Водночас, на відміну від виїмки, проведення огляду закріплене й у нормах чинного кримінального процесуального законодавства. Стосовно виїмки варто звернути увагу на те, що в положеннях ст. 262 та 263 чинного КПК України закріплено винятково таку слідчу (розшукову) дію, як виїмка кореспонденції, з метою проведення якої попередньо існує потреба у здійсненні арешту і огляду такої кореспонденції. При цьому варто звернути увагу на те, що така процесуальна дія законодавством віднесена до категорії негласних слідчих розшукових дій [2, с. 126].

Законодавцем встановлено, що дозвіл на тимчасовий доступ до речей і документів може бути надано винятково на підставі ухвали слідчого судді і відображення у кримінальному процесуальному законі відповідної норми зумовлено тим, що тимчасовий доступ до речей і документів обмежує як суспільні, так і приватні права особи, оскільки документи можуть торкатися як суспільного, так і приватного її життя, знаходитися у неї вдома і на роботі чи в іншому місці, та їх навіть тимчасове вилучення або зняття з них копій може привести до розголошення як суспільного, так і приватного життя особи, а в подальшому – негативно вплинути на її особисті та суспільні стосунки [2, с. 128].

Підставами для застосування заходів забезпечення кримінального провадження КПК України визначає: існування обґрунтованої підозри щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження; потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який говориться у клопотанні слідчого, прокурора; може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, прокурор звертається із клопотанням [1, с. 365].

Отримання дозволу на тимчасовий доступ означає, що, наприклад, слідчий має право ознайомитись із документами чи речами у місці їх знаходження. Водночас, відповідно до ч. 7 статті 163 КПК України ухвалою суду про надання тимчасового доступу може бути передбачене право вилучити такі речі чи оригінали документів у випадках, якщо:

– сторона кримінального провадження доведе наявність достатніх підстав вважати, що без того вилучення існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів;

– таке вилучення необхідне для досягнення мети отримання доступу до речей і документів [3].

Ухвала слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження повинна відповідати вимогам закону, містити чіткі формулювання, вказівку на вчинення конкретних дій. Ухвала у кримінальному провадженні є актом правосуддя, покликаним забезпечити захист гарантованих Конституцією прав і свобод людини, правопорядку та здійснення проголошеного Конституцією принципу верховенства права. Тому слід неухильно додержуватись вимог про законність, обґрунтованість та вмотивованість вироку й ухвали у кримінальному провадженні. Під час здійснення кримінального провадження судом не може застосовуватися закон, який суперечить КПК України.

У разі, якщо норми КПК України суперечать міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана ВР України, судом застосовуються положення відповідного міжнародного договору України. При цьому кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики ЄСПЛ. Обґрунтованість ухвали означає відповідність висновків суду, слідчого судді у рішенні до фактичних обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Отже, винесення обґрунтованого судового рішення є результатом пізнання судом обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні [3].

У разі задоволення клопотання ухвала слідчого судді про надання тимчасового доступу до речей і/або документів повинна містити чітку вказівку на те: хто повинен надати тимчасовий доступ до речей і документів із зазначенням повної та точної назви юридичної особи її юридичної адреси; якщо цей обов'язок покладено на фізичну особу, то зазначається її прізвище, ім'я та по батькові; кому має бути надано тимчасовий доступ до речей і документів із зазначенням прізвища, імені та по батькові, а також посади уповноваженої особи; які документи необхідно надати для ознайомлення, отримання їх копій чи здійснення виїмки; який строк встановлено для застосування цього заходу.

Таким чином, проаналізувавши особливості такої слідчої дії як тимчасовий доступ до речей і документів у кримінальному провадженні, можливо зазначити, що такі дії є заходами забезпечення кримінального провадження, який реалізується на підставі ухвали слідчого судді чи суду. За своєю правовою природою він полягає у наданні сторонам кримінального провадження особою, у володінні чи розпорядженні якої знаходяться певні речі і документи, можливості для ознайомлення з ними, тобто, фактичного проведення огляду, їх вилучення, а також зняття копій.

До того ж, на нашу думку, не можна залишити поза увагою той факт, що ключовим завданням кримінального провадження є забезпечення швидкого, неупередженого та повного розслідування кримінального правопорушення та притягнення винних осіб до відповідальності у судовому порядку. Отже, мета тимчасового доступу до речей і документів у кримінальному провадженні полягає в реалізації завдань кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків: Право, 2012. 768 с.
2. Кузубова Т. О. Правові засади інституту тимчасового доступу до речей і документів у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юр. наук. Харків, 2019. 270 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Київ: вид. Паливода А.В., 2013. 88 с.

Рябенко Ярослав Віталійович,
слухач 6-го курсу Академії Державної пенітенціарної служби;
науковий керівник:

Малишенко Євген Леонідович,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології
Академії Державної пенітенціарної служби

ЗАСАДИ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ

Одним із найбільш значущих і важливих питань у науці кримінального процесу є питання про засади кримінального провадження. Основою будь-якої юридично вагової діяльності є її принципи (засади), що відіграють роль основоположних ідей і положень цієї діяльності. Вони забезпечують виконання і результативність завдань кримінального провадження, які визначені у ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) як такі: «захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду» [1, с. 2].

Судовий розгляд – це дуже важлива стадія кримінального провадження, на якій, можна сказати, вирішується доля людини. Адже від рішення суду залежить позбавлення громадянина таких прав, як свобода.

Саме тому дуже важливо, щоб вирок був винесений справедливо, законно. Цьому і допомагають загальні умови засади судового розгляду кримінальних проваджень. У КПК України міститься низка важливих положень і правил, які заведено називати основними засадами, яким присвячується означена 28 глава КПК України [2, с. 32].

З найбільшою повнотою виявляються всі засади кримінального провадження, що гарантує максимально можливу достовірність результатів дослідження та охорону прав громадян під час вирішення кримінальних проваджень:

- безпосередність – ч. 1 ст. 320, ч. 1 ст. 322 КПК;
- безперервність судового розгляду – ч. 1 ст. 324, ст. 325 КПК;

– незмінність складу суду судового розгляду – ч. 1 ст. 319, ст. 320, ст. 321 КПК;

– гласність – ст. 328 КПК, ч. 1 ст. 323, ч. 1 ст. 324, ч. 1, 3 ст. 336 КПК;

– здійснення провадження в розумні строки – ч. 1 ст. 318, ч. 2 ст. 320, ст. 322, ч. 3 ст. 323, ч. 1 ст. 336 КПК.

Безпосередність пов'язана з оптимальним порядком дослідження доказів у суді. Тому слушною є думка про те, що «безпосередність дослідження доказів означає звернену до суду вимогу закону особисто дослідити в судовому засіданні всі зібрані у кримінальному провадженні докази шляхом допиту обвинувачених, потерпілих, свідків, експерта, огляду речових доказів, оголошення документів, відтворення документів, відтворення звукозапису й демонстрації відеозапису)» [3, с. 88].

Саме принцип безпосередності дозволяє усунути сумніви в законності та допустимості представлених перед судом доказах, допомагає однаковому сприйняттю всіх учасників судового процесу та судом у цілому. Але принцип безпосередності полягає не тільки в цьому, він має на увазі дослідження доказів судом особисто, незалежно від суб'єктивної думки осіб, які виконували розслідування. А вже допустимі і законні докази підлягають встановленню і дослідженню в ході судового засідання.

Безперервність судового розгляду означає, що судові засідання по кожній справі відбуваються безперервно, крім часу, призначеного для відпочинку. Не вважаються порушеннями безперервності судового розгляду випадки відкладення судового засідання. Це означає, що судові засідання проходить безперервно, крім часу, відведеного для відпочинку.

Незмінність складу суду судового розгляду кримінальному провадженні повинен бути проведений в одному складі суддів. «У випадку, коли суддя позбавлений можливості продовжувати брати участь у засіданні, він повинен бути замінений іншим суддею. Після заміни судді судовий розгляд розпочинається спочатку, крім випадку, коли в ході судового засідання суддю замінює запасний суддя, який призначається у кримінальному провадженні, для проведення якого потрібен значний час» [2, с. 33].

Гласність судового розгляду допомагає зміцнити зв'язок судової системи з суспільством, підвищити ефективність роботи суддів та його апарату, а найголовніше, сприяє виробленню пильності, обережності, пильності громадян. Не що інше, як гласність виробляє нетерпимість громадян стосовно антисоціальних елементів, з одного боку, і підвищенню авторитету суду з іншого. Але не варто розуміти принцип гласності спрощено. Інтереси правосуддя вимагають диференційованого підходу до визначення конкретного вияву цього принципу в різних стадіях кримінального провадження. Наприклад, такі відомості, як докази у кримінальному провадженні, зібрані слідчим або прокурором на стадії досудового розслідування можуть бути проголошені в тому обсязі, в якому дасть свою згоду прокурор, слідчий суддя або суд, або не проголошені взагалі.

У КПК України регламентовано строки судового розгляду. У ч. 1 ст. 318 КПК України встановлено, що «судовий розгляд має бути проведений і завершений протягом розумного строку».

На стадії судового розгляду виникає найбільше випадків затягування процесу, тим самим порушується принцип розумності строків. Це зумовлено такими обставинами: 1) відсутність нагляду за дотриманням строків під час судового розгляду; 2) наявність складнощів під час притягнення винних осіб до відповідальності за затягування строків судового розгляду. Тому необхідно на законодавчому рівні вирішити зазначені питання із формулюванням: «У разі, якщо ...», встановити певні строки з чітко визначеними межами та підставами їх вирішення.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. / Верховна Рада України. Дата оновлення: 11.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 08.02.2021).

2. Судове провадження: навчально-методичний посібник / Аленін Ю. П., Гловюк І. В., Габлей Н. Г. та ін. Одеса, 2020. 147 с.

3. Кримінальний процес: підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків: Право, 2013. 824 с.

Сікун Антон Миколайович,
старший викладач кафедри теорії
та історії держави і права, конституційного права
Академії Державної пенітенціарної служби;
Хоменко Дар'я Юрївна,
курсантка 2-го курсу Академії Державної пенітенціарної служби

СИСТЕМА СТРИМУВАНЬ І ПРОТИВАГ У ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Актуальним напрямом інституційних змін у політичній системі України є реформа органів публічної влади на регіональному, субрегіональному та місцевому рівнях. Нинішня система державного управління є занадто міжнародним зобов'язанням, зокрема у сфері розвитку місцевого самоврядування. Перехід до практичних кроків у сфері реформування територіальної організації влади гальмується вадами адміністративно-територіального устрою, що був успадкований від радянських часів, оскільки, радянський устрій мав централізований характер управління країною.

Практична реалізація ідеї стримувань і противаг пов'язується з необхідністю не тільки запобігти надмірній концентрації влади, а й забезпечити стабільність і сталість у діяльності державних інститутів, слугувати кращій їх організації та злагодженості, подолання можливого протистояння та конфронтації всередині державного механізму.

Свого часу Ш. Монтеск'є писав, що для того, щоб не було можливості зловживати владою, необхідний такий порядок речей, при якому різні влади могли б взаємно стримувати одна одну [1, с. 56–57].

Сьогодні, в умовах глобальної демократії, принцип поділу влади формулюється як проблема для країн, що стали на шлях демократичних політичних перетворень. Як свідчить досвід молодих демократій, недотримання принципу поділу влади, відсутність дієвої системи стримувань і противаг у відносинах різних гілок влади були і залишаються факторами суперечностей і криз політичної влади. Не є винятком у цьому й Україна.

Доцільно згадати, що через низку причин у політичному житті нашого суспільства у сфері розподілу функцій влади виникло деяке

непорозуміння, що негативно позначається на всій системі організації влади і житті суспільства. Президентом України 13 грудня 2019 року було внесено проєкт Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» [2].

Головна ідея законопроекту полягає в переході від втручання виконавчої влади у сферу місцевого самоврядування до розподілу сфер компетенції між державною владою та органами місцевого самоврядування.

Децентралізація приводить настрої прагнення до відокремлення по територіальному, мовному, релігійному принципу. Промислові регіони країни, південні та східні є переважно російськомовними, і збуток товару націлений на Росію, а захід країни направлений на європейські цінності. На цьому протистоянні український народ втрачає свої цінності як духовні, так і економічні, що призводить до внутрішнього конфлікту між собою [3].

Особливе місце посідає вплив державної виконавчої влади на діяльність органів місцевого самоврядування через фінансову залежність. Це не дає можливість реалізовувати свої рішення і здійснювати бюджетну політику, проводити амбітні проєкти. Незважаючи на те, що процес утворення територіальних громад має прямі відносини з державним бюджетом України, воно є недосконалим. Органи місцевого самоврядування входять у конфлікт з органами виконавчої влади призводять непорозуміння між цими гілками управління, що викликає невдоволення серед населення.

Для вирішення проблеми було б доцільним припинити втручання виконавчої влади в місцеву до розподілу компетенції між державною сферою та органами місцевого самоврядування.

Вирішення проблем потребує врівноваження центральної влади з місцевою, потрібен незалежний компетентний орган, який би врегулював відносини місцевого самоврядування і центральної влади на основі певного законодавства [4, с. 92].

Важливою складовою є реформування системи місцевого самоврядування в напрямку максимального забезпечення задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності. Але на заваді ефективному функціонуванню постала низка чинників, пов'язаних з:

– порушенням принципу розповсюдження місцевого самоврядування через неохопленість юрисдикцією його органів та забезпечення обґрунтованого нормативного акта;

– невизначеність ознак правосуб'єктності територіальної громади;

– низький рівень політичної культури громадян, що зумовлює недостатнє прагнення громадян до участі в управлінні місцевими справами.

Здійснення реформування місцевого самоврядування має відбуватися на засадах децентралізації, що має просуватись з нижчих прошарків суспільства до верхніх, що обумовить стратегічне планування розвитку суспільства.

Для раціонального вирішення цих питань необхідно провести реформування в межах адміністративно-територіальних одиниць, щоб зняти соціальну напругу серед громадян України і на основі цього будувати законодавчу базу. Реформа повинна забезпечити збалансованість та єдність механізму системи стримувань і противаг.

Список використаних джерел

1. Система стримувань і противаг у сфері державно-управлінських відносин / Шахов В. А та ін.; за заг. ред. Ребкало В. А, Лагунової М. М. Київ: НАДУ, 2008. 72 с.

2. Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади): проєкт Закону України від 13.12.2019 р. № 2598 URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67644 (дата звернення: 15.02.2021).

3. Гайдаєнко Н. В. Проблеми наукового дослідження системи стримувань та противаг в сучасній політичній теорії. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. Київ, 2005. Вип. 7. С. 152–158.

4. Оніщук М. В. Система стримувань і противаг в українській моделі організації влади: проблеми і шляхи вдосконалення. *Часопис Київського університету права*. Київ, 2012. № 3. С. 91–95.

Стельмах Андрій Петрович,
аспірант кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології
Академії Державної пенітенціарної служби

ЩОДО ПРАВОВИХ ПІДСТАВ ВТРУЧАННЯ У ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Серед прав людини та основоположних свобод, гарантованих Конституцією України і міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, значне місце посідають право на повагу до приватного і сімейного життя та право на особисте спілкування.

У національному кримінальному процесуальному законодавстві гарантії права на невтручання у приватне (особисте і сімейне) життя та на таємницю спілкування (таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування) декларуються як окремі засади кримінального провадження у ст. 14, 15 КПК України [1].

Разом з тим вказані права не є абсолютними, і за певних правових та фактичних умов держава в особі уповноважених суб'єктів влади може вторгнутись у сферу приватного життя, обмежити право на таємницю спілкування шляхом визначених законодавством юридичних процедур.

Перед тим, як викласти перелік правових підстав втручання в приватне спілкування в кримінальному провадженні, слід звернутися до понять «спілкування», «приватне спілкування» та «втручанням у приватне спілкування» та різновидів втручання в приватне спілкування. Ці поняття розкриті в ч. 3, ч. 4 ст. 258 КПК України глави 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії» [1]. Зокрема, спілкуванням є передання інформації у будь-якій формі від однієї особи до іншої безпосередньо або за допомогою засобів зв'язку будь-якого типу. Спілкування є приватним, якщо інформація передається та зберігається за таких фізичних чи юридичних умов, за яких учасники спілкування можуть розраховувати на захист інформації від втручання інших осіб. Втручанням у приватне спілкування є доступ до змісту спілкування за умов, якщо учасники спілкування мають достатні підстави вважати, що спілкування є приватним.

Різновидами втручання в приватне спілкування під час негласних слідчих (розшукових) дій є: 1) аудіо-, відеоконтроль особи; 2) арешт, огляд і виїмка кореспонденції; 3) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; 4) зняття інформації з електронних інформаційних систем.

Слід зазначити, що викладена дефініція «втручання у приватне спілкування» є доволі широкою за змістом та не обмежується колом негласних слідчих (розшукових) дій. Втручання у приватне спілкування цілком можливе під час проведення інших слідчих (розшукових) дій, зокрема обшуку, огляду, тимчасового доступу до речей та документів, також і під час застосування деяких заходів забезпечення кримінального провадження, таких як тимчасовий доступ до речей і документів.

Правовими підставами втручання у приватне спілкування є сукупність умов, визначених нормами національного законодавства України та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, що дають можливість уповноваженим суб'єктам влади отримати доступ до відомостей приватного спілкування.

Національне кримінальне процесуальне законодавство за певних умов, передбачених частиною 2 статті 14 КПК України [1], дозволяє втручання в таємницю спілкування. Метою такого втручання може бути лише виявлення та запобігання тяжкому чи особливо тяжкому злочину, встановлення його обставин; встановлення особи, яка вчинила злочин, якщо в інший спосіб неможливо досягти цієї мети. Правовою ж підставою такого втручання є судове рішення у випадках, встановлених КПК України.

Умови втручання до приватного і сімейного життя, передбачені також і нормами міжнародного права, зокрема ч. 2 ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [2], визначаються випадки, коли втручання: 1) здійснюється згідно із законом і 2) є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни; 3) для запобігання заворушенням чи злочинам; 4) для захисту здоров'я чи моралі або 5) для захисту прав і свобод інших осіб.

З аналізу практики Європейського суду з прав людини виходить, що обмеження (втручання) визнається виправданим за сукупності таких умов: 1) проведення втручання згідно із законом,

що полягає в необхідності дотримання внутрішнього законодавства у сумісності з принципом верховенства права (Halford проти Сполученого Королівства, § 49) [3]; 2) втручання має мати легітимну (законну) мету, тобто чи було в інтересах національної та громадської безпеки, чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб (S.A.S. проти Франції, § 114) [4]; 3) втручання має бути необхідним у демократичному суспільстві, тобто втручання повинно відповідати нагальній соціальній потребі, і, зокрема, повинно залишатися пропорційним досягнутій законній меті (Piechowicz проти Польщі, § 212) [5].

Підсумовуючи викладене, слід дійти висновків, що правові підстави втручання у приватне спілкування, передбачені нормами національного та міжнародного права, мають застосовуватись як під час здійснення негласних слідчих (розшукових) дій, так і інших слідчих (розшукових) дій та заходів забезпечення кримінального провадження, якщо вони пов'язані із таким втручанням. Також системний аналіз норм національного законодавства вказує на необхідність усунення прогалин та подальшого вдосконалення правового регулювання з питань втручання в приватне спілкування під час слідчих (розшукових) дій та заходів забезпечення кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012, № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 25.02.2021).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 25.02.2021).
3. Halford проти Сполученого Королівства (Halford v. the United Kingdom): заява № 20605/92 від 25 червня 1997 року. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58039> (дата звернення: 25.02.2021).
4. S.A.S. проти Франції (S.A.S. v. France): заява № 43835/11 від 1 липня 2014 року. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-150987> (дата звернення: 25.02.2021).
5. Piechowicz проти Польщі (Piechowicz v. Poland), заява № 20071/07 від 17 квітня 2012 року. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110499> (дата звернення: 25.02.2021).

Теселько Олена Миколаївна,
слухачка 6-го курсу Академії Державної пенітенціарної служби

МЕЖІ ТА ПІДСТАВИ ЗДІЙСНЕННЯ САМОЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ

Конституцією України гарантується право на працю, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату та винагороди за свою працю, право на відпочинок та захист/самозахист своїх прав та інтересів, від протиправних посягань, засобами, що не заборонені законодавством [1].

Цим правом користуються суб'єкти трудового права, тобто роботодавці та працівники, які в свою чергу перебувають у трудових відносинах.

Самозахист – це юридичні або фактичні дії працівника, які направлені на захист трудових прав, свобод, законних інтересів, та ліквідацію порушення. Він виступає оперативною дією на вчинене порушення та здійснюється власними силами працівника.

Що стосується виникнення підстав для застосування самозахисту, то це мають бути такі підстави, за яких працівник не може виконувати свої обов'язки, які суперечать та/або взагалі відсутні в трудовому договорі. Також слід зауважити, що умови роботи мають відповідати законодавству про працю та стандартам відповідної професії, інакше кажучи, це може бути розцінене, як посягання на право працівника щодо належних умов праці [1].

За загальним правилом, основною правовою підставою є стаття 55 Конституції України. Адже саме положення цієї статті гарантують право на захист прав працівників будь-якими засобами, що не суперечать законодавству та моральним засадам суспільства. Тобто під час самозахисту прав працівника інколи відбувається посягання на права та інтереси інших працівників, на що наголошує стаття 68 Конституції України [1].

Слід також не забувати про межі застосування самозахисту.

Межами виступають усі нормативно-правові акти, які регулюють трудові відносини в Україні, а також інші нормативні акти та міжнародні стандарти.

Але на сьогодні в Україні відсутній такий нормативно-правовий акт, який би чітко регулював питання самозахисту працівників, містив конкретний перелік умов, підстав та окреслював межі застосування.

На цьому етапі розвитку трудового законодавства основним актом, що регулює трудові відносини працівників, є Кодекс законів про працю України [2]. Завдяки якому самозахист виступає як спосіб захисту трудових прав, обов'язків та інтересів працівників. Так чинне трудове законодавство містить лише кілька норм, які надають право самозахисту працівнику. Такі приклади наведені у ст. 36, 153 Кодексу законів про працю України. Також ще одним прикладом є стаття 6 Закону України «Про охорону праці», яка визначає основні положення реалізації конституційного права працівників на охорону їх життя і здоров'я у процесі трудової діяльності, на належні, безпечні і здорові умови праці, забезпечує єдиний порядок організації охорони праці в Україні [3].

Так працівник, права якого були порушені, має звернутись до комісії по трудових спорах, яка є первинним органом щодо розгляду трудових спорів. В інших випадках працівник має право звернутися з письмовою заявою до районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду [2].

У судах розглядаються трудові спори за заявою працівника в тримісячний строк від дня, коли працівник дізнався про порушення права, а в справах про звільнення – у строк один місяць від дня вручення копії наказу про звільнення або від дня видачі трудової книжки [4; с. 183].

На перший погляд, законодавство регулює питання самозахисту, але при цьому не містить чіткого висновку та положень стосовно його застосування, а межі здійснення самозахисту трудових прав працівником дещо розмиті, тобто з однієї сторони розуміємо, що є певні гарантії, які окреслені тим чи іншим нормативно-правовим актом, але які не містять чітких тверджень.

З погляду моралі, межами є вчинення дій, які спрямовані на усунення порушення. Адже здійснення самозахисту інколи відбувається на межі свавілля та правомірних дій.

Так В. Андріїв межами здійснення самозахисту називає:

1) способи самозахисту, що мають відповідати змістові порушених прав працівників, характеру дій, якими воно порушено, а також наслідками, що спричинені цим порушенням;

2) самозахист має бути спрямований на досягнення мети. Тобто усунення порушення права або інших перешкод у його реалізації;

3) самозахист має розпочинатись тільки після обов'язкового попередження роботодавця про застосування способів самозахисту;

4) самозахист має припинятись одразу після задоволення вимог працівника [5, с. 23–24].

Таким чином, підставою для застосування самозахисту є порушення трудових прав та умов праці працівників. Тобто такі порушення, внаслідок яких працівник вимушений виконувати свої обов'язки, що не передбачені ні трудовим договором, ні посадовими обов'язками, суперечать чинному законодавству про працю. Але слід зауважити, що працівник зобов'язаний попередити свого роботодавця про реалізацію свого права на самозахист. Адже без попередження дії працівника можуть бути розцінені, як відмова від виконання обов'язків, прогул або інше.

Врегулювання цього питання має відбуватися на законодавчому рівні в плані внесення змін до чинних нормативно-правових актів. Саме це дозволить реалізувати питання самозахисту працівника та визначити перелік підстав, механізм його застосування, підвищити рівень гарантій працівників, а також його соціальну захищеність. Тобто працівник має розуміти, що існує чіткий алгоритм дій для захисту своїх трудових прав та інтересів.

Список використаних джерел

1. Конституція України: від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 17.02.2021).

2. Кодекс законів про працю України: від 23.07.1996 р. № 322-08. Дата оновлення: 25.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 27.02.2021).

3. Про охорону праці. Закон України: від 14.10.1992 р. № 2694-ХІІ. Дата оновлення: 16.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text> (дата звернення: 27.02.2021).

4. Долгіх Н. П., Марущак В. П. Трудове право: навч. посіб. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2011. 252 с.

5. Андріїв В. М. Система трудових прав працівників та механізм їх забезпечення: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. 12.00.05. Одеса, 2012. С. 42.

Томков Никита Олегович,

аспірант Академії Державної пенітенціарної служби

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ПІДГОТОВКИ ПЕНІТЕНЦІАРНОГО ПЕРСОНАЛУ УКРАЇНИ

Відповідно до чинного законодавства Державна кримінально-виконавча служба України здійснює правозастосовні та правоохоронні функції і складається з центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, його територіальних органів управління, кримінально-виконавчої інспекції, установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, воєнізованих формувань, навчальних закладів, закладів охорони здоров'я, підприємств установ виконання покарань, інших підприємств, установ і організацій, створених для забезпечення виконання завдань Державної кримінально-виконавчої служби України [1].

Нині Україна потребує реформування пенітенціарної системи України в цілому, в тому числі й професійної підготовки пенітенціарного персоналу.

Чинне українське законодавство чітко регламентує структуру системи органів та установ виконання покарань та визначає правовий статус їх персоналу. Так, відповідно до статті 2 Закону України «Про чисельність Державної кримінально-виконавчої служби України» загальна чисельність персоналу, який забезпечує діяльність установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, визначається в розмірі 33 відсотків кількості осіб, які в них утримуються [2]. Представники Міністерства юстиції України Олена Висоцька, Сергій Гречанюк та Ірина Несин вважають, що на сьогодні існує у цьому напрямку дві проблеми, а саме: «Перша – законодавство, яке, з одного боку, належним чином не діє, з іншого – не відповідає сучасному стану речей. Друга – існування в багатьох установах виконання покарань зворотної пропорції, коли кількість персоналу переважає кількість спецконтингенту». Виходячи з цього вони наполягають на оптимізації пенітенціарної системи [3].

Тобто завдання, яке постає перед державою, полягає в оптимізації функціонування органів та установ виконання покарань шляхом приведення їх до оптимальної кількості з метою скорочення витрат на утримання системи цих органів та установ. Разом

з тим актуальним є й питання професійної підготовки пенітенціарного персоналу, яке потребує додаткового вдосконалення нормативно-правового регулювання з урахуванням сучасного підходу до професійної підготовки кадрів для кримінально-виконавчої системи.

Реформування системи органів і установ виконання покарань у пенітенціарній системі полягає «не просто у зміні назви, а переорієнтації суті діяльності кримінально-виконавчої служби з покарання злочинця на убезпечення суспільства шляхом створення умов для його виправлення та ресоціалізації. Тобто рішення реформування шляхом оптимізації діяльності пенітенціарної служби передбачає перехід від каральної суті в'язниці до переорієнтації на європейські стандарти організації соціальної роботи з засудженими на основі безумовного дотримання прав і свобод особистості, організацію корисності відбування покарання та ефективності підготовки засудженого до життя в суспільстві» [4]. Такі завдання держави потребують змін у підходах організації роботи з персоналом та його професійній підготовці.

Таким чином, одним із завдань, яке має виконувати держава для отримання практичних результатів щодо формування повноцінної сучасної та модернізованої системи виконання покарань, є оновлення підходу до нормативного регулювання професійної підготовки персоналу.

З цією метою розпочато роботу із оновлення всієї нормативно-правової бази, розроблення нової Концепції державної політики у сфері реорганізації кримінально-виконавчої системи, формування повноцінної системи безперервної професійної підготовки кадрів за всіма освітньо-кваліфікаційними рівнями [4].

Підхід до питання професійної підготовки пенітенціарного персоналу має бути виваженим, адже робота, яку виконують співробітники, є специфічною. Пенітенціарна служба потребує високопрофесійного, високоморального, духовно і фізично підготовленого працівника, здатного виконувати покладені на нього непрості функції виховання і ресоціалізації злочинця на основі найсучасніших підходів і методів роботи [4].

Неможливо підійти до вирішення цього питання без сучасного нормативного підходу до забезпечення професійної підгото-

вки пенітенціарного персоналу, яке в свою чергу може бути реалізовано завдяки належно організованій підготовці кадрів у спеціалізованих закладах вищої освіти. Підготовка має містити оволодіння курсом базових знань з правничих дисциплін та повним курсом спеціалізованих дисциплін з напрямку діяльності пенітенціарної системи. Особа, яка вступила на службу до Державної кримінально-виконавчої служби, має чітко усвідомлювати важливість завдань, які на неї будуть покладатися у професійній діяльності, та бути упевненою у забезпеченні захисту з боку держави у питаннях, що стосуються проходження служби та виконання функціональних обов'язків.

Отже, реформування та модернізація будь-якої структури держави перш за все залежить від стану нормативно-правового регулювання та реалізації закріплених норм на практиці. Тому за умови прямопропорційної взаємодії між належним правовим регулюванням з боку держави та якісним виконанням завдань та обов'язків, які покладаються на персонал, пенітенціарна система буде відповідати світовим стандартам у сфері виконання кримінальних покарань та сучасним викликам глобалізації усіх сфер держави.

Список використаних джерел

1. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 р. № 2713-IV. Дата оновлення: 01.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#> (дата звернення: 16.02.2021).
2. Про чисельність Державної кримінально-виконавчої служби України: Закон України від 02.03.2000 р. № 1526-III. Дата оновлення: 11.06.2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1526-14#Text> (дата звернення: 16.02.2021).
3. Олена Висоцька, Сергій Гречанюк, Ірина Несин. У пошуках оптимальної пропорції...або декілька фактів про закриття установ. *Державна кримінально-виконавча служба України*. 2020. URL: <https://kvs.gov.ua/new/note/3674> (дата звернення: 16.02.2021).
4. Зінченко С. А. Формування повноцінної системи підготовки пенітенціарного персоналу – головна умова практичних змін у Державній пенітенціарній службі України. 2012. URL: <https://minjust.gov.ua/m/str40797> (дата звернення: 16.02.2021).

Халена Крістіна Валеріївна,
слухачка 6-го курсу Академії Державної пенітенціарної служби

МІСЦЕ ДОКАЗІВ ТА ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Докази та доказування – одна з перших ступенів кримінального процесу. Процес доказування, в свою чергу, здійснюється за допомогою таких засобів, як докази. Обставини, які мали або не мали місце в минулому і підлягають встановленню під час провадження у кримінальній справі, називаються предметом доказування. Відомості, з яких виводиться існування доказуваних обставин, називаються доказами.

КПК України чітко окреслив визначення поняття «докази». У пункті 1 статті 84 зазначено, що «доказом у кримінальній справі є фактична інформація, на підставі якої слідчі органи, слідчий та суд визначають наявність або відсутність небезпечного для суспільства діяння, вину особи та інші відповідні обставини справи [3, с. 34].

Збирання, перевірка та оцінка доказів – це стадії процесу доказування. Саме на даних стадіях відбувається пошук, фіксація і збереження, перевірка доказів на предмет відповідності, а також їх безпосередня оцінка даних, які є «відбитком» злочину в об'єктивній дійсності. Тому дуже важливо глибоко вивчити цю категорію.

Доказування у кримінальному провадженні є однією з форм визнання об'єктивної реальності. Як справедливо зазначив у роботі Г. Р. Крет, «...доказування в кримінальному провадженні характеризується єдністю чуттєвого, емпіричного, раціонального, логічного, прямого та опосередкованого пізнання» [2, с. 50]. Але їх діалектична єдність не містить різноманітності пізнань. Чуттєве розпізнавання виявляється у безпосередньому сприйнятті фактів справи слідчим та іншими суб'єктами доказування. Емпіричне розпізнавання характеризується не тільки прямим, але й опосередкованим сприйняттям дійсності.

Це відбувається, наприклад, під час допиту свідків та інших осіб, за допомогою яких слідчий опосередковано визначає обставини конкретної кримінальної справи. Раціональна ідентифікація здійснюється шляхом оцінки сукупності фактичних даних, що дозволяє зробити висновки про наявність або відсутність обставин для кримінальної справи за допомогою логічного аналізу фактичних даних, отриманих експериментально.

Механізм доказування як частина механізму судово-правового регулювання, як правило, об'єднує всі правові явища, пов'язані з доказами, на всіх стадіях кримінального процесу. Вона як складна та систематизована одиниця має свої елементи, які її описують та розкривають юридичну сутність. Кожен із цих елементів відіграє незалежну роль у механізмі доказування, але їх повна значущість виявляється в їх діалектичній взаємодії. Кожен елемент доказування має своє значення і характеризується специфічним методом впливу. Механізм доказування є системою і підпорядковується законам структурної діяльності. Сукупність властивостей кожного елемента призводить до функціонального призначення механізму доказування: переведення правил доказового права в практичну діяльність суб'єктів доказування з підтвердженням фактів справи. Такий підхід до розуміння механізму доказування дозволяє розглядати його не як механічний набір елементів, а як реальне соціально-правове явище [5, с. 240].

Існують також два основні критерії оцінки доказів: допустимість та належність. Допустимість доказів є міжгалузевим правовим інститутом, тобто виокремленою групою норм права, які регулюють певний вид однорідних суспільних відносин та має такі ознаки: 1) регулює певний вид однорідних суспільних відносин; 2) є складовою галузі права; 3) є виокремленою, порівняно автономною сукупністю норм галузі; головна функція інституту права полягає в забезпеченні самостійного, цілісного, правового регулювання певного виду суспільних відносин; 4) характеризується особливим предметом, статусом суб'єктів, специфічними поняттями, законодавчими конструкціями [1, с. 39].

Адвокат і прокурор є рівноправними суб'єктами доказування у плані перевірки доказів на стадії судового розгляду, які здійснюють перевірку доказів шляхом аналізу змісту і форми доказів, зіставлення їх з іншими доказами, наявними у кримінальній справі, а також встановлення їх джерел, що підтверджують або спростовують доказ, який перевіряється [4, с. 13].

Важливим критерієм класифікації доказів є характер взаємозв'язку між доказами (змістом доказів) та доказами, що підлягають доказуванню. За цим критерієм велика група вчених поділяє докази на прямі та побічні [4]. Прямі докази – це докази, зміст яких

чітко пов'язаний із бажаними доказами, тобто із змісту доказів можна зробити єдиний висновок щодо існування чи відсутності доказів, які є частиною доказів у справі. Побічні докази – це докази, які мають багатогранний зв'язок із запитуваними доказами, тобто із змісту доказів можна зробити низку не менш надійних висновків про відсутність або існування доказів у справі. Отже, наявність або відсутність шуканих доказів не встановлюється одним непрямим доказом.

Загальні цілі використання доказів під час розслідування злочинів містять такі компоненти: перевірка: з метою оцінки копій, інших доказів, орієнтовних та слідчих даних; обґрунтування: ухвалені рішення, обвинувальний акт; моделювання таких елементів: слідча ситуація, механізм злочину, психологічний портрет і зовнішність злочинця; отримання нових доказів, нової оперативно-розшукової інформації, складання сукупності доказів; представлення доказів учасникам провадження з цього приводу: усунення суперечностей між доказами, розголошення неправдивих показань та отримання нових доказів, віра в безглуздість протидії слідству, скасування кругових порук співучасників [5, с. 239].

Аналіз доказів дає можливість зробити висновок про те, що кожна кримінальна стадія має свої особливості доказів. Докази реалізуються на різних етапах у формах і методах, які залежать від особливостей кожного етапу.

Список використаних джерел

1. Ароцкер Л. Е. Использование данных криминалистики в судебном разбирательстве уголовных дел. Москва: Юрид. лит., 1964. 223 с.
2. Крет Г. Р. Стандарти доказування у системі понятійно-категоріального апарату теорії кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 4. С. 43–53.
3. Кримінально-процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 9–10, № 11–12, № 13. 88 с.
4. Ларинков А. А. Вопросы проверки доказательств на стадии судебного разбирательства: теоретические и практические аспекты. *Криминалистика*. 2013. № 1 (12). С. 32.
5. Максимов В. І. Визначення доказів у кримінальному провадженні. *Форум права*, 2013. № 4. С. 237–241.

Харченко Юлія Володимирівна,
слухачка 461-ї групи Академії Державної пенітенціарної служби

**ЩОДО СПІВРОБІТНИЦТВА УПОВНОВАЖЕНОГО
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ
З ОМБУДСМЕНАМИ ТА УСТАНОВАМИ ІНОЗЕМНИХ
ДЕРЖАВ У КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД
ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА**

Розбудова ефективної системи правового захисту в Україні передбачає її гармонізацію із світовим досвідом. У зв'язку із цим важливим напрямом діяльності інституту Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини є міжнародне співробітництво як із відповідними міжнародними організаціями, так і відповідними органами зарубіжних країн. З метою привернення уваги у колі міжнародної спільноти до ситуації з правами людини в Україні Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (*далі* – Уповноважений) використовує низку міжнародних платформ. Так, Уповноваженим здійснюється налагодження співпраці з омбудсманами в інших країнах у рамках робочих візитів та зустрічей. Метою таких візитів та зустрічей є обмін досвідом з подальшим його впровадженням у національні механізми захисту прав і свобод людини і громадянина.

Розглянемо більш детально сферу взаємодії Уповноваженого з омбудсманами та установами іноземних держав. Одним із питань, яке є предметом співпраці, є захист прав трудових мігрантів і забезпечення гідних умов праці для українських громадян на території Республіки Польща. Ще одним таким питанням, що є предметом співпраці омбудсменів України та Польщі, були випадки вчинення злочинів щодо громадян України на ґрунті ненависті, зокрема, порушення права на життя, свободу та особисту недоторканність, права вільно користуватися правами та свободами без дискримінації за будь-якою ознакою. У цьому контексті Уповноваженими здійснено акцент на важливості вжиття всіх можливих заходів, метою яких є недопущення злочинів, пов'язаних із мовою ворожнечі, та правопорушень на ґрунті ненависті щодо українських громадян у Польщі.

Враховуючи всі можливі чинники та з метою недопущення негативних випадків у контексті можливого порушень прав і свобод людини і громадянина, омбудсманами обох сторін було підписано Лист про наміри, в якому вони задекларували, що обмінюватимуться інформацією щодо конкретних справ і втручань.

Аналізуючи щорічну доповідь Уповноваженого Верховної Ради України про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2019 рік, стає зрозумілим, що має бути вжито низку певних заходів державними органами України у зв'язку зі збільшенням кількості трудових мігрантів на території Польщі [1, с. 35].

Національні та міжнародні джерела повідомляють про масове збільшення трудової міграції громадян України, підтверджуючи свої слова вражаючою статистикою. Слід зазначити, що досі дебати навколо зазначеної теми ґрунтувалися на припущеннях та випадках, а не на фактах та аналізі. Проте, базуючись на останніх дослідженнях Німецької консультативної групи, рівень трудової міграції українців усе ж зростає. Саме тому питання захисту прав і свобод наших громадян за кордоном є актуальним та вимагає дослідження. Також із доповіді Уповноваженого стає зрозумілим, що дуже актуальним є питанням стосовно звернення громадян України, що є особами з інвалідністю і тимчасово або постійно проживають за межами України, щодо порушення їхнього права на отримання пільг при сплаті консульського збору під час одержання адміністративних послуг, зокрема з оформлення документів, що посвідчують особу, через консульські установи необхідно вирішити питання щодо надання їм такого права.

Важливим аспектом, на що наголошено у доповіді, також є посилення захисту українських трудових мігрантів у Чехії. Так, під час зустрічі з Урядовим Уповноваженим Чеської Республіки із захисту прав людини було порушено питання щодо реалізації Чеською Республікою проєктів «Режим Україна» і «Проєкт Україна» та отримано запевнення від Уповноваженого, що питання захисту прав української національної меншини буде пріоритетним в її діяльності на наступний рік [1, с. 99–100].

Аналізуючи доповідь Уповноваженого, спостерігається співробітництво з установами у сфері захисту прав і свобод людини і

громадянина держави Ізраїль. Так, у процесі впровадження знаходиться питання щодо реалізації міждержавної Угоди про тимчасове працевлаштування українських працівників в окремих галузях на ринку праці держави Ізраїль та напрацьовано спільну позицію стосовно необхідності перегляду механізму реалізації вказаної Угоди.

Також співпраця Уповноваженого України з омбудсменом Грецької Республіки у процесі розвитку. Зокрема, у 2019 році країни уклали Угоду про співробітництво, в рамках якої Уповноважені надаватимуть взаємну допомогу у сприянні та захисті прав і свобод громадян обох країн у межах своїх повноважень та юрисдикції. Важливим аспектом у співпраці досліджуваної країни є питання утримання та забезпечення належними умовами громадян України у пенітенціарних закладах Греції. Варто зазначити, що у цьому контексті було зазначено про необхідність вжиття заходів органами виконавчої влади України щодо прискорення укладення Договору між Україною та Грецькою Республікою про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками [1, с. 102].

Так, варто зазначити, що у 2019 році Уповноваженим здійснено моніторинг дотримання прав громадянина України на справедливий суд під час його відвідування в рамках робочого візиту до Італійської Республіки. Було акцентовано, що українська влада та представники міжнародної спільноти також мають сприяти захисту громадян.

Питання дотримання прав громадян у пенітенціарних закладах є актуальним і у контексті співпраці з Королівством Таїланд. Так, під час робочої зустрічі у грудні 2019 року Уповноваженим України з омбудсменом Королівства було обговорено окремі аспекти щодо дотримання прав 21 громадянина України, які перебувають у в'язницях Королівства Таїланду, і передусім права на невідкладне надання кваліфікованої медичної допомоги [1, с. 107].

У процесі співпраці було звернено увагу на відсутність Договору про передачу засуджених осіб між двома державами та досягнуто домовленості щодо подальшої співпраці у контексті вирішення цього питання в найкоротші терміни. Ми погоджуємось, що вказана угода створить правові підстави для передачі засу-

джених осіб для подальшого ними відбування покарання на території тієї держави, громадянами якої вони є, та механізму співпраці уповноважених органів влади обох держав [2, с. 298].

Пріоритетним у діяльності Уповноваженого у 2019 році було питання повернення на Батьківщину 115 громадян України, які за політично вмотивованими звинуваченнями утримуються у місцях несвободи на території Російської Федерації та тимчасово окупованого Криму. До слова, це стало темою зустрічі з Головним Омбудсманом Республіки Туреччина під час II Стамбульської міжнародної конференції омбудсманів [3, с. 101].

Так, у контексті розширення співпраці у сфері реалізації національного превентивного механізму Уповноваженим детально обговорено з Головою Інституту прав людини та рівності Туреччини проблеми, які виникають у незаконно ув'язнених кримських татар, що перебувають у місцях позбавлення волі на території Російської Федерації та тимчасово окупованого Криму. Так, за результатами цієї зустрічі сторони висловили зацікавленість у посиленні співробітництва і домовились розробити Угоду про співпрацю щодо реалізації національного превентивного механізму, організації спільних заходів з правової обізнаності серед населення двох країн, а також розглянули можливість створення спільної робочої групи з метою напрацювання ефективних механізмів запобігання порушення прав людини.

Отже, враховуючи вищенаведене, слід зазначити, що співробітництво Уповноваженого Верховної Ради з прав людини з омбудсманами та установами іноземних держав у контексті захисту прав і свобод людини і громадянина є дуже важливим та пріоритетним. Багато громадян України перебувають на території іноземних держав з різних причин. Але, незважаючи на жодні причини, громадяни мають бути захищеними та убезпеченими від свавільного порушення їхніх прав. З цією метою Уповноважений на постійній основі співпрацює з омбудсманами зарубіжних країн та установами.

Проте все ж залишається низка питань, які вимагають подальшого ретельного вивчення. Так, не вирішеним залишилося питання щодо укладення Договору між Україною та Грецькою Республікою про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками.

Список використаних джерел

1. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. URL: https://dpsu.gov.ua/upload/zvit_zh_2019.pdf (дата звернення: 25.02.2021).

2. Кушнір І. В. Захист Уповноваженим Верховної Ради з прав людини конституційного права особи на доступ до публічної інформації. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 4. С. 297–309.

3. Матрос О. О. Основні аспекти та напрями роботи Уповноваженого Верховної Ради України з захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Молодий вчений*. 2018. № 1 (1). С. 98–102.

Хіменко Анастасія Вадимівна,

слухачка 461-ї навчальної групи

Академії Державної пенітенціарної служби

СТОРОНА ЗАХИСТУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: СУБ'ЄКТИ ТА ПРАВОВИЙ СТАТУС

Захист як сторона посідає процесуальну позицію, протилежну позиції сторони обвинувачення. Ця позиція реалізується через функцію захисту. Функція захисту є напрямком діяльності щодо захисту від обвинувачення особи, щодо якої винесено постанову про притягнення як обвинуваченого. У цьому полягає основний зміст функції захисту. Функцію захисту здійснює низка суб'єктів: обвинувачений, його захисник і законний представник обвинуваченого, цивільний відповідач і його представник. Учасники кримінального судочинства з боку захисту, крім того, здійснюють захист прав і законних інтересів обвинуваченого і надають йому юридичну допомогу під час провадження у кримінальній справі.

На думку О. А. Калганової, «захисник, користуючись правами свого підзахисного та діючи в рамках ст. 46, 47 КПК України, здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових)

дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів» [2, с. 214].

Тобто, на думку вченої, «захисник – це не лише інструмент спростування доказів сторони обвинувачення, що являє собою інтереси підозрюваного, обвинуваченого, а і суб'єкт доказування, який наділений повноваженнями, що спрямовані як на встановлення істини щодо справи, так і на покращення становища свого клієнта в межах кримінального провадження».

Відповідно до ч. 1 ст. 45 КПК України «захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію)» [3, с. 41].

Природа правового статусу захисника як суб'єкта захисту, за думкою О. Р. Балоцької, «розкривається з урахуванням ролей, у яких він одночасно виступає в кримінальному провадженні, зокрема, як суб'єкт сторони захисту в кримінальному провадженні; представник особи, захист якої він здійснює; адвокат, який є членом Національної асоціації адвокатів України» [1, с. 158].

У кримінальному провадженні обвинувачений є повноправною стороною, яка наділена широкими процесуальними правами, за допомогою яких він захищається від обвинувачення, яке йому висунув прокурор. Залежно від ставлення обвинуваченого до обвинувачення вибудовуються відносини сторони захисту зі стороною обвинувачення, оскільки саме обвинуваченому належить суб'єктивне право визнавати себе винним або не визнавати [5, с. 348].

Лань О. Ю. зазначає, що «захисник, виступаючи зі сторони захисту, має право самостійно залучити експерта для проведення експертизи на договірних умовах. У цьому разі проведення експертизи матиме статус саме процесуальної дії, а не слідчої (розшукової) дії» [4, с. 136].

Стаття 22 КПК України закріплює принцип свободи сторін давати свідчення в суді та доводити свою переконливість, проте на практиці сторона захисту має обмежену участь у процесі дока-

зування, оскільки законодавчий орган безпосередньо ставить сторону захисту в залежність від сторони обвинувачення. Це, зокрема, стосується порушення розшукових (слідчих) дій, негласних слідчих дій та інших процесуальних дій, які проводяться лише за згодою прокуратури [6, с. 233].

Сторона захисту має декілька механізмів, що можуть бути використані у процесі доказування: запит та отримання документів, копій документів, інформації, висновків від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових осіб, експертів, висновків ревізій, актів перевірок; порушення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій; вжиття інших дій, що мають значення для суду та за допомогою яких можуть бути отримані допустимі та належні докази.

Якщо проаналізувати повноваження сторони захисту, що задекларовані у § 3 гл. 3 КПК, то вбачається повна відсутність норм, які б надавали цій стороні можливість, проміж іншого, виконувати й функцію обвинувачення. За А. О. Шульгою, «все це вказує на те, що слідчий, прокурор, як сторона обвинувачення, мають можливість (право) скористуватись повноваженнями сторони захисту. Крім зазначеної проблеми, питання викликає й зміст п. 4-5 ч. 1 ст. 91 КПК України (Обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженню). В цій нормі чітко сказано, що доказуванню, проміж іншим, підлягають обставини, які пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження, обставини для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання» [7, с. 379].

Враховуючи сторону захисту у процесі доказування, слід зазначити, що в цьому випадку вона не виступає як самостійний суб'єкт доказування, а навпаки, як факультативний. Однак доказування може бути одним із способів захисту, і тому не повинен обмежуватися.

Список використаних джерел

1. Балацька О. Р. Природа та зміст правового статусу захисника в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Юриспруденція». 2016. № 22. С. 157–160.
2. Калаганова О. А., Черниш Б. П., Пашкова А. А. Участь сторони захисту у процесі доказування у кримінальному провадженні. *Міжнародний*

юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика). 2018. Вип. № 1–2 (10–11). С. 213–219.

3. Кримінально-процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 9–10, № 11–12, № 13. 88 с.

4. Лань О. Ю. Участь захисника в кримінальному процесуальному доказуванні: окремі проблемні питання. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2015. № 1 (52). С. 135–139.

5. Моторигіна М. Г. Функції сторони захисту в змагальному кримінальному провадженні. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1. С. 347–351.

6. Старенький О. С. Суб'єкти доказування в кримінальному провадженні: поняття та класифікація. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2014. № 12. С. 232–236.

7. Шульга А. О. Щодо сутності сторін обвинувачення та захисту в кримінальному процесі України: морально-правовий аспект. *Форум права*. 2015. № 1. С. 377–381.

Чепурний Сергій Олександрович,

студент 462-ї навчальної групи
Академії Державної пенітенціарної служби;

науковий керівник:

Олійник Олександр Іванович,

кандидат юридичних наук, доцент, перший проректор
Академії Державної пенітенціарної служби

РЕФЕРЕНДУМ ЯК ІНСТИТУТ НАРОДОВЛАДДЯ В УКРАЇНІ

Суспільні перетворення, які зазнає Україна в сучасний період, вказують на прагнення держави стати дійсно демократичним суспільством та наслідувати досвід зарубіжних країн із демократичним режимом, які використовують акти прямого народовладдя як важливі джерела сучасного конституційного права. Більшість держав приділяє важливого значення таким правовим актам, як референдуми, оскільки саме на їх основі багато країн світу отримали незалежність, створили та надали чинності конституціям. За допомогою референдуму можливо владнати територіальні суперечки та дізнатися думку народу до вступу країни до таких міжнародних організацій як НАТО та ЄС.

У сучасний період в Україні відбуваються реформи, які торкаються всіх сфер життя суспільства, тому залучення українського на-

роду до цього процесу є необхідною умовою на шляху до підвищення економічної, соціальної та духовної стабільності, для забезпечення належної реалізації принципів верховенства права й пріоритетності прав людини та до вирішення питань загальнодержавного значення. У такий спосіб і реалізується демократія. Ураховуючи сучасні прагнення України до євроінтеграції, значна увага приділяється інститутам безпосередньої демократії та їх впливу на суспільство.

Використання референдуму як форми демократії визначено положеннями Конституції України, а саме: ст. 5 зазначає про пріоритетність безпосереднього народовладдя, а народ визначено носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні; ст. 69 передбачає здійснення волевиявлення, в т. ч. через таку форму безпосередньої демократії, як референдум; а розділом XIII встановлено, які зміни до Основного Закону ухвалюються винятково через референдум, що являє собою підґрунтя для організації та проведення референдумів в Україні [1]. Сьогодні практика проведення референдуму дещо забута, незважаючи на обіцянку Президента України щодо залучення думки народу до вирішення нагальних питань.

Дослідження інституту референдуму як однієї з форм народовладдя висвітлені у працях як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Аналізуючи наукові доробки з тематики народовладдя в Україні, слід зупинитися на ознаках, які є характерними для безпосередньої демократії. Зазначимо, що безпосереднє народовладдя – це самостійна реалізація народом власної волі для власних інтересів, яка може виражатися у формі виборів, референдумів та інших форм волевиявлення народу, такими як народні обговорення та виявлення громадської думки. Характерними ознаками зазначених форм є голосування, обговорення, зібрання.

Слід звернути увагу на слушне зауваження В. Ф. Погорілка, що народ має право спостереження, контролю та нагляду у сфері влади, а в разі узурпації влади народу державою в особі її органів чи посадових осіб – частково або повністю – на будь-яку форму непокори, опору, протидії з метою охорони та захисту влади [2, с. 5].

Правове регулювання інституту референдуму в незалежній Україні розпочалося 3 липня 1991 р. із ухвалення Закону України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» [3]. На основі

цього Закону 1 грудня 1991 р. відбувся всеукраїнський референдум, на якому більшість громадян України (90,3 %) проголосувала за підтвердження вищої юридичної сили Акта проголошення незалежності України, ухваленого Верховною Радою Української РСР 24 серпня 1991 р. Він не стосувався безпосередньо Основного Закону держави, проте Акт проголошення незалежності України став ідеологічним підґрунтям нині чинної Конституції України. Вважаємо зазначену подію важливим кроком на шляху становлення демократії в Україні. Спроби реалізації референдної правотворчості під час прийняття Конституції України, внесення до неї змін мали місце впродовж усієї історії незалежності нашої держави. У 1992–1996 рр. тривали дискусії щодо доцільності проведення референдуму стосовно ухвалення нової Конституції України.

Наступний референдум відбувся в Україні 16 квітня 2000 р. У референдумі взяли участь 29 728 575 громадян, що становило 81,15 % від загальної кількості громадян, які мали право брати участь у голосуванні. Попри винесені чотири питання на розгляд громадськості, маємо зазначити, що він не приніс бажаного результату, оскільки, незважаючи на народну підтримку більшістю голосів виборців таких питань, як зняття депутатської недоторканості; скорочення загальної кількості депутатів Верховної Ради України з 450 до 300; формування двопалатного парламенту; про можливість дострокового припинення Президентом України повноважень Верховної Ради України у випадку, якщо парламент протягом місяця не сформує дієвої парламентської більшості або протягом трьох місяців не затвердить проєкт закону України «Про Державний бюджет», сам спосіб проведення референдуму, а саме: процедура голосування, характер і формулювання питань референдуму – поставив під сумнів його результати. А винесені на референдум питання так і залишилися нереалізованими та актуальні й досі, навіть через двадцять років. У такому разі постає питання: навіщо запитувати думку народу країни, якщо його волевиявлення не реалізувати?

Подібна ситуація відбувається і з місцевим референдумом. На шляху проведення демократичних реформ в Україні, внаслідок яких створюються об'єднані територіальні громади, як ніколи гостро стоїть питання проведення референдуму, адже саме громада хоче і може вирішувати всі нагальні питання на місцях. Маємо

зауважити, що протягом періоду 2000–2016 рр. в Україні було зареєстровано 178 ініціатив щодо проведення місцевих референдумів, причому найбільша кількість – 25 – у Рівненській області [4].

Упродовж довгого періоду так і не знайшло законодавчої підтримки питання референдуму, оскільки правові акти, які забезпечували функціонування інституту референдуму в Україні, втрачали чинність, або визнавалися неконституційними. Вважаємо, що сьогодні настав час виправити ситуацію, оскільки народ як ніколи бажає брати участь у житті країни та отримати покращення становища в усіх галузях життєдіяльності суспільства. Тому саме сьогодні Президент України може змінити ситуацію на краще висунутим Законопроектом № 3612 «Про народовладдя через всеукраїнський референдум» [5], у якому запропоновано чотири види референдумів та можливість винесення на референдум лише одного питання. Він пропонує проводити всеукраїнський референдум з ініціативи народу, якщо за це висловлюються не менше 3 млн виборців.

Вважаємо пропозиції Президента України нині доречними, але маємо запропонувати власне бачення на напрями вдосконалення інституту референдуму в Україні, а саме: проводити публічні консультації для розроблення механізму реалізації інституту референдуму в Україні; виробити відповідні законопроекти щодо розвитку інституту референдуму в Україні на основі зарубіжного досвіду; ухвалити нову редакцію Закону, запропонованого Президентом України; запровадити практику проведення всеукраїнського референдуму один раз на рік; відновити законодавче регулювання місцевого референдуму як однієї з конституційних форм безпосередньої демократії; використовувати систему електронного підпису та електронного кабінету для організації і проведення референдумів.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (дата оновлення: 01.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 15.02.2021).
2. Погорілко В. Ф. Референдуми в Україні: історія та сучасність: монографія. Київ: Ін-т держави і права НАН України, 2000. 248 с.
3. Про всеукраїнський та місцеві референдуми: Закон України від 03.07.1991 № 1286-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1286-12#Text> (дата звернення: 27.02.2021).
4. Досвід застосування місцевого референдуму в Україні як складової місцевої демократії. Громадська експертна доповідь у форматі Shadow

Report. URL: <https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2016/11/pdfjoiner.pdf> (дата звернення: 30.02.2021).

5. Про народовладдя через всеукраїнський референдум: Проект Закону України, поданий Президентом України від 09.06.2020 № 3612. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JI02314A.html (дата звернення: 30.02.2021).

Шамрук Наталія Борисівна,
кандидат юридичних наук, заступник
начальника кафедри адміністративного,
цивільного та господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної служби;
Маслов Олександр В'ячеславович,
студент 2-го курсу магістратури
Академії Державної пенітенціарної служби

НАЛЕЖНІСТЬ ТА ДОПУСТИМІСТЬ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Об'єктивний та неупереджений розгляд цивільної справи може забезпечити оцінка лише тих доказів, які стосуються предмета доказування. Існують різні підходи до самого визначення поняття належності доказів, а належність закріплюється як ключовий критерій змістової частини доказу. Для того, щоб визначити тлумачення поняття «належності доказів», необхідно дослідити значення та сутність цього процесуального інституту, вирішити питання віднесення належності доказів до критеріїв оцінки доказів.

Найбільш класичним визначенням належності доказів – є міра, що визначає залучення в цивільний процес у конкретній справі тільки потрібних і достатніх доказів, проте це тлумачення не достатньо повно розкриває зміст цього поняття, оскільки сучасне судочинство має обмежувати вияви суб'єктивізму та неокрепності у процесі доказування.

Належність доказів ще трактують як ознаку самих судових доказів або як умову допущення доказів у процесі, а не як правило з певним змістом. Також передбачається, що суд, відбираючи докази для дослідження в судовому засіданні згідно з правилом належності, повинен керуватися вимогами достатності доказів, а це означає, що достатність доказів дає змогу зробити достовірний висновок про існування факту, для підтвердження

якого вони зібрані. Якщо такого висновку не зроблено, то це вказуватиме на недостатність доказів.

Розмежуючи належність, достатність та достовірність доказів, передбачено, що коли у справі наявні докази, які містять інформації щодо предмета доказування, але є недостатніми для остаточного висновку про наявність або відсутність певних обставин справи. Так, достовірними є докази, на підставі яких можна встановити дійсні обставини справи (ч. 1. ст. 79 ЦПК України) [1]. Достатніми є докази, які у своїй сукупності дають змогу дійти до висновку про наявність або відсутність обставин справи, які входять до предмета доказування (ч. 1 ст. 80 ЦПК України) [1].

Судовими доказами є відомості про факти, що володіють властивістю належності, здатні прямо чи побічно підтвердити факти, що мають значення для правильного вирішення судової справи. Проте слід пам'ятати, що йдеться не про належність усіх доказів без винятку, адже жодні докази не мають для суду заздальгідь встановленої сили, а суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності (ч. 2. ст. 89 ЦПК України) [1].

Належність доказів визначається наявністю зв'язку між змістом фактичних даних та фактами, що підлягають встановленню та мають значення для правильного вирішення справи [2, с. 88]. Правило належності доказів дозволяє суду обмежити коло фактичних даних від тих, що не мають значення для справи, й тим самим унеможливити потрапляння останніх у сферу розумової діяльності суддів щодо встановлення істини.

Штефан М. Й. вважає, що правило належності доказів спрямоване на виділення істотних обставин у справі, у зв'язку з чим суд приймає до розгляду лише ті докази, що можуть підтвердити ці обставини. Це зобов'язує суд спрямовувати процес подання, збирання і дослідження доказів для введення в орбіту доказування фактичних даних, що складають його предмет [3, с. 188].

Варто наголосити, що визначення поняття «належності доказів» має сприяти забезпеченню оптимізації судочинства, дотриманню принципу процесуальної економії, а разом з тим, не обмежувати сторін та інших учасників справи у правах подання і збирання доказів

(за умови їх добросовісної участі у процесі доказування) та враховувати особливості сучасної судової практики, вплив на яку мають зміни в суспільному та правовому житті [4, с. 91].

Отже, поняття «належності» слід розглядати саме як критерій для оцінки та класифікації доказів на належні та неналежні, а не як підставу для виключення окремих матеріалів з кола доказів, оскільки у судочинстві поняття доказів застосовується ще до стадії дослідження та оцінки доказів судом. Зокрема, позовна заява повинна містити перелік документів та інших доказів, що додаються до заяви; зазначення доказів, які не можуть бути подані разом із позовною заявою (за наявності); зазначення щодо наявності в позивача або іншої особи оригіналів письмових або електронних доказів, копії яких додано до заяви (п. 8 ч. 3 ст. 175 ЦПК України) [1].

Поруч з належністю доказів перебуває такий критерій їх оцінки, як допустимість. В процесуальному законодавстві закріплені вимоги щодо допустимості доказів, які є гарантією забезпечення як публічного, так і приватного інтересу.

Необхідність виконання функцій гарантування як приватного, так і публічного інтересу в процесі здійснення судочинства обумовлюється імперативний характер норм, що регламентують інститут допустимості доказів у цивільному процесуальному праві.

Термін «допустимість» роз'яснюється як дозвіл, надання можливості будь-кому брати участь у чому-небудь або використувати який-небудь засіб для чого-небудь. Варто зазначити, що процесуальний закон найбільш точно та правильно застосував термін допустимість для характеристики доказів [6, с. 110]. Неможливість надати суду на підтвердження своєї позиції докази, що відповідають вимогам допустимості, може бути свідченням того, що учасник судового розгляду справи не вчинив усіх необхідних заходів для доведення своєї позиції в процесі [5, с. 108].

Допустимість доказів визначається через встановлення спеціальних правил щодо засобів доказування, за допомогою яких у процесі відбувається підтвердження дійсних обставин справи.

Отже, допустимість доказів гарантує не лише співвідношення приватного та публічного інтересу в процесі судового розгляду справи, але й сприяє відновленню порушених прав особи в по-

рядку, встановленому законом. Дотримання вимог щодо допустимості доказів є гарантією недопущення порушення правових норм та суб'єктивних прав осіб, що ними закріплюються, в процесі здійснення доказування в суді. Одним із найважливіших аспектів нормативного забезпечення допустимості є його відповідність сучасним вимогам суспільства та найновішим тенденціям розвитку наукових надбань.

Список використаних джерел

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492.
2. Симбірська Є. В. Поняття належності доказів у цивільному процесі України. *Актуальні проблеми сучасного розвитку цивільного, міжнародного морського, господарського та транспортного права: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 11–12 квіт. 2018 р.). Київ, 2018. С. 246–249.
3. Штефан М. Й. Цивільне процесуальне право України. Академічний курс. Київ: Ін Юре, 2005. 624 с.
4. Симбірська Є. В. Проблематика формулювання дефініції «належності доказів» у науці цивільного права. *Visegrad journal on human rights*. 2019. С. 88–93.
5. Симбірська Є. В. Окремі аспекти змісту допустимості доказів у цивільному процесі. *Jurnalul juridic national*. 2019. С. 108–112.

Шевченко Аліна Василівна,

слухачка 6-го курсу Академії Державної пенітенціарної служби

ЗАСОБИ ВИХОВНОГО ВПЛИВУ НА НЕПОВНОЛІТНІХ ЗЛОЧИНЦІВ У РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

Вагомий внесок у вирішення проблеми злочинності неповнолітніх та роботи з ними у спеціальних навчально-виховних установах для дітей і підлітків зробили вітчизняні та зарубіжні науковці, зокрема Ю. Антонян, В. Бочелюк, Б. Головкін, В. Голіна, А. Гусак, І. Даньшин, С. Денисов, А. Закалюк, А. Зелінський, І. Карпець, Н. Кузнецова, В. Кудрявцев, Г. Міньковський, І. Туркевич, В. Шакур та інші.

Нині важливим напрямом діяльності спеціальних навчально-виховних установ для дітей і підлітків є підвищення рівня та яко-

сті корекційно-виховної та соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми. В зазначених установах перевиховання неповнолітнього злочинця перш за все спрямоване на зміну стилю його поведінки, антисуспільних поглядів і переконань, приведення їх у відповідність до загальноприйнятих суспільних норм. З цією метою в установах створюються відповідні умови, а саме неповнолітні залучаються до навчання і праці, беруть участь у виховній та культурно-масовій роботі.

З метою вдосконалення системи виправлення та перевиховання неповнолітніх злочинців доцільно звернути увагу на зарубіжний досвід із зазначеної проблеми. Наприклад, у Польщі система пенітенціарних закладів для неповнолітніх складається з виховних закладів (у структурі Міністерства освіти і виховання) та виправних установ (у структурі Міністерства юстиції). Неповнолітні, які досягли 17 років і вчинили кримінальні правопорушення, можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності, а за особливо тяжкі злочини – з 15 років. Така позиція пояснює відсутність в установах засуджених, що молодші 17 років. У виховних колоніях перебувають діти віком від 13 до 17 років. Освіта неповнолітніх засуджених організовується таким чином: спочатку загальноосвітня, потім професійно-технічна. У Польщі для підлітків, що перебувають у зазначених установах інтенсивніше проводяться культурно-просвітницькі та спортивні заняття, дозволяються зустрічі з батьками та близькими родичами. Широко провадиться співробітництво з громадськими організаціями. Загалом у Польщі до питання виправлення засуджених неповнолітніх ставляться з певним комплексом педагогічних, психологічних, культурно-просвітницьких і спортивних заходів [1, с. 14; 2, с. 34].

У місцях позбавлення волі Болгарії строки перебування неповнолітніх за ґратами складаються в межах 160 днів. Зважаючи на такі короткі строки перебування засуджених неповнолітніх у місцях ізоляції від суспільства, ставляться особливі вимоги до процесу їх виховання. Процес перевиховання повинен бути інтенсивним. У Болгарії для неповнолітніх засуджених (більшість не має початкової освіти) організовують курси прискореного навчання для ліквідації неграмотності, завданням якої є необхідність вико-

нати програму державної початкової школи. Таким чином болгарська пенітенціарна система створює умови для інтенсивного навчання неповнолітніх засуджених за програмами загальноосвітньої школи та початкової професійної освіти [3].

У Великій Британії неповнолітні, які мають конфлікт із законом, перебувають в установах, де розміщуються по 50–80 осіб зі значною кількістю персоналу (три співробітники до восьми неповнолітніх). Окремо розміщують хлопчиків і дівчаток 12–14, 15–17 та 18–21 років. Такий поділ дозволяє зменшувати ризик насильства всередині установи та якісно застосовувати заходи соціального впливу. Також для неповнолітніх злочинців створюються умови для обов'язкового отримання загальної освіти. Заняття тривають не менше 15 годин на тиждень [4, с. 22]. Неповнолітні англійці, які знаходяться в місцях позбавлення волі, мають нагоду дистанційно навчатися в коледжах, опановувати професію. Вийшовши на свободу, вони мають шанс влаштуватись на роботу.

У США для неповнолітніх правопорушників налічується 993 державних виправних установи, в яких утримуються 45 тисяч засуджених. Державні установи поділяються на виправні та федеральні установи штатів. Водночас у США є установи для неповнолітніх, які утримуються громадськими й релігійними організаціями, та приватні виправні установи.

Варта уваги практика США, за якою щорічно після закінчення навчального року у виправному закладі готуються характеристики на неповнолітніх. На підставі таких характеристик бюро умовного звільнення штату вирішує питання подальшого перебування неповнолітнього в установі або його переведення до іншої установи чи звільнення під нагляд.

Особливе місце для неповнолітніх правопорушників у США посідають виправно-трудова табори «US Boot Camps». Такі табори побудовані за напіввійськовим зразком і для неповнолітніх засуджених є виправними установами. У них застосовується «шокове виправлення» неповнолітніх, яких направлено туди на термін від 90 до 180 днів. У зазначених таборах є відповідний режим: підлітки після сніданку займаються фізичною працею 6–8 годин, після цього – стройовою підготовкою та фізичними вправами, а після вечері – навчаються або отримують консультації та лікування від алкоголізму, токсикоманії і наркоманії [5, с.170–171; 1, с. 12].

У Китаї у спеціальних закладах для неповнолітніх злочинців особлива увага приділяється культурно-масовій роботі: неповнолітні залучаються до роботи гуртків, проводяться огляди художньої самодіяльності. У великих містах і провінціях Китаю застосовується мікрорайонна реабілітація, яка працює в експериментальному порядку. Зміст мікрорайонної реабілітації полягає в тому, що для спостереження за неповнолітньою особою, яка звільняється з місць позбавлення волі, призначається спеціальний державний орган, який за допомогою соціальних добровольців, громадських організацій та рухів займається виправленням злочинної психології підлітків [6, с. 52; 1, с. 16].

У Нідерландах на території країни діє програма HALT (Het ALternatief) для тих, хто скоїв перший і/або незначний злочин у віці від 12 до 18 років, за якою наказується пройти 240 годин навчальних занять або 200 годин громадських робіт. Найбільш ефективним варіантом визнаний комбінований, що включає громадські роботи і навчальні заняття. Для підлітків, які вчинили правопорушення у віці до 12 років, діє програма STOP-response з метою залучення дітей і їх сімей до вирішення таких проблем, як асоціальна поведінка когось із членів сім'ї, зокрема щодо дитини; прогалини в моральному вихованні дитини; конфлікти й тиск з боку однолітків; ускладнення в оцінці ситуації. Основним методом є надання постійної педагогічної допомоги батькам [7, с. 112–113].

У Німеччині для неповнолітніх, що скоїли кримінальне правопорушення, впроваджені тренінги з метою організації їх дозвілля, вирішення повсякденних проблем і витіснення асоціальних навичок [8, с. 28; 7, с. 114].

За японським законодавством, до неповнолітніх, що скоїли злочин, застосовується три види позбавлення волі: арешт, тюрмне ув'язнення, каторга. Японці, віком 14–16 років, підлягають юрисдикції сімейних судів, які можуть направити їх до спеціальних виправних установ. Неповнолітні, за вчинення особливо тяжких злочинів, підлягають відповідальності за загальними правилами нарівні з дорослими. До них може бути застосовано позбавлення волі. Неповнолітні японці відбувають ув'язнення у спеціальних арештних домах або у спеціально призначеному відділенні тюрми. Особи, які досягли повноліття, утримуються окремо

від неповнолітніх. Без перебільшення можна сказати, що у своїй антидевіантній політиці Японія насамперед покладається на такі соціальні інститути, як школа, сім'я, групи однолітків [1, с. 19].

Таким чином, пріоритетним завданням, яке стоїть не лише перед нашою державою, але й перед провідними країнами світу, є виправлення неповнолітніх засуджених. Проаналізувавши досвід виправлення неповнолітніх засуджених у зарубіжних країнах, можна сказати, що кримінально-виконавчій системі України доцільно перейняти певні аспекти провідного досвіду країн у регулюванні вищезгаданого питання.

Список використаних джерел

1. Стаднік В. В. Виконання покарання у вигляді позбавлення волі щодо неповнолітніх: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2017. 20 с.
2. Prison conditions in Poland by Piotr Kłodoczny and Marcin Wolny, Antigone Edizioni. Rome. 2013. № 6. P. 46.
3. Кутєпов М. Ю. Виправлення та ресоціалізація засуджених неповнолітніх: шляхи вдосконалення. *Юридичний електронний журнал*. 2020. № 1. С. 222–226. URL: http://lsej.org.ua/1_2020/55.pdf (дата звернення: 25.02.2021).
4. Arianna Silvestri Antigone Edizioni Prison conditions in the United Kingdom. Rome. 2013. № 9. P. 60.
5. Можайкіна О. С. Профілактика протиправної поведінки неповнолітніх: аналіз досвіду США та Великобританії. *Економіка і право*. 2011. № 16. С. 170–177.
6. Михайлова І. Пробація щодо неповнолітніх як механізм запобігання злочинам неповнолітніх. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2014. № 5. С. 50–55.
7. Черниш М. О. Ресоціалізація засуджених неповнолітніх: досвід зарубіжних країн. *Право держави*. 2014. № 3. С. 112–114.
8. Валькенхорст Ф., Гребенкина А. А., Гребенкин Е. В. Ресоциализация несовершеннолетних правонарушителей в Германии: парадигма справедливости и воспитания. *Вестник Новосибирского государственного педагогического университета*. 2016. № 3 (31). С. 27–29.

Наукове видання

**КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧА СИСТЕМА УКРАЇНИ
ТА ЇЇ РОЛЬ У РОЗБУДОВІ ПРАВОВОЇ
І СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ**

*Матеріали
VII заочної науково-практичної конференції
(м. Чернігів, 12 березня 2021 року)*

Відповідальні за випуск М. М. Сикал, О. В. Єрмак
Редактор літературний Л. М. Сила
Комп'ютерна верстка і макетування В. М. Олефіренко

Підписано до друку 19.03.2021 р. Формат 60×84/16.
Друк різнографія. Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 11,39.
Тираж 50 пр. Зам. № 57/21.

Редакційно-видавнича група Академії Державної пенітенціарної служби
14000, м. Чернігів, вул. Гонча, 34.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного
реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 5378 від 06.07.2017 р.